

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BEGO

Dersim 1938 ve Sonrası

ROSE POLAT AGUM

 **babek**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

3.
BAŞKI

ROSE POLAT AGUM 1962 Dersim doğumlu. Kendi ifadesiyle “Kırpıla kırpıla Tunceli” yapılmış Dersim topraklarında büyüdü. Genç yaşlarında devrimci mücadeleyle tanıştı. Ortaokul birinci sınıftayken, Ali Haydar Yıldız’ın cesedinin sokakta sürüklenişine olan tanıklığını siyasetle tanıştığı dönem olarak alır. On sekiz yaşında anne oldu. Yoğun ısrarlar sonunda oğlunun ismini Mahir koyabildi. Bütün bunları 1980 askerî darbenin yoğun baskıları olduğu Dersim’de yaşadı. Ülkedeki baskıcı ortamın arttığı sonraki 1990’lı yıllarda, on yıl boyunca devlet memuru olarak çalıştığı Kalan Lisesi’nden ayrılarak 1991’de Fransa’nın Fontainebleau şehrine yerleşmiştir. Fransa’nın bu güzel şehrinde Dersim’e olan özlemini, dünyaya getirdiği ikinci çocuğuna isim olarak verir. Rose Polat, sonraki yıllarda Barbizon sanat kasabasından etkilenir ve resimle ilgilenmeye başlar. Ve zaman sonra, ilk resim sergisini de bu kasabada yapar.

EMİRALİ YAĞAN 1958’de Dersim’de doğdu. Ortaöğrenimini Elazığ’da gördü. Ankara Eğitim Enstitüsü ve Paris 8 Üniversitesi Modern Yazın Bölümü’nü bitirdi. Değişik yazın sanat dergileri ve gazetelere yazdı. Yerli, yabancı bir dizi uluslararası etkinliğe katıldı. Şiirleri yabancı dillere çevrildi, farklı müzisyenlerce bestelendi. Belgesel filmlere metin yazarlığı yaptı. Piya Yayın Kolektifi’nin kurucuları ve süreli yayınlarının editörleri arasında yer aldı.

Emirali Yağan, pandemi döneminde yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle Paris’e gitti ve 9 Nisan 2022’de aramızdan ayrıldı. Sevenleri tarafından cenazesi Dersim’de toprağa verildi.

Şiir Kitapları: *Urmiye Mavisi* (1989), *Şarkılar Ülkesi* -Cahit Sıtkı Tarancı Şiir Ödülü- (Piya, 1990), *Gitmek Bir Uzun Öykü* (Piya, 1995), *Evvel Zaman Şiirleri* (Piya, 2003), *Aylak Dizeler -Sahra, Sanrı ve Sara-* (Çhiviyazıları, 2007), *Ve Denizi Kar Tuttu* -şiir albümü- (2001), *Her Yerden Hiçbir Yere* (2022).

Diğer: *Dersim Defterleri / Beyaz Dağ’da Bir Gün*, -anlatı- (İletişim, 2013), Silva Gabudikyan, *Şarkıların Şarkısı*, (şiir) Raffi Hermonn ile birlikte Ermeniceden çeviri, (Belge, 2002), Cemal Taş, *Dağların Kayıp Anahtarı*, Kırmançkiden çeviri, (İletişim, 2010).

BABEK YAYINLARI: 76

Anı/Anlatı

BEGO Dersim 1938 ve Sonrası

Rose Polat Agum

Yayına Hazırlayan | Emirali Yağın

Sayfa Düzeni | Arıstan

Kapak Tasarım | Minife Yıldızhan

Birinci ve İkinci Baskı | Eylül-Aralık 2018, (Belge Yayınları)

İkinci Baskı | Ekim 2022

ISBN: 978-605-70870-8-9

İç/Kapak Baskı-Cilt | Berdan Matbaacılık

Davutpaşa Caddesi, Güven Sanayi Sitesi, C Blok, No: 215-216

Topkapı - İstanbul

Sertifika No: 45750

© BABEK YAYINLARI

(VENTUS BASIM YAY. DAĞ. ORG. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.)

Hobyar Mah., Cemal Nadir Sokak, Ferah Han, No: 16, Daire: 21

Cağaloğlu-Fatih / İstanbul

Tel: 0 (532) 160 79 98

E- mail: babekyayin@gmail.com

Sertifika No: 48039

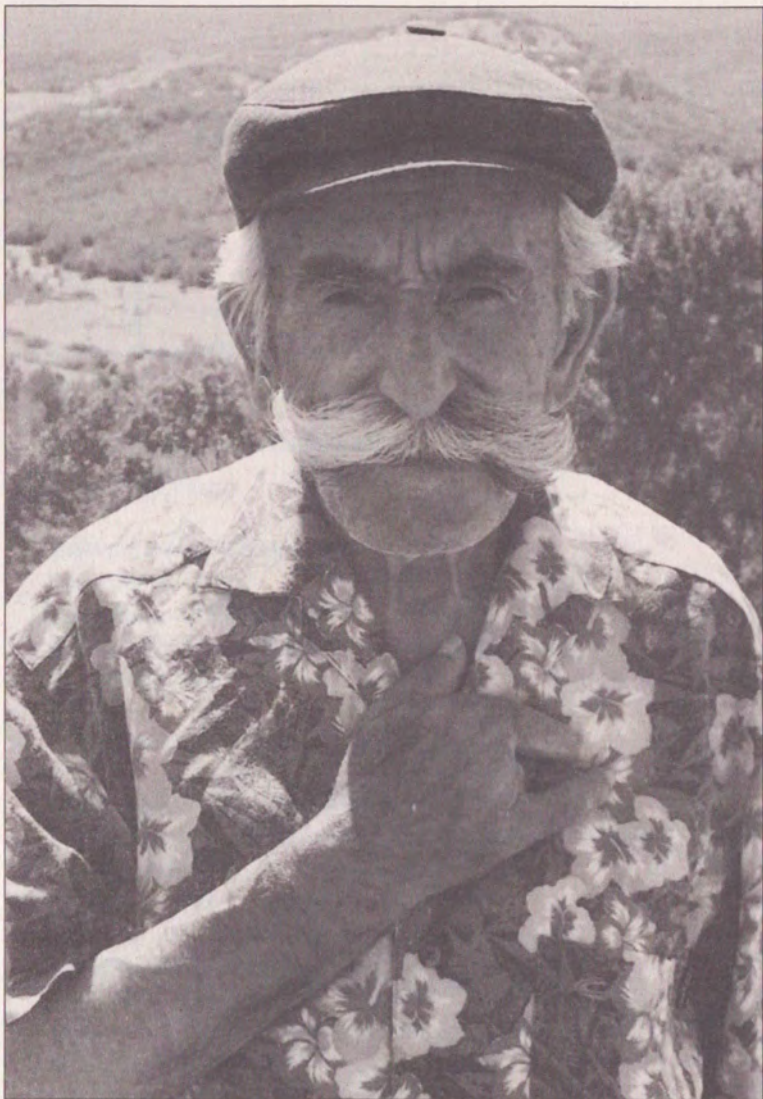
ROSE POLAT AGUM

B E G O

Dersim 1938 ve Sonrası

Yayına Hazırlayan:
Emirali Yağan

 **babek**



ÖNSÖZ YERİNE

BOŞLUK

İnsan ömrü, içine doğduğu tarihin, varlık gösterdiği yerin tabiatıyla biçimlenir. Bego Polat'ın Dersim 1938 kırımının ön yıllarını başlangıç alan, sonraki yüzyıla uzanan doksan yıllık hayat hikâyesi, makûs bir tarihin el çekmediği yerin biçimlediği bir hikâye.

Bu kitap, Bego Polat'ın Dersim 1937-38 kırımı sırasında ve sonrasında yaşadıklarını konu alıyor. Bu kitabın öncesinde işaret edilen döneme tanıklık edenlerin anlatımlarına dayalı pek çok kitap ve dokümanter çalışma ortaya çıktı. Bego'nun kitabı benzerlerinden farkını alt başlığındaki “sonrası” vurgusuyla açığa vururken bir boşluğu dolduruyor. Elbet 1938'in sonrasında neler yaşandığına ilişkin dile gelmiş, kayda alınmış, kaleme dökülmüş, kitaplara, belgesellere konu olmuş tanıklıklar var.

Öyleyse, bu kitabın bir boşluğu dolduracağı iddiasını temellendiren ayrım nedir? Ayrıca “boşluk” yerine konulanla doldurulabilir bir şey midir? Hele de bir topluluğu yediden yetmişe kırıp geçiren, varlığının olanca dayanaklarını tarumar eden, bir daha kendisi olamayacağı türden bir yıkıma uğratan melanet bir tarihin yarattığı boşluksa bu?

Böylesi bir boşlukta çığlığını gezdiren bekes bir çocuktur Bego. Zaman geçmiş, doksanına varmıştır ama hâlâ aynı gö-ğün altında uzandığı dalı, tutamağı kavrayamayan eksik bir eldir...

Kitabı yayına hazırlarken Fransa'da hayat süren taslağın yazarı Rose Agum ile çok kez telefon ve yazışmalar yoluyla, birkaç kez yüz yüze gelerek yoğun bir mesaimiz oldu. En önemlisi kitaba konu olan hikâyenin kahramanı ve anlatıcısına tekrar tekrar başvuruldu. Öncesinde anlattığı hayat hikâyesinin detaylarına ilişkin kendisinden alınan yeni bilgiler taslağa harmanlandı. Dile getirdiği olayların seyrinde, şahıs ve yer adlarında, zaman dizininde görülen bazı karışıklıklar giderildi. Elinizdeki bu kitabın halihazır metni böylelikle ortaya çıkarıldı. Türkçeye çevirisine emek verdiğim Cemal Taş'ın derlediği *Dersim 1938 Anlatıları*'nı içeren *Dağların Kayıp Anahtarı*'nda (İletişim, 2011), bu kitabın anlatıcısı Bego Polat'ın yaşadıklarına *Dağ ve Yalnızlık* bölüm başlığı altında yer verilmişti. Bu kaynaktan hareketle yaşadıklarını az çok bildiğim Bego Polat'ı, kızı Rose Agum'un bu çalışmasına son şeklini verme mesaisi içinde daha yakından tanıma fırsatı buldum.

27 Mayıs 2018 tarihinde kendisini ziyarette gittiğimde, Bego Ama'yı, elli yılı aşkın zamandır hayat sürdüğü Mameki şehir merkezinde çok katlı yapılardan ayrık duran, sıralı taşlardan örme tek katlı evinin bahçesinde bostan dikimi yaparken gördüm. Kendisini ziyarete geleceğimden haberdardı. İşini bırakıp beni evin ardağına buyur etti. ardaktaki iki divanın biri üzerinde Bego Ama'nın kendisi gibi 1938'de kimsesiz kalmış eşi, çocuklarının annesi Gülizar Teyze oturuyordu. Yaşlı çiftle birbirimize hal hatır sorup

henüz sohbele başlamışken bahçe kapısında birkaç kadın belirdi. Başlarına parti amblemli tek tip şapkalar geçirmiş kadınlar, şapkalarının gölgelediği güneş yanığı yüzlerinde sırnaşık tebessümler taşıyarak yarı aralık duran bahçe kapısından teklifsiz geçtiler. Bahçedeki ağaçlarda ballanmaya başlamış dutlara, kirazlara göz atarak bulunduğumuz çardığın basamağını aştılar. Son basamakta durup selamlarını verdiler ve içlerinden biri geliş sebeplerini açıkladı:

“Amca biz Cumhuriyet Halk Partisi adına seçim çalışması yürütüyoruz. Cumhurbaşkanı ve milletvekili adaylarımız için sizden oy istemeye geldik!”

Bu sırada Bego Amca ayağa kalktı, grubun sözcüsüne iki parmağı eksik sağ elini uzattı ve şunu dedi:

“Kızım hoş geldiniz! Hele Cumhuriyet, elimde boşluğu duran parmaklarımı geri versin önce!..”

Kadınlar kendilerine uzatılan elin parmaksızlığını fark ettiklerinde şaşaladılar, ne diyeceklerini bilemediler. Sahneyi sessizce izleyen ben düşündüm ki, hiçbir cümle işaret edilen boşluğu dolduramazdı.

Elinizdeki bu kitaba ilişkin söyleyecek daha çok sözüm vardı ama kıssanın kıssasını Bego Amca’nın kendisi ifade etmiş oldu. Gerisini siz değerli okurlara bırakayım.

Emirali Yağan



SUNUŞ

Duran bunca zaman diliminde içimde hissettiğim derin bir sancı vardı.

Yıllarca sessizliğe gömülen, şimdi karşımda tüm bu yaşadıklarını anlatırken “ben çıktım o zamanlar” diye söze başlayan 89 yaşındaki yaşlı adamın gözlerinden akan yaşların karşısında taş yürekli olmam gerekiyordu...

Onu büyük bir özveriyle sabırla dinlerken her şeyin bomboş, kifayetsiz olduğunun farkına varmıştım ve bütün bu duyduklarım karşısında, içimdeki inanç kırıntıları da yerle bir olmuştu.

1938’de on yaşındayken yaşadıklarını büyük bir sabırla, bilge bir adam gibi anlatırken onun zor, çetin, dibe vurmuş hayatının o karanlık kesitinin karşısında dilimi yutmuş, bir insan olmaktan utanç duymuştum.

Talihsiz bir tarihin mağduru olan bu çocuklar bizim atalarımızdı! Tarih kitaplarının dışında tutulan 1938 Dersim Kırmı bizi de bu tarihin dışına itmişti uzun yıllar.

Kolay değildi bir çocuğun babasına sorduğu her soruyla onun yaralarını deşmesi, gözlerinden akan yaşlara dayanması, yüzündeki derin hüznü ahı vahı geçmişe götürüp o acıları ona tekrar yaşatması.

Zaman zaman konuşma arasında “Kökümüzü kuruttular!” diyordu. Kurutulan kökten kurtulan bu adamı ben yaşatmalıyım sonsuza dek diyordum kendi kendime.

Babam ve annem hayatta! “Bize can veren babamı ve anemi tarihleştireceğim,” dedim. Sözümü tuttum, yazmaya başladım. Anlattıkları bana sızım sızım acı veriyordu. Acıdan bedenim parçalara ayrılıyordu. Ağzından çıkan her kelime vücuduma üst üste acı bindiriyordu. Kafam, öte berim yaralara büründü. Yüreğime kor ateşler düştü. Bu koca adamın anlattıkları karşısında eridim. Bu kadar ağırlığı nasıl taşımıştı bu adam. Bugüne kadar nasıl susabilmişti? Bu kadarına dayanabilmek için demirden, taştan olmak gerekirdi.

O, sadece on yaşında bir çocuktu o zamanlar. Yaşamı karartılan bu çocuk, gerçek hikâyesini gözyaşları içinde o anı, o günü yaşıyormuş gibi anlatıyordu.

Hiç durmadan gece gündüz yol yürüyen, uzun uğraşlar sonunda, çetinlikler aşarak yaşama tutunabilen, içinde, onu yaşatan o inanılmaz güçle hayatta kalabilen bir çocuk!

Ben onunla aynı sofrada yemek yerken gözlerinden yemeğin içine dökülen gözyaşlarını, elinin sakatlığından utandığı için çocuklarından sakladığı elini, taşa vurduğu her çeकिçte neler hissettiğini, en çokta sessizliğini büyüdüğümde fark etmiştim. Onu çok geç anlamış bu kavrayışla o eski ben olmaktan çıkmış, kendisine yoldaş olmuştum.

İşte kendisiyle beraber büyüdüğüm, acılarını zamanında farkına varıp paylaşmadığım, şimdi 89 yaşındaki bu yaşlı çınar, benim babam.

Düstur sayardım acımasaydı yaramın yeri, bilmezdim acının geçmişten geldiğini.

Ben seni hep mutlu biri olarak hatırlamak istedim, sen de beni mutlu olarak hatırla baba...

Yaşamda, hiçbir şeyin sevginin önüne geçemeyeceğini anlattığım çocuklarıma daha güzel bir hikâye anlatmayı, onların da çocuklarına bunu anlatmasını her şeyden çok istedim. Fakat nereden geldiğimizi, kim olduğumuzu bilmeleri ve ama asla bir daha benzerlerini yaşamamaları adına çocuklarım Mahir ve Dersim'e adıyorum bu kitabı.

Bir yaz günü sabahıydı. Gün ışığı mazgal deliğinden içeri henüz huzme veriyordu. Dışarıda sabah kuşları cıvıldıyor, horozlar ötüyordu. Babam ocak başında oturmuş, süt kazanı altındaki ateşi harlıyordu. Annem ise kuru çökelek, ayran ve ekmekten ibaret sabah soframızı hazırlıyordu. Ablalarım ortalığı topluyor, ağabeyim Hüseyin orta direğin önünde kürsüye oturmuş, orakları bileliyordu. O vakit dışarıdan birileri babama adıyla seslendi:

“Hesen! Hesen!”

Bize tanıdık gelmeyen bu seslenişle babam ve ağabeyim apar topar dışarı çıktılar. Ben ve küçük kardeşim kalkmakta ayak dirediğimiz yer yatağımızdan fırlayıp peşleri sıra dışarı seğırttik. Gördük ki çarıklı, beyaz donlu, kırçıl sakallı, baykuş bakışlı, boydan fukara bir adam duruyor kapımızdan az ötede. Adam bizim dille sabah selamı verdiği babamı işaret diliyle yanına çağırdı. Ağabeyim, ben ve küçük kardeşim kapı önünde durduk. Babam adama doğru ilerlerken:

“Hayrola!” dedi.

“Hayır mıdır, şer midir, bilemem. Seni nahiye den çağırıyorlar!”

Adam babama başkaca ne söyledi duyamadık. O çekip gittiğinde babam dönüp anneme nahiye ye gitmesi gerektiğini söyledi ve gitti.

Babam gittiği yerden geri dönmeyince, yetişkin iki ağabeyim, biçim zamanı gelen tarlalarda ekinleri kavrulmaya bırakıp, birlikte dağa kaçtı. Sığındıkları dağ ejderha olup yuttu iki ağabeyimi...

Aradan çok zaman geçmedi. Kalabalık bir kabileyle sürüldüğümüz ırmak boyundaki bir yarın başında annemi, iki ablamı ve küçük kardeşimi kaybettim. Yerlere serili cesetler arasında hayatta olduğumu gören biri yaralı elimden tutup beni ırmağa fırlattı. Üstü kan köpüklü sular, beni sürükleyip üstünde alıcı kuşların dönendiği ıpıssız bir kıyıya bıraktı.

O zamandan beridir her günün sabahı ben hep aynı seslenişe uyanırım:

*“Hesen, Hesen! Ala urze sewla sodiri, mı tore xebera şâe arda!”**

* Hasan! Hasan! Sabahın aydınlığına çık hele. Ben sana haber getirmişim karadan kara!

Adım Bedri, kafa kâğıdıma Bego diye kaydetmişler. Demenan köylerinden Borgini'de dünyaya gelmişim. Tam olarak hangi yılda bilmiyorum. 1938'de dokuz on yaşlarındaydım. Annemin adı Xumar, babamın adı Hasan'dı. İki kız, dördü erkek toplam altı kardeşlik. Dört amcam vardı, her biri evli barklıydı. Amcalarım aileleriyle Borgini'de ayrı ayrı evlerde otururlardı. Her birinin ekinlikleri, bahçeleri, bostanları, büyük ve küçükbaş hayvan sürüleri vardı; durumları iyiydi.

Ben çok küçükken vuku bulmuş bir hadise yüzünden köyümüzü terk etmek zorunda kalmışız. Borgini'deki evimizi, arazilerimizi bırakıp Körkes köyüne sığınmışız. Ben o zamanı hatırlamıyorum, 1930'lu yılların başları olmalı. Oradan köyümüze, 1936 yılında geri dönüşümüzü hatırlıyorum. Yedi sekiz yaşına varmıştım artık. Köyümüzde daha bir yıl geçirmemiştik ki yeniden göçümüzü kaldırmak zorunda kaldık.

Dönüşümüzün ertesi yılında, 1937'de Demenan köyleri ablukaya alındı. Meralara, ormanlara, yayla evlerine çıkışımız yasaklandı. Davar sürülerimiz ağılarda mahsur kaldı. Ekinler sararmıştı, orak zamanıydı. Kimse tarlalarını biçmeye çıkamıyordu. Her gün yeni bir emir geliyordu. Sonunda köylerin boşaltılması emri de geldi.

Öncesinde, askerler köylere baskın vermiş, topladıkları yetişkin erkekleri köy meydanlarında falakaya yatırmış, kendilerine verilen süre zarfında silahlarını getirip teslim etmeleri koşuluyla salıvermişlerdi. O arada, onun bazıları dağa kaçmış, diğerleri bulup buluşturdıkları birer silahı getirip teslim ederek olacakları beklemeye durmuşlardı.

O yıl Dersim'i kırım korkusu sarmıştı. Günaşırı tayyareler dağları, taşları, ormanları, köyleri bombalıyor, meralarda hayvan sürülerini top tüfek ateşleriyle telef ediyordu. Köylüler yaylalara, meralara çıkamıyorlardı. Hayat durmuştu. İnsanlar diken üstündeydi. Yarın ne olacağı belli değildi.

Önce mezraları, yayla evlerini boşalttılar, sonra köylere sıra geldi. Bir sabah askerler kapımıza dayandı, evlerimizi derhal boşaltıp köyü terk etmemizi emrettiler. Emre karşı gelenler oldu. Evlerini terk etmeye ayak direyenlerin evleriyle birlikte yakılacağı söylendi. Bu söylediklerini yapmakta tereddüt etmeyeceklerini biliyorduk. Daha insanlar eşyalarını çıkarmadan evler ateşe verildi. Geride bıraktığımız her şeyin yanıp kül olmakta olduğunu daha yola düşürüldüğümüzde gördük. Evlerimizin yangınına seyirci kaldık. Sürüldüğümüz yolun betere varan bir gidişi olduğunu o gün anladık.

Demenan köyleri dağların eteklerinde, vadilerin yamaçlarında; birbirlerini görebilen uzaklıktaydılar. Bizim köy kafilesi yola koyulduğu sırada diğer köy ve mezra ahalileri de mahallerini terk etmekteydi. Demenan köylerinin boşaltıldığı tarihlerde Haydaranlıları da köylerinden sürdüler. Her tarafta ne yöne gideceğini bilmeyen kalabalıkların hareketliliği vardı. İnsanlar taşıyabildikleri ev eşyaları ve önlerine kattıkları büyük ve küçükbaş hayvan sürüleriyle ayrı ayrı kollardan Pax'a doğru ilerliyorlardı. Alaylar boşalttıkları

köylerin ahalilerini nahiye merkezinde toplamaya niyetliydi. Fakat onca kalabalığı orada tutmanın mümkünü yoktu. Sadece bizim Demenan köylerinden üç binin üzerinde insan evlerinden sürülmüştü. Nahiye merkezinde tutabildiklerini tuttular, diğerlerinin Aşağı Munzur Vadisi ve Mazgirt köylerine dağılmalarına yol verdiler.

Bir yıl önce döndüğümüz Borgini köyünden yeniden göç almak zorunda kaldığımızda, evlerinden edilen köylülerimizle birlikte yola düştük. Ailelerin bir kısmı dağıldıkları çevre ormanlarda, haymanalarda derme çatma çardaklar, barınaklar kurup olacakları beklemeye durdu. Kimileri Pax'ta alıkonuldu kimileri Pilvenk ve Yusufan köylerine dağıldı. Çokları Harçik vadisini geçip Munzur Suyu'nun doğu yakasında Süa Gevre, Qawune, Textxel, Hopike, Derê Hagi, Çanture, Qılaçiye, Qeredere ve ırmağın batı yakasında Turışmek, Çimenli, Xosor ve Karaçor köylerine dağıldılar. O yıl Demenan ve Haydaran köyleri, çevre arazileri tamamıyla "Memnu Mıntıka (Yasak Bölge)" ilan edildi.

Bizim aile Körkes köyüne göçünü indirdi yeniden. Dört beş yıl "qıslaci (sığınmacı)" kaldığımız Körkes'ten 1936 yılında köyümüze geri dönmüş; ertesi yıl, 1937 yılında kendimizi yine bu köyde bulmuştuk. Gördük ki orada da bize rahat yoktu! Körkesliler biz Demenanlıların kendilerine tehlike taşıdığını düşünüyorlardı. Bu yüzden varlığımızdan huzursuzdular. Huzursuzlukları bize nefes aldirmayınca, oradan yüklendiğimiz birkaç parça çul çaput, kap kaçakla Hopike köyünün İmamo mezarına taşınmak zorunda kaldık. Orada da başımızı sokabileceğimiz bir ev bulmakta zorlandık. Bizden önce oraya göçünü indirenlerin kalabalığından bize ahırdan bozma bir yer düştü.

O yılın gz ve kış aylarını perişanlık içinde geçirdik. O zamanlar kar çok yağardı; yollar, yolaklar kapanır, karın altında köyler, evler görünmez olurdu. Köylerinden sürülen Demenanlılar ve Haydaranlılar o kışı hangi kovukta, gedikte, mağarada, hangi köylerin ahırlarında, açıklarında ne halle geçirdi, neler çekti, yaşayan bilir.

Köyler boşaltıldığında insanlara nereye giderseniz gidin demişlerdi. Fakat göçtüğmz yerlerde de askerler peşimizi bırakmamışlardı. Sığındığımız köylerde muhtarlar bizi kayda alıyor, nahiye karakollarına bildiriyorlardı. Köylerdeki sığınmacılar tekmiliyle muhtarlara zimmetliydi. Birileri kayıtlı bulunduğ köyde aranıp bulunamadığında muhtarlar hesap vermek zorundaydı. Veremedikleri hesabı canlarıyla ödüyorlardı. Bütün Dersim havalisi tehdit altındaydı. Ama bizim fermanımız toptan kesilmişti. Alayımızı kırıp geçirecekleri zamanı bekliyorlardı.

1937 yılında alaylar Dersim'de henüz rahat hareket edemiyorlardı. Yine de o yıl hesapsız kan döküldü. Tayyareler köyleri bombaladı. Evlerini terk edip dağlara, ormanlara sığınanlar hayvan sürüleriyle bombardımanlara maruz kaldı. Ağıllarda, meralarda epeyce hayvan sürüleri telef edildi. Kaç göç halindeki kabileler vuruldu. O yıl bazı aşiret bölgelerinde nefsi müdafaa gösterenler oldu. Sırpat taraflarında Bahtiyarlı Saan Ağa birkaç adamıyla mukavemet gösterdi. Demenanlılardan dağ kaçırlar da askeri kendilerine yaklaştırmıyorlardı. Yukarı Abasan bölgesinde Seyit Rıza teslim olmaya yanaşmıyordu. Koçgiri Terteleşi sonrasında kaçıp Dersim'e sığınan Alişer Efendi ve eşi Zarife Hatun hükümetin kellesini istediğı insanların başında geliyordu. O yılın yaz ortalarında Saan Ağa, sonrasında Alişer Efendi ve eşi bir yeğeniyle

birlikte hainlerin tuzağına düştüler.

Hainler pek çok insanın ölümlerine sebep oldular. Kop Rayber, Sultan Baba Dağı'nda tuzağına düşürdüğü Alişer'lerin başlarını kesip Hozat garnizonuna teslim ettikten sonra amcası Seyit Rıza'nın peşine düştü. Lacinan bölgesi, Bırdo Deresi'nde amcasının ikinci karısını, çocuklarını, gelinlerini, torunlarını toplu halde kırıma uğrattı. Ölümüne sebebiyet verdikleri arasında amcasının oğlu Şıx Hesen'le evli kız kardeşi Sakine ve ondan doğan yeğenleri de vardı. Seyit Rıza ve oğlu Resik Hüseyin kırımdan sağ kurtulabildiler. Fakat zaman sonra Seyit Rıza Muti Köprüsü'nde yakalandı. Erzin-can'daki sorgusundan sonra Elazığ'a götürüldü. Evlerinin havadan bombalanması sırasında kolundan yara alan Resik Hüseyin, babasını hapishanede ziyarete gitme gafletinde bulundu. Onu hapishane kapısında derdest edip babası Seyit Rıza, Kureşanlıların ileri geleni Seyit Hüseyin, aynı aşiretten Ulkiye oğlu Hasan, Yusufanlı Kamer Ağa'nın oğlu Fındık, bizim aşiretin ileri geleni Cebrail Ağa'nın oğlu Hasan ve Kalan aşiretinden Mirzali'nin torunu Ali ile birlikte astılar. İdam edilen bu yedi kişiyle birlikte mahkeme edilen yetmiş kişiyi de müebbetle mahkûm ettiler. Bunların hiçbirisi zindandan sağ çıkmadı. O yıl Dersim'de askere alınanların tamamı meçhule gitti, bir teki geri dönmedi. Sonraki yıl öylesine bir kırım yaşandı ki öncesinde bu olanları unutturdu.

Toplu kırımlar başlamadan iki yıl önce on iki aşiretin ileri gelenleri Halbori Gözeleri'nde bir araya geldi. Irmağın geçit vermemesi nedeniyle aşiret liderlerinin kimi suyun bir yakasında, diğerleri öbür yakasında durup birbirlerine söz verdiler. Başka bir toplantı daha öncesinde bizim Demenan bölgesinde Kalkundur köyünde yapıldı. O toplantıda

bulunan aşiret reisleri hükümetin kırıma kalkışması halinde birlikte nefsi müdafaada bulunmaya söz birliği yaptılar. Fakat daha harekât başlamadan edilen yeminler bozuldu. Aşiretler sözlerinde durmadılar. Birbirlerine arka çıkmadılar. Çokları hükümete muti olduklarını beyan edip kırımdan kurtulacaklarını sandılar. Birlik göstermeyenler birlikte yok olmanın yolunu açtılar.

1936 yılında Abdullah Paşa, Nazımiye'ye geldi, aşiret liderlerini topladı. Hükümetin kararlarını açıkladı. Yollar, köprüler, karakollar, kışlalar, okullar, hastaneler yapılacağını, amme hizmetine katılacakların vergi borçlarının silineceğini, silahlarını teslim edecekler hakkında hiçbir kanuni işlem yapılmayacağını, askerliğini yapmayanların teslim olmaları halinde altı ayda terhislerinin verileceğini sayıp döktü.

Bu vaatler iyiydi, güzeldi! Kulaklara hoş geldi.

Aşiretlerin ekseriyeti hükümet kararlarına boyun eğdi. “Silahlarınızı teslim edin!” dediler, silahlarını götürüp kendi elleriyle teslim ettiler. “Zorunlu amme hizmeti vereceksiniz” dediler, istenen hizmeti verdiler... Ama verdikleri hizmet aşiretlerin kırımlarını engelleyemedi. İleri gelenlere kurulan tuzak darağaçları oldu. Sonrasında fakir fukara insanların kabileler halinde kırımına sıra geldi. Hükümetin vaatlerine kananlar günü geldiğinde gafletlerinin cezasını hep birlikte çektiler. Ne zaman ki hükümetin asıl gayesi görüldü, o zaman iş işten geçmişti artık.

Yusufanlıların ileri geleni Kamer Ağa, Marçık Karakolu'nun müteahhitliğini üstlendi. Harçık Suyu üzerinde kurulan tahta köprü için gerekli kütüğü, keresteyi bizim aşiretin büyüğü Cıvê Kheji (Cıvrail Ağa) sağladı. O da aşiret adamlarıyla köprünün kurulmasına el verdi.

Hormekli Bertal Efendi, Nazımıye Süvari Alayı'nın yem ihalesini aldı...

Abdullah Paşa, Haydaranlıların büyüğü Xıdê Alê İsmê'yi Elazığ'da valilik konağına çağırttı. Kendisine ağır silahları gösterdi. Devletin gücüyle baş edilemeyeceğine ikna olmuş olarak dönen Hıdır Ağa, üzerinde yakışık durmayan yüzbaşı üniformasıyla döndüğü köyünde silahların teslim edilmesine dil döktü. Haydaranlılar onun isteğiyle silahsızlarını teslim etti. Zaman sonra Hıdır Ağa, Pülümür Kaymakamlığı'na çağrıldı. O, kendisine ikram edilen acı kahveyi yudumlarken köyü asker baskınına uğradı. Baskında ganimet alınan köyün davar sürüleri arasında Hıdır Ağa'nın da sürüleri vardı. Haydaranlılardan birkaçı ellerinde kalan çakaralmazlarla askerlerin yolunu kesip davar sürülerini onların ellerinden geri aldı. Bu olaya katılan Haydaranlılar dağa çekilmek zorunda kaldı. Hükümete bağlı olduğunu açıklayan Hıdır Ağa, bu olaydan sonra pişmanlık gösterip silahsız, cephanesiz bir şekilde dağın yolunu tuttu.

Kureşanlıların büyüğü Aliyê Gaxi'nin oğlu Hüseyin Dede nahiye müdürlüğü yapıyordu. Bölgedeki karakol ve köprü'nün yapımına aşiretlerin el vermelerinde Hüseyin Dede'nin rolü olmuştu. Kureşanlılardan Zeynel Çavuş, amme hizmetlerinde sorumluluk alanlardandı. Zeynel Çavuş, Rus harbinde kahramanlık göstermiş, madalya sahibi biriydi. Gazilik maaşı alıyordu. Zamanı geldiğinde hem Zeynel Çavuş hem de Nahiye Müdürü Hüseyin Dede hizmetlerinin karşılığını diğerleri gibi canlarıyla ödedi. Nahiye Müdürü Hüseyin Dede'nin ölüme götürülüşüne gözlerimle tanık oldum. Jandarmalar onu Sobayige'den alıp sığınmacı bulunduğumuz Hopike köyü üzerinden Mazgirt'e taraf götürdüler. Jandarmalar

Hopike köyünün çeşmesinde durup su içtiler, eli kolu bağlı Hüseyin Dede'yi ise çeşmeden uzak tuttular. Dede perişan görünüyordu. Her tarafı yara bere içindeydi. Başından sızan kan, yolunmuş aksakallarını yakasız beyaz gömleğini kızıla boyamıştı. Çeşmeden uzakta oturtulduğu taşın üstünde inliyor: "Bu zalimler yola yola bende sakal bırakmadılar!" diye ileniyordu.

Ona bir yudum su vermeden alıp götürdüler, Mazgirt Geçidi'nde öldürdüler.

Hormekli Bertal Efendi'nin akıbeti de nahiye müdürü Hüseyin Dede ve Zeynel Çavuş'tan farklı olmadı. Kırk katırcısıyla iki yıl Nazımiye Süvari Alayı'na yem taşıyan Bertal Efendi hak edişini aldığı gün Ramazan Deresi'nde pusuya düşürölüp öldürölldü. Canını, üzerindeki paraları almakla kalmadılar; Bertal Efendi ve kardeşlerinin aile fertlerinden toplam elli altı cana kıydılar. Kırım yerine öncesinde bizzat Bertal Efendi'nin katırcılarına taşıttıkları odun yığınları içinde yaktılar aile efradının cesetlerini.

Marçık Karakolu'nun yapımını üstlenen Yusufanlı Kamer Ağa, Seyit Rızalarla birlikte yargılandığı Elazığ'da müebbetle mahkûm edildi, oğlu Fındık dara çekildi. Kamer Ağa zindanda aşına zehir katılarak öldürölldü. Geride kalan aile efradı ertesi yıl, 1938 kırımında yok edildi.

Bizim aşiretin ileri geleni Cebrail Ağa'nın oğlu Hasan'ı da dara çektiler. Cebrail Ağa diğer oğullarıyla, Haydaranlı Hıdır Ağa gibi selametini dağlarda aradı. Fakat sığındıkları dağlar aradıkları selameti vermedi kimseye. Cebrail Ağa diğer oğulları ve aile efradını "38 Kırımı"nda kaybetti. Demenanlı ailelerin çoğu toptan yok oldu.

Çocuktum, daha sekiz dokuz yaşlarındaydım. Sanıyorum 1936 yılıydı. Marçık'te harman yerinde döven döndüren babama yemek götürmeye gitmiştim. Babam yemeğini yerken, ben döven döndürme işini devralmış, yemeğini bitirdikten sonra babam bana: “Gel oğlum, tınazların gölgesinde sen de yemeği ye,” demişti. Babam dövenin başına, ben buğday yığınının gölgesine geçip oturduğumda, öteden dört silahlı adamın harmanımıza taraf gelmekte olduklarını görünce ayağa fırlayıp dedim: “Baba, baba, hırsızlar geliyor! Öküzlerimizi götürecekler!”

“Korkma!” dedi babam, “Onlar hırsız değil!”

Adamlar, gelip bulunduğum tınaz yığınının gölgesinde bağdaş kurdular. Ben yine döven döndürmeye kalktım. Babam onların yanlarına geldi. İçlerinden biri epeyce yaşlı bir adamdı. Diğerleri yaşlı adamın çevresinde çekinceyle oturdular. Yaşlı adamın gözleri dönmüş gibiydi, burnundan soluyordu. Babam gelip yaşlı adamın elini saygıyla öpüp:

“Cebrail Ağa, siz hoş gelmişsiniz!” dedi.

Adamın ağzından tek kelime çıkmadı. Babam, iki üç defa “hoş geldiniz” sözünü yineledi. Adam yine karşılık vermeyince babam:

“Cebrail Ağa, bir şey mi oldu? Hayırdır! Ağzını bıçak açmıyor!” dedi.

Gelenlerin Cıvê Kheji (Cebrail Ağa) ile oğulları olduklarını o gün öğrendim. Cebrail Ağa uzun ak sakallı, yaşına karşın dinç ve heybetli görünüyordu. Oğullarından birinin adı Hemed (Ahmet), birinin Qemer (Kamer), diğerininse Usen (Hüseyin) idi. Usen, “Uso Çul” lakabıyla anılırdı. Beyaz tenli, acayip kıllı bir adamdı. Onun büyüğü Hemed, boylu poslu, babayiğit biriydi; bakmaya kıyamazdın. Heme Jive Kheji dedikleri bu adam dağların efsanesi olacaktı. O vurulduğunda Demenan dağları çöktü. O yılın güz sonunda Elazığ’da dara çekilenler arasında yer alacak Cebrail Ağa’nın diğer oğlu Hasan o gün beraberlerinde yoktu. Olacaklara daha zaman vardı. Suskun, somurttuk vaziyette bağdaş kurmuş olan Cebrail Ağa babamı yanıtsız bıraktı. Bir süre sonra dile gelip babama:

“Adamım, adamım, başıma gelen düşmanımın başına gelmesin!” dedi.

Babam:

“Hayrola! Mesele nedir? Onu söyle!” dedi.

“Tabancamı düşürmüşüm!” dedi Cebrail Ağa.

“Tabancanı mı? Mesele bu mu? Çocukların sağ olsun!” dedi babam.

Cebrail Ağa:

“Sağ olmasınlar! Xızır üçünü de benden alsın!” dedi.

“Bu nasıl sözdür ediyorsun Cebrail Ağa! Bir babanın intizarının evlatlarına zeval getireceğini bilmez misin? Sen bizim kâmilimizsin, başımızın tacısın! Oğullarının değerini bilmeyen yok. Evlatlarının değerini önce senin bilmen gelmez mi?”

Babamın bu sözleri üzerine Cebrail Ağa:

“Tabanca bir şey değil. Dostum düşmanım var. Tabancam düşmanımın eline geçerse benimle dalga geçmezler mi? Yarın öbür gün insanlar bana ne diyecekler? Cıvê Kheji tabancasını düşürmüş, diyecekler. El âlemin diline düşürüp adıma şanıma leke düşürecekler! Tabanca, bir şey değil...” dedi.

Cebrail Ağa, dediği kadar adı sanı olan bir adamdı.

Vaktiyle Rus askeri Sawa Tholi (Acı Elma) dolaylarına kadar gelmiş. Önlerini kesen Demenanlı aşiret kollarının başında Cebrail Ağa varmış. Ruslara epeyce zayıat verdirip geri çekilmelerini sağlamış. Sonrasında Erzincan cephesinde de Ruslara karşı savaşmış. Bu yüzden maaşa bağlananlardan biriydi. Rus harbini konu alan Sewdın ağıtında denir ki:

“Şu Osmanlının mükâfatı bala karılmış zehirdir yenilmez!”

Hükümetin madalya taktığı, maaşa bağladığı Cebrail Ağa, diğerleri gibi ne madalyasının ne de aldığı gazilik maaşının hayrını gördü. 1938 Kırımı’nda kabilesinden sadece bir iki kişi sağ kalabildi.

Ben daha dünyada yokken hükümet kuvvetleri Palu’dan topladıkları milis takımıyla Demenan köylerini sarıp mal davar sürülerini gasp ediyor, ortalığı yakıp yıkıyorlar. Demanlılar dağlara çekiliyor. Cebrail Ağa’nın mensubu olduğu Kheji Ailesi evlerini terk etmiyor. Köylerine baskın sırasında Cebrail Ağa’nın gözleri görmeyen yaşlı babası Khezê Qemê Moli (Moli oğlu Kızıl Kamer) vuruluyor. (Bu ailenin fertleri babaannelerinden gelen soyaçekimle kızıl saçlılardı. Bu yüzden kendilerine *Khejigiller* denirdi.) Cebrail Ağa yaşlı babasının intikamını aynı gün alıyor. Evlerinin iki tarafında ikişer

cesedi yere sererek baskıncıların geri çekilmesini sağlıyor. Sonrasında Palu taraflarına; Oxiye ve Kırziye köylerine verdikleri karşı baskında, rivayete göre yüz seksen insan canından oluyor. Daha sonrasında Gaxmut köyü arazisi üzerinde Yusufanlılarla yaşanan kavgalarda, her iki taraftan on beşer adam vurulduktan sonra aralarında barış sağlanıyor. Demenlilerin Alanlılarla da kavgaları oluyor. Bütün bu olaylarda Cebrail Ağa'nın mensubu olduğu Kheji Ailesi ismi öne çıkıyor. 'Adıma, şanıma leke getirmem,' diyen Cebrail Ağa, "Tabancam da tabancam!" diye tutturunca babam kalkıp elini tınaz yığınının arasında soktu, oradan bir tabanca çıkarıp kendisine uzattı:

"Cebrail Ağa, aradığın zımbırtı bu mu?" dedi. "Dün akşam, Karasu çeşmesinden su getirmeye inmiştim, aradığını orada buldum, aha tabancan, buna mı üzülüyordun?"

Babam tabancayı kendisine uzatınca Cebrail Ağa'nın gözleri parladı, secdeye gelip babamın ayaklarına kapanacak oldu; babam hızlı davranıp geri çekildi:

"Allah, Allah! Ne oluyor sana? Delirdin mi? Ne yapıyorsun sen yahu?" dedi.

Cebrail Ağa:

"Gel, sekiz öküzüm var, içlerinden hangisini beğeniyorsan seç al."

"Cebrail Ağa, öküz almaya niyetim olsaydı, o tabancayı sana vermezdim. Siz dördünüzün ayağı buraya düştü, ben size bir öküz vereyim, alıp gidin!"

Ortam sakinleşti. Babamla birlikte bir süre gölgede oturup sohbet ettiler. Cebrail Ağa oğullarıyla kalkıp gitti. Bu onları ilk ve son görüşümdü.

Kalkıp giderlerken Cebrail Ağa dönüp oğullarına: “Bu adamımız burada yalnız başına yaşıyor, birileri kendisine fenalık yaparsa sahip çıkın, koruyun! Dar gününe yetişin, yardım edin, yazıktır,” dedi.

O gün ilk kez gördüğüm Cebrail Ağa’yı bir daha göremedim. 1936 yılıydı, o yıl hükümet nahiye ilan ettiği köylerde karakollar, ırmaklar üzerinde tahta köprüler inşa ediyordu. Cebrail Ağa ve oğulları da Gewreke ormanlarından ağaç kesip, köprü yapılacak yere taşınması işini üstlenmişlerdi. Ormandan köprü yapılan yere uzanan yol üstünde bir çeşme vardı. Cebrail Ağa çeşmede su içerken tabancasını düşürdüğüünü fark etmiyor. Babamın bulup kendisine verdiği tabanca, düşürdüğü bu tabancaydı.

Sonrasında olaylar çok hızlı gelişti. Ne aşiret reislerinin ne de aşiret erlerinin hükmü kaldı. Herkesin can derdine düştüğü bir zamana gelindi. Bölgedeki aşiretlerin el birliğiyle kurulan karakol ve köprü, yine aşiretlerin eliyle yıkıldı. Buna neden; karakola yerleşen jandarmaların kadınlara, kızlara musallat olmaları oldu. Bunun üzerine karakolun yapımını üstlenen Kamer Ağa verdiği hizmetten pişmanlık duydu. Gelip bizim aşiretin ileri geleni Cebrail Ağa ve Haydaranlıların büyüğü Haydar Ağa’nın kapısını çaldı. Onlar da köprü ve karakolun yapımına adamlarıyla el vermekten pişman olmuşlardı. Bizimkiler baştan beri aşiret bölgelerine askerleri bırakmamaya niyetliydi. Fakat diğer aşiretler kendilerine elvermeyince tek başlarına buna güçlerinin yetmeyeceğini bildiklerinden bölgedeki karakol ve köprü yapımlarına isteksizce yardım etmişlerdi. Marçık Karakolu’na yerleşen askerlerin kadınlara musallat olmalarından sonra gösterilen gafletten pişmanlık duyuldu. Hem karakolun

hem de köprünün ortadan kaldırmasına o zaman karar verildi. Aşiret erleri yapımına bizzat elverdikleri karakol binasını ve köprüyü kendi elleriyle yakıp yıktılar. Karakola baskın sırasında askerlerden ölenler oldu. Silahlarına el konulan diğer askerler serbest bırakılıp kaçmalarına yol verildi. Askerlerin Harçık Suyu'nun öte yakasına geçişini engellemek için köprü de aynı gün yakıldı.

O yılın yaz başında askerler takviye alarak geri döndü. Köprü bu kez askerin kendi eliyle kuruldu. Kullanılmaz durumdaki karakol harabe halde bırakıldı. Askerler gelip Khela Paxi tarafında çadır açtı. Oradan çevre köylere baskınlar verdiler. Tayyareler Kahmut, Hozmerik civarlarını ve Kureşanlıların meskûn bulunduğu Dereova köyünü bombaladı. Bölgedeki aşiret liderlerinin belli başlı isimleri karakola baskın verilmesi olayından sorumlu tutuldu. Demirci Mustafa dedikleri bir Ermeni vardı. Köprünün yakılması olayında onun da adı çıktı. Arananlar dağlara sığındı. Bazı aşiret liderleri, "Askere karşı koyalım!" dedilerse de, diğerleri, "Nefsi müdafaada kalalım! Devlet güçlüdür, devlete devlet lazım, bizim devlete karşı koymaya gücümüz yok! Zaten silahlarımızı da teslim ettik! Neyle karşı koyalım" dediler. Önceden silahlar teslim edildiğinden nefsi müdafaada kalalım diyenler de kendilerini ve ailelerini korumanın derdine düştüler. Zorunlu olmadıkça çatışmalara girmediler. Askere zayıat verdirmekten kaçındılar. Dağlarda kaç göç halinde hayatta kalma mücadelesi verenler hükümete isyan etmiş sayıldılar. Oysa bu insanlar can derdindeydiler. Beraberindeki yaşlıları, yaralıları, hamile kadınları, sabi çocukları, davar sürüleriyle oraya buraya kaçarlarken, köylerinden toplatılıp kafîleleriyle koyunlar gibi boğazlananların akıbetine

uğramaktan kendilerini sakınmaya çabalıyorlardı. Eğer ki bir isyan durumu olsaydı aşiretler baştan silahlarını teslim etmeyip her karış toprağını avuçlarının içi gibi bildikleri dağlarda askerlere soluk aldırılmazlardı.

1933 yılında Qoçanlar kadınlarını taciz eden Amutka Karakolu'nun askerlerini ablukaya almış, silahsızlandırdıkları askerlerin silahlarını -namuslu durmaları şartıyla- kendilerine geri vermişlerdi. Bu gibi hadiselerle karışanlar da olayların büyümesini istemiyorlardı. “*Guneko, xeribo*” (gariptir, yazıktır), “emir kuludur” dedikleri askerlerse kadınlara, kızlara musallat olmaktan, beşikteki çocuğun, eşikteki yaşlının canına kast etmekten, mal davarları ganimet almaktan, ortalığı yakıp yıkmaktan geri durmuyorlardı.

1938'in ocak ayında Mercan köylerinden Zarük'te (şimdiki ismiyle Yakatarla) bizim Marçık köyünde yaşanana benzer bir olay yaşandı. Vadinin girişindeki Mollaali köyünün karşı yakasında bulunan Diztaş köyünde, 1937 yılı yaz bahar aylarında, vadiye hâkim bir kayalığın üzerinde kurulan karakola yerleşen bir manga asker kışı karakol binasında geçirmeye kalmıştı. Kendilerini çevre köyler besliyorlardı. O kış Diztaş Karakolu'nun askerlerinden bir grup vadinin doğu yakasındaki sırtı aşip Zarük köyünde bir eve giriyor. O sırada ev damında yıkanmakta olan evin gelinine saldırıp tecavüz ediyorlar. Evden yükselen çığlıklar üzerine köylülerden birkaçı baltalarını kapıp tecavüzcü askerleri olay yerinde öldürüyorlar. Bu olay, on iki aşiretin kabile kollarının yer tuttuğu Mercan köylerinde infiale yol açıyor. Silahı olan silahını, olmayan baltasını kapıp Diztaş Karakolu'nu ortadan kaldırmaya ayaklanıyor. Bir düzine adamın karakolu sardığını Zeranik kışlasına telgrafla bildiren karakol komutanı,

beklediği yardım gelemeyince intihar ediyor. Baskıncılar karakolu yakıp yıktıktan sonra, Harami Deresi'nin Mercan Vadisi'ne bağlandığı mıntıkeyi tutup Hozat ve Zeranik'ten (Yeşilyazı) gelen yardım birliğini de pusuya düşürüyorlar. Pusuda on iki asker daha öldürülüyor. Diğer askerler ovadaki Pulur ve Zerenik karakollarına geri çekilmek zorunda kalıyorlar. Vadinin kuzeydoğu çıkışını tutan -Şahverdiler tarafindaki- Kemera Şae (Karataş) karakolu komutanı da yardım birliğinin pusuya düşürüldüğünü, verdiği zayıat sonrasında geri çekildiğini duyunca intihar ediyor.

Bu olaylar 1938'in bahar aylarında başlayan asıl büyük kırımın gerekçesi sayıldı. O yılın bahar aylarında yedi tümen asker takviye aldığı milis gücüyle Dersim'i ablukaya aldı. Her bir tümen yedekleriyle bir bölgeyi tuttu. Kasaba, nahiye merkezleri ve köylerde insan mezbahaları kuruldu. Alaylar köyden köye, komdan koma baskınlar verip ayrımsız bir insan avı başlattı. Öncelikle Ali Boğazı, İksor, Ahpanos, Mercan Vadisi ve Demenan Dağları'ndaki kaçakların peşlerine düşüldü. Dediğim gibi dağlardakilerin çoğu silahsızdı. Alaylarca asker ve milis takımlarının takibiyle dağlarda gizlenenler bulunup yok edildiğinde sıra hükümetin her kararına boyun eğen aşiretlerin kırımına geldi. Mart ayında başlayan kırım, o yılın güz aylarına dek aralıksız sürdü. Bu süre zarfında her gün, pek çok yerde hesapsız sayıda insan kurşuna dizildi. Bazı günlerde kırımdan geçirilenler binleri buldu. O yaz bahar aylarınca Dersim'in dağı taşı kana boyandı. Dereler, ırmak boyları cesetlerle doldu. Toprak kana doydı, üzerindeki ölü yığınlarını taşıyamaz oldu. Ama kırımcılar can almaya doymadı.

1938 yılının Temmuz başlarıydı. Köyümüzden sürüldükten sonra sığındığımız Körkes köyünde barınamamış, oradan Hopike köyünün İmamo mezarına taşınmıştık. Annem, babam, Hüseyin abim, ablalarım Elif ve Hatice, küçük kardeşim Bıra ile ben ahırdan bozma tek gözlü bir evde kalıyorduk. Bizim yanımızda bulunmayan ağabeyim Ali rahmetli amcamız Hemed'in üç çocuklu eşiyle evliydi. Onlar bizden ayrı, Texhel köyünde kendilerine bir dam altı bulmuştu. Bütün sığınmacılar gibi perişan haldeydik. Aşımız, ekmeğimiz yoktu. Bir yandan da can korkusu taşıyorduk. Kızgın sıcaklar başlamış, arpalar tarlalarda kavrulmuş, buğdaylar olgunlaşıp sararmıştı. Köylüler ekinlerini biçip harmanlarını kaldırmanın telaşı içindeydiler ama ekin biçenleri, harman döndürenleri tedirginlik sarmıştı. Belli ki kimse ekip biçtiğini yiyemeyecekti. Bizim topraklarımıza el konulmuş, köyümüzden sürülmüştük. Biçecek ekinimiz, kaldırılacak harmanımız yoktu. Babam ve ağabeyim Hüseyin başkalarının ekinlerini biçmeye el veriyorlardı. Karşılığında alacakları birer ölçek arpa ya da buğdayla nafakamızı çıkarmaya çalışıyorlardı ama verilen emekler nafileydi! Alaylar baskın verdikleri köylerde ekinleri, harmanları ateşe veriyor, kabileler halinde insanları kırımdan geçiriyorlardı. O arada biz de sıramızı bekliyorduk.

Biz Demenanlıların affı yoktu! Tekimizi sağ bırakmayacaklarını biliyorduk. Fermanımız toptan kesilmişti.

Bir yaz günü sabahıydı. Gün ışığı mazgal deliğinden içeri henüz huzme veriyordu. Dışarıda sabah kuşları cıvıldıyor, horozlar ötüyordu. Babam ocak başında oturmuş, süt kazanı altındaki ateşi harlıyordu. Annem kuru çökelek, ayran ve ekmekten ibaret sabah soframızı hazırlıyordu. Ablalarım ortalığı topluyor, ağabeyim Hüseyin orta direğin önünde kürsüye oturmuş, orakları bileyliyordu. O vakit dışarıdan birileri babama adıyla seslendi:

“Hesen! Hesen!”

Bize tanıdık gelmeyen bu seslenişle babam ve ağabeyim apar topar dışarı çıktılar. Ben ve küçük kardeşim kalkmakta ayak dirediğimiz yer yatağımızdan fırlayıp peşleri sıra dışarı seğırttik. Gördük ki çarıklı, beyaz donlu, kırçıl sakallı, baykuş bakışlı, boydan fukara bir adam duruyor kapımızdan az ötede. Adam bizim dille sabah selamı verdiği babamı işaret diliyle yanına çağırdı. Ağabeyim, ben ve küçük kardeşim kapı önünde durduk. Babam adama doğru ilerlerken:

“Hayrola!” dedi.

“Hayır mıdır, şer midir, bilemem. Seni nahiye den çağırıyorlar!”

Adam babama başkaca ne söyledi duyamadık. O çekip gittiğinde babam dönüp anneme nahiye gitmesi gerektiğini söyledi ve gitti.

Nahiye karakol demekti. İki yıl öncesinde Pax köyüne karakol kurulmuş, oraya da nahiye denilmeye başlanmıştı. O gün, öncesi ve sonrasında köylerden nahiye karakoluna çağrılan diğer Demenanlı aile reisleri gibi babam da çağrıldığı o

yerden bir daha geri dönmedi. Bunun üzerine Ali ağabeyim gelip ağabeyim Hüseyin'i de yanına alarak dağa kaçtı.

Çok sonra öğrendik ki, babam çağrıldığı nahiye karakolunda bir araya getirilen diğer Demenanlı aile reisleriyle birlikte Sovaige'nin Çevlik mevkiine götürülüp orada kurşuna diziliyor. Üzerlerine ot balyaları yığılarak cesetleri kül edilip kendilerinden iz bırakılmıyor.

Babam ve iki ağabeyimin yokluğunda ben, annem, iki ablam, küçük kardeşim Bıra, diğer köyde Ali abimin eşi Fidan ve üç çocuğu sahipsiz kalakaldık. Bizi kanatları altına alan annemin kolu kanadı kırıktı. Ne yapacağını, bizi neyle besleyeceğini, nasıl hayatta tutacağını bilemiyordu. Ağabeylerimin dağa kaçmaları sonrasında Hopike köyünün muhtarı bize bedbaht yüzünü gösterdi. Melanet bir zamandı. Her bir Demenanlının başına iki buçuk lira ödül konmuştu. Bir yıl öncesinde köylerinden sürülenlerin hangi köylere dağıldıkları, nerede bulundukları biliniyordu. Kayıtlı bulundukları köylerden kaçanları askere bildirmek, izlerini sürmek muhtarların görevleri arasındaydı.

Hainlik yapmaya hevesli insanlar çoktu. Tertele yılında aşiretlerin birbirleriyle ahtı bahtı yıkılmıştı. Kırmanciye'de ne yol ne töre kalmıştı. Zalimlerle zalimlikler yapmaya hevesli insanlar bedbaht yüzlerini göstermeye o kırım kıran zamanında ortam bulmuştu. Yerin dibine girsek orada da hükümetin köstebekleri vardı.

Hopike köyünün o zamanki muhtarı Kureşanlı İmam Oğlu Veli'ydi. Bir gün sabah saatlerinde Veli kapımıza geldi. Askere teslim edileceğimizi söyledi. Abim Ali'nin eşi Fidan ilk eşinden olan üç çocuğuyla birlikte Textel köyünde kalıyordu. Fidan yengem ilk eşi Hemed (Ahmet) amcamızın

vasiyeti üzerine ağabeyim Ali ile evlenmişti. *Otuz Sekiz*'den birkaç yıl önce babamın küçük kardeşi Hemed amcam hasta düşmüş, kurtuluşunun olmayacağını anlayınca abimi yanına çağırıp kendisine vasiyette bulunmuştu:

“Ali, benim yakalandığım illetten kurtuluşum yok, günlerim sayılı, ben ölürsem çocuklarımla vebali senin boynuna! Onlara ve yengene sen sahip çık! Biliyorum sen daha gençsin, yengen üç çocuklu bir kadın. Çocuklarımla sahipsiz kalması için senden bu istekte bulunuyorum. Bana söz vermezsen gözlerim açık gider!”

Ağabeyim Ali, ölüm döşegindeki amcamıza itiraz etmemiş, kendisine söz verdiği gibi o öldükten sonra dul kalan eşiyle evlenip üç çocuğuna babalık etmeyi kabullenmişti. Yengemizin amcamızdan olan çocuklarından biri kız çocuğuydu, ismi Emine idi. Erkek çocuklarından birinin ismi Xozali, diğerininki Haydar idi. 1937 yılında asker zoruyla Borgini köyünü terk ettiğimizde abim, eşi ve amca çocuklarını yanına alıp Texthel köyünde sığınak bulmuştu. Babamızın karakola çağrılıp ortadan kayboluşundan sonra Ali ağabeyim Hüseyin ağabeyimle dağa kaçtığında yengem ve çocukları da bulundukları Texthel köyünde sahipsiz kalmıştı. Yanımıza gelmelerine o köyün muhtarı izin vermemişti. Demenanlıların bulundukları köylerden başka bir yere hareketi karakolların iznine tâbiydi. İzinsiz yerlerini terk edenler kaçak muamelesi görüyorlardı. Böyleleri ele geçirildikleri yerde sorgusuz sualsiz imha ediliyordu.

Hopike'nin muhtarı İmam Oğlu Veli, annemin yalvarıp yakarmalarına kulak asmadan bizi önüne kattığı gibi askere teslim etti. Nasıl olduysa muhtar, ağabeyim Ali'nin eşi ve çocuklarını sormadı; onların nerede bulunduklarını bildiğin-

den belki de... Muhtar bizi askere teslim ettiğinde gördük ki köydeki diğer Demenanlıları da toplayıp köy meydanında bir araya getirmişler. Demenanlıların hangi evlerde bulunduğunu muhtar biliyordu. Alaylar gezici alaylardı. Hangi köyde kaç Demenanlının bulunduğunu nereden bilebilirlerdi ki? Kaç kişi olduğumuzu bildiren, bildirdiği rakamı azaltabilirdi, fakat muhtar bunu yapmadı. Köydeki bütün Demenanlı ailelerden geride fert bırakmaksızın toplamının askere teslim edilmesinde işgüzarlık gösterdi.

Askerler bizi teslim aldıklarında köy meydanında çembere aldılar. Otuz beş kırk kişilik kalabalığımızın tamamı kadınlar, çocuklar ve birkaç yaşlıydı. Köy meydanında bekletildiğimiz sırada Körkes köyünden toplayıp getirdiklerini de aramıza kattılar. Meydan kalabalığımızı almayınca bizi Text-hel köyünün aşağı taraflarına doğru sürüp açıklık bir yerde bekletmeye aldılar. Çevredeki diğer köylerden; Karadere, Qılaci, Kavune, Çantur, Beydamı, Çemceli'den getirilecekleri beklemek üzere, kızgın yaz güneşi altında uzunca süre tutulduk orada. Temmuz ayının sonlarıydı. Otlar kavrulmuş, toprak damar damar çatlamıştı. Dayanılmaz bir sıcak vardı. Çocuklar kızgın güneşe ve susuzluğa dayanamayıp sızlanıyorlardı:

'Daê, awe bıde mı! Kocıke awe!' (Anne, su! Anne bana bir kaşık su!)

Askerler çocuklarını susturmayan annelere bağırıp çağırıyor, büyük küçük ayırmadan her birimizi sopalar, dipçiklerle itip kakıyor, hakaretler yağdırıyorlardı. Fakat susayan çocukları susturmak mümkün değildi. Kafası gözü yarılan anneler ve yaşlı amcalar vardı. İnsan kan kaybettiğinde daha çok susuzluk duyuyordu. Dili damağı kuruyan çocukların

zırlıtısı dinmek bilmiyordu. Kalabalığımız gitgide çoğalıyordu. Hopike'nin diğer mezralarından, civar köylerden toplatılan Demenanlıların yanı sıra Haydaranlılar ve Kureşanlı bazı aileleri katıyorlardı kalabalığımıza.

Sovayige'ye doğru yola düşürülmeden önce, aramızda bulunan yaşlıların ve ergen yaştaki çocukların ellerini kollarını sicimlerle birbirlerine bağladılar. Erkekleri önden, biz daha küçük yaştaki çocukları, genç kızları, anneleri, nineleri arkadan yola koydular. Gün güneşi alçalmıştı artık. Sürüldüğümüz yolun sonu karanlık görünüyordu.

Bize sürgüne gönderileceğimiz söylenmişti. Zaten bir yıl öncesinde köylerimizden sürülmüştük, bizi daha nereye süreceklerdi? Meğer sürgünün de sürgünü varmış! Bu sefer de Dersim topraklarından uzağa, Fırat suyundan öteye, garba sürgün ediliyormuşuz. Garp dedikleri neresi, bilmiyorum. Askerler bizi aralarına almış; bir kısmı arkamızda, bir kısmı yanlarımızdan, bazıları da önümüzden yürüyorlardı. Aramızda yürümekte zorluk çeken yaşlılar, ikicanlı kadınlar, kucakta taşınan sabi çocuklar vardı; hızlarına yetişemiyorduk. Yavaş yürüyenlerimizi nodulluyor, dipçikleriyle rastgele darbeliyorlardı. Çektirdikleri eziyeti çoğaltmaya bahaneler arıyorlardı. Bize düpedüz asker talimi yaptırıyorlardı. “Dur!” diyorlar; duruyorduk... “Çök!” diyorlar; çöküyorduk... “Kalk” diyorlar; kalkıyorduk... “Yürü” diyorlar; yürüyorduk. Çoğumuz yalın ayaktık; yol, taşlı dikenliydi. Susuzluktan dilimiz, damağımız kurumuştı. “Su! Su!” diye sızlanan çocukların zırlıtısı dinmek bilmiyordu. Askerlerde din iman yoktu! İnsanları durmaksızın darbeliyorlardı. Bu darbelerin acısı ve ölüm korkusu içinde düşe kalka ilerliyorduk. Bayır aşağı inerken düşenler, yuvarlananlar oluyordu. Sicimlerle birbirlerine

bağlı gruptan biri düştüğünde bağlı bulunduğunu da beraberinde yuvarlıyordu. Ayakta kalabilenleri de askerler tekmeleyip yere yuvarlıyorlardı. Sonra da ayağa kalkmaları için sopa çekiyor, küfürler, emirler yağıdıyorlardı. O zaman kimse Türkçe bilmiyordu. Askerliğini yapanlar dışında kimse... “Dur!”, “Çök!”, “Kalk”, “Yürü” emirlerini sanıyorum ben o gün ezberledim. Irmağa taraf yaklaştıkça kabilemizin kalabalığı çoğalmaya devam etti.

Texthel köyünün aşağı arazilerinden geçip ilerlediğimiz meşelikten Marçik’e taraf yaklaştığımızda açıklık bir yerde bekletilen kalabalık bir kabile gördük. Bu gördüklerimiz kalabalığımıza katılan son kabile oldu. Onları Hovare, Hopike, Kavun, Texthel ve Sovayigê köylerinden toplayıp bekletmeye almışlardı. Çoğu Demenanlıydı; tanıdığımız ailelerin kadınları, çocuklarıydı. Onlarla bir araya getirildiğimizde, Sovayigê’nin aşağılarından Harçik suyuna taraf sürdüler bizi. Sonradan öğrendiğime göre, babam ve beraberindekiler sürüldüğümüz o taraflarda kurşuna dizilmişler. O gün artık sıranın bize geldiği ayan beyan görünüyordu.

Dik bir yamaçtan inişe zorlandık. Ben, annem ve ablalarımın arasında yürüyordum. Ablalarım Elif ve Xeycanê yetişkindiler. Elif ablam nişanlıydı. Küçük kardeşim Bıra henüz dört yaşındaydı. Onu kucakta annem ve ablalarım sırayla taşıyorlardı. Irmağa yaklaştığımızda askerler zalimliklerini artırdı. Belli ki bir an önce işimizi bitirip akşam karavanalarına yetişmeye aceleleri vardı.

Irmağın üst tarafında bir yar vardı. Yarın üstü iki harman yeri kadar geniş, taşlık bir alandı. Alanın yukarı tarafını kumluk bir yamaç çevreliyordu. Irmak tarafıysa uçurumdu. Bizden önce getirilip orada yan yana, arka arkaya sıraya

dizilenleri gördüklerinde kadınlar ağlayıp dövünmeye, yüksek sesle feryat figan etmeye başladı. Annelerin feryatlarına çocukların çığrışmaları karıştı. O arada askerler, insanların sırtına, omuzlarına, kafalarına rastgele indirdikleri dipçiklerin, sopaların sayısını iyice arttırdılar. Askerlerden bazıları insanların kafa kemiklerini kırarken tüfeklerinin dipçikleri zarar görmesin diye meşeden sopalar taşıyorlardı ellerinde. Düşüp de yerden kalkamayanların kemiklerini kırarlarken bağırıp carlanıyor, galiz hakaretler yağıdırıyorlardı.

Bayırdan aşağı indirilirken kadınlardan biri tepetakla yuvarlandı. Askerin biri gidip onu ayağı kalkmaya zorladı. Ne yaptıysa kadın ayağı kalkmadı. Belki de kalça kemiğı ya da beli kırılmıştı. Kadıncağız yerden kalkamayınca, asker süngüsünü kınından çıkardı ve saplamaya başladı ona. Canhıraş çığılıklar ata ata gözlerimizin önünde can veren yaşlı kadın kafilemizdeki ilk kurban oldu. Sonradan öğrendim ki o kadın, Useno Qız (Küçük Hüseyin) diye tanınan Hüseyin Gül'ün halasıymış. Küçük Hüseyin kim? Onu daha sonra anlatayım.

Bizden önce getirilip yar başında bekletilenler Sıgenk köyünün (zamanımızda Cumhuriyet Mahallesi) karşı yakasında bulunan Süa Gövre mezarından seğıilmiş Kureşanlı ailelerdi. Hatırladıklarım arasında Usenê İbrahimî (İbrahim Oğılu Hüseyin) ile Rayverê Sêysilemanî'nin (Seyit Süleyman Oğılu Rayver) aile fertleri vardı. Hüseyin ile Rayver yaşlı insanlardı. İkisinin kolları birbirlerine bağılanmış, yan yana ayakta tutuluyorlardı. Beraberindeki kadınlar ve çocuklarsa iki yaşlı adamın arkasında yere çömeltiymişlerdi. Kalabalığıımızı yar başına sürüp orada bekletilenlerin yanı başında sıraya dizdiklerinde, burasının kurşuna dizileceğıimiz yer olduğunu anladı herkes.

Karşımızda şeritler takılı dört makineli kuruluydu. Bu makinelerin ne işe yaradığını askerliğini yapmış olanlar biliyorlardı. Onlar bildiklerini diğerlerine söyleyince çığrışmalar yeri göğü yırttı. Kadınlar feryat figanla ağlaşıp dövünüyor, saçlarını başlarını yoluyor, bazıları dar günün kurtarıcısı Hızır'a, ululara, ziyaretlere yakarıyordu.

İnsanoğlu tuhaftır, soluk aldığı son saniyeye dek umut besler, inandığı ululardan mucize göstermelerini bekler.

Gayri hiç umut yoktu. Yakarılan uluların keramet gösterip kaderimizi değiştirmelerini beklemek boşunaydı. İnandığımız ulular aramızdaki masum-u pakların çığlıklarını da duymuyorlardı.

Yol boyunca kabilemizden kimse kaçmaya kalkışmamıştı. Önceden dağlara, ormanlara kaçan kaçmış, geride kalanlarımız can almaya alışkın askerlerin insafına kalmış yaşlı insanlar ve etekleri dibinde çocukların yuvalandığı annelerdi. Kuşlar bile yuvalarını korurdu ama annelerimizin yuvalarını dağıtmaya uzanan elleri yavrularından uzak tutmaya kol kanat çırpacak halleri yoktu. Kırılmıştı kol kanatları. Yapa bildikleri sadece çığrışmak, feryat figan ile seslerini semaya duyurmaktı.

Yar başında, ağır makinelilerin karşısında son dakikalarımızı saydığımız sırada elleri birbirine bağlı Rayver ile Hüseyin'in halleri dikkatimi çekti. Rayver ayakta duramayıp yere çökmüş, bir koluyla Hüseyin'e asılı kalmıştı. Hüseyin, Rayver'e söyleniyordu:

“Diz çökme Rayver, ayağa kalk! Bugün İmam Hüseyin'in günüdür! Bizim kanımız yanımızdaki bu masum çocuklardan daha kırmızı değil. Bu zalimlerin önünde ah edip diz çökme Rayver, ayağa kalk!”

Demeye kalmadı, ağır makinelilerin tetikleri çekildi. Gır gır sesleriyle kurşunlar üzerimize yağmaya başladı. Tırpanlanmış gibi, kalabalığımız olancasıyla aynı anda yerlere serildi. Ateş başladığında kardeşim Bıra annemin kucağında idi. Ben yere çökmüş iki ablamın ortasında ayakta duruyordum. Sağ elimi ablalarımın Elif'in başına koymuş, saçlarına sıkıca tutunmuştum. Ablamın başı elimin içinde dağıldı. Gövdesi çuval gibi yere düşerken, nasıl olduysa ben havalanıp epeyce uzağa savruldu. Biraz daha öteye savrulsaydım yardan aşağı düşecek ve kendimi ırmağın sularında bulacaktım. Sonrasında olan da bu oldu...

Kafilemizdekilerin tamamı yerlere serildiğinde ağır makinelilerin yayılım ateşi kesildi. Etrafımdaki herkes yerde kanlar içinde yatıyordu. Kiminin kafası, kiminin gövdesi, kolları bacakları parçalanıvermiş, her birinden şorlayan kan taşı toprağı suluyordu. Askerler yerde can çekişenleri süngülemeye başladı. Bir yandan da kadınların, yaşlı erkeklerin koyunlarını, ceplerini, cepkenlerini yokluyorlardı. Yaralı düşenlerin bazıları boğazlanmış koyunlar gibi ayak çırpıyordu. Onlardan yükselen hırıltılar, inilti, süngü darbelerine maruz kalan çocukların çığlıkları korkunçtu.

Herkesi susturduklarında ortalığa ölüm sessizliği çöktü. Yer gök sustu. Havayı sis ve duman kaplamıştı. Etraf kan ve barut kokuyordu. Sisler arasında sessizce hareket eden askerler ölümleri sürükleyip yardan aşağı yuvarlıyorlardı. Artık kimseye bağırıyor, hakaretler yağdırmıyorlardı. Belki de kurşun seslerinden kulaklarım sağır olmuştu, tek bir çıtırtı dahi duymuyordum. Sessizlik öylesine derindi ki dünya kurulalı beri öylesi bir sessizlik görülmemişti. Ölüm mutlak bir sessizlikti. Postalları, poturları, süngüleri kana bulanmış askerlerden de

hiç ses çıkmıyordu. Sanki de hayaletlere dönüşmüşlerdi. Ruh gibiydiler. Hareketleri ağırlaşmıştı. Arada göz kapaklarımı aralayıp baktığımda ölüleri çekiştirip yar başına sürüklediklerini, oradan aşağıya atmaya devam ettiklerini görüyordum. Yarın başında öylesine bir ceset yığını oluşmuştu ki, her birini sürükleyip yardan atmalarının sonu gelmedi. Süngü çalmaktan, cesetleri sürüklemekten yorulmuştu askerler.

O sırada akşamın alacakaranlığı çökmüş, Kırklar Dağı üstünde yükselen dolunay melül parıltısını ırmağın sularına düşürmüştü. Yardan aşağı atılan cesetlerin bazıları sulara kapılıp sürükleniyor, bazıları uçurumun dibinde üst üste yığılı kalıyordu. Yığının üzerine düşen her ceset sarsıntısıyla alttakilerini hareketlendiriyordu.

Askerler yukarıdaki yığının arasında hamile bir kadını sürükleyip bir kenara almışlardı. Askerlerin bazıları, o kadının etrafında döneniyorlardı. Kadının karnını süngüyle yarıp bebeğini açığa çıkarmalarını yarı aralık gözlerimle izlerken kendimi yardan aşağı atmak istedim ama yerimden kıpırdıyamıyordum. Daha sonra kadını da yarın başına taraf sürüklediler. Bebeği de peşinden sürüklendi. Anneyi yardan aşağı attıklarında, havada bebeğin kordonu koptu, anneden önce bebeği suya düştü. O sırada kendimden geçtim.

O an uykuda olduğumu, gördüklerimin korkunç bir rüya olduğunu, uyandığımda bütün bunların yaşanmamış olmasını diledim. Ama gördüklerim rüya değildi. Askerlerden biri bacağımdan tutup kurdun kuzuyu sürüklediği gibi ardı sıra sürüklemiş, kayalığın tam ucunda, düştüm düşeceğim bir sınırdan bırakıvermişti beni. Başım yerde sürüklenirken taştan taşa çalınmıştı. Sesimi çıkarmamıştım. Zaten ölü gibiydim. Bazen kendime geliyor, an sonra şuurumu kaybediyordum.

Kendime geldiğimde gözkapaklarımı aralayıp annemi, kardeşlerimi görmek istiyordum. Gördüğüm üst üste yığılı gövdeler, parçalanmış başlar, kollar, bacaklar ve etrafa dağılmış et parçalarıydı. Başımı çevirip yardan aşağı baktığımda da aynı korkunç manzarayı görüyordum. Aşağıda, suyun kıyısında da üst üste binmiş ceset yığını oluşmuştu. Yukarıdan atılan başka cesetlerin darbeleri altında aşağıdaki yığın hareketleniyor, üst üste duramayan kayıp yuvarlanarak suya kapılıyordu. Benim de sonumun böyle olacağını düşünüyordum.

Serili kaldığın uçurumun kıyısında ecel terleri dökerken -beklediğim üzere- askerin biri gelip böğrümüne postalını çaldı. Düştüğüm boşlukta kendimden geçmiş, yeniden ayıldığımda suyun üzerinde sürüklenmekteydim. Su sıska gövdeyi yerden kaldırmış, akış hızıyla sürüklüyordu. Yanımda yöremde suya kapılmış sürüklenen karartıları önce kütük sandım. Birine tutunmaya uzandım. Uzandığının kütük değil, ceset olduğunu anladığımda dehşetle kendimi geri çektim. Aşağıda bir yerde kıyıdan suya sarkan bir salkım-söğüt dalına tutunmaya uzanırken sağ elimde bir eksiklik duyumsadım. Elimi dala atıyor ama dalı kavrayamıyordum. O zaman baktım ki parmaklarım yerinde yok. Elimin altında ablamın başını parçalayan kurşun beraberinde parmaklarımı da uçurmuş, o ana kadar bunu fark etmemişim. Sağ elimin iki parmağının kökünden koptuğunu, birinin etiyile, kemiğiyle paramparça durumda olduğunu fark ettiğimde, acı da duymaya başladım. Diğer elimle uzanıp dalı tutabildiğimde o an ayaklarım da yere değdi. Demek ki su boyumu aşacak kadar derin değildi. Bunu fark etmek bana güven verdi. Dalı elimden bırakmadan kıyıya doğru birkaç adım attım. Sudan çıktığımda oracığa külçe gibi yıkılıverdim.

Bitik durumdaydım. Hareket edemiyordum. Toprak çekiyordu beni. Epey zaman sonra başımı yerden kaldırmaya güç bulabildiğimde kan revan içinde olduğumu gördüm. Boynumdan da kurşun yarası almışım. Yardan aşağı atılırken bedenimde ezikler, çizikler, sıyrıklar oluşmuştu. Her tarafım sızım sızım sızılıyordu. Üzerimde kefen bezinden, yakasız, uzunluğu dizlerime kadar inen bir mintan vardı. Mintanın beyazlığı boynumdan sızan kanla baştan aşağı kıızıla boyalıydı. Boynumdan, kopuk parmaklarımın boşluğundan kan boşalmaya devam ediyordu. Parmaklarımın acısı ciğerlerimi dağlıyor, sanki bir kemirgen durmaksızın elimi kemiriyordu. An geçtikçe duyduğum acı dayanılmaz oluyordu.

Etrafta hiçbir canlı hareket yoktu. Irmak, yer, gök sessizlik içindeydi. O sessizlik içinde annem, ablalarım, kardeşim ve diğerleri alacakaranlık sularda sürükleniyordu. Cesetler geçidini izlerken kendimi de kıyıya vurmuş bir ceset gibi hissediyordum. Ayağa kalkabilirsem ölmediğime inanacağım. “Bir an önce kalk ve uzaklaş buradan!” diyorum kendi kendime. Epeyce bir çaba ayağa kalkabilmeye güç bulduğumda duyduğum silah sesleriyle irkilip yüzükoyun yere yapıştım. Anladım ki silah sesleri uzaktan geliyordu. Biraz soluklanıp yeniden kalktım ama adım atmaya takatim yoktu. Ayakta sallanıyordum. Ayaklarım birbirine dolanıyordu. Kafama topaç yemiştım sanki... Öteye beriye yalpa vuruyordum. Birkaç adımda bir yere kapaklanıyordum. Elimdeki kanama dermanımı kesmişti.

Düşe kalka yokuş yukarı tırmanıyordum ağır ağır. Elimin yarasına baktıkça başım dönüyor, bayılacak oluyordum. Durup yere çöküyor, biraz soluklanıp dengemi bulduğumda gene kalkıp ayak sürüyordum. Yol beni nereye götürecekti?

Varıp kimin kapısını çalacaktım? Kime sarılıp ağlayacaktım? Yaşadıklarımı kime anlatacaktım? Gözyaşlarımı kim silecekti? Yaralarımı kim saracaktı? Kime anne, kime baba, kime kardeş, kime abla diyecektim? Bunları düşündükçe dünyanın ağırlığı üzerime çöküyordu. Adım atamaz oluyordum. Boşluğa adım atıyor gibiydim. Korkunç acılar çekiyor ama ağlayamıyordum. Beterin böylesini bize neden reva gördüler, anlayamıyordum. Kendi kendime sorduğum hiçbir sorunun cevabını bulamıyordum.

Kanayan sağ elimi sol avucumun içinde tutmuşum... Bir elimden boşalan kan diğer elimin avucundan taşıyor, basıp geçtiğim taşa toprağa iz bırakıyordu. Bıraktığım izlerin takibe alınacağını o an düşünemiyordum. Önüme çıkan taş, çalıya, çırpıya takılıp sendeliyor, yalpa vuruyor, düştüğüm yerden yeniden ayaklanmaya çabalıyor, ayağa kalkmaya güç bulup yola devam ediyor, an sonra gene başım dönüyor, gözlerim kararıyor, bayılacak oluyordum. Zihnim bulanırken de uzaklaşmam gerektiğini unutmuyordum. Düşe kalka arayı açmaya çabalıyordum. Attığım her adımda yol sanki daha uzuyordu. Açlıktan, kan kaybından, ağrıdan, sızıdan, kederden, korkudan bitik durumdaydım. Bu çektiklerim yetmiyormuş gibi kulaklarım çınlıyordu. O çınlamalar içinde feryatlar, çığlıklar duyuyordum. Duyduğum gaipten haykırışlar çıldırtıyordu beni. Korkudan dönüp dönüp arkama bakıyor, hep yapayalnız olduğumu görüyordum.

Öyle böyle bir yalnızlık değildi benim yalnızlığım çok derindi. O derin boşluğu zihnim olmadık seslerle dolduruyordu. Sesimi dışarı vermeden, çığlıklar atıyordum içimden. Bu nasıl acımasız bir dünyaydı? Allah buncasıyla beni niye sınıyordu? Bazen de hâlâ askerler arasında yürüdüğümü

sanıyordum. Önümde, sağımda, solumda gördüğüm her karartıyı askere benzetiyordum. Aklıma yaban hayvanları gelmiyordu. Gördüğüm her şey ağaçlar, tepeler, kayalıklar asker karartıları gibi görünüyordu bana.

Kanımı taş a toprağa d öke d öke ilerlerken birden geride bıraktığım kan damlalarının peşimden geldiklerini sandığım askerlerin izimi bulmalarına neden olacağı geliyordu aklıma. Dönüp geride bıraktığım izleri silmeye yeltendim. Bir elimle üzerine toprak attığım kan damlalarını yaralı elimden dökülen kanla yenilediğimi görünce bu nafile çabadan vazgeçtim. Bu yaptığım yoruyordu, düşündüğüm korkutuyordu beni. Panikle yola devam ediyordum. Ay ışığı altında önümdeki her tepecik bana aşılmaz dağ gibi görünüyordu. Yazı yaban, dağ, taş üstüme geliyor. Elimin acısı beni öldürüyordu. Nasıl kudurgan bir acıdır duyduğum anlatamam. Zalimlerin korkusu ise beni eziyor, ayaklarımın birbirine dolanmasına neden oluyordu. Ne acıyı ne korkuyu öteleyebiliyordum. Kulaklarımda çınlayan çığlıklar da dinmek bilmiyordu. Afakanlar içinde yürüyordum. Nihayet ileride köy evleri göründü. Anlıyorum ki Texthel köyüne varmıştım.

Burası bildiğim bir köydü. Ağabeyim Ali dağa kaçmadan önce bu köyde oturuyordu. Onun eşi ve amcam Hemed'den olan çocukları eğer öldürülmemişlerdiyse hâlâ bu köyde olmalıydılar. Onları bulma umuduyla burayı yön tutmuştum. Girişteki köy evlerinin hemen yakınına gelip durmuştum. Burada beni neyin beklediğini bilmiyordum. Çaresizdim, şansımı denemek zorundaydım. Bildiğim başkaca bir yer yoktu gidebileceğim. Orada aradıklarımı bulamazsam, nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyordum. Belki de yengem ve çocuklarının başına da bizim başımıza gelenler gelmişti.

Korku içindeydim. Vücutum tir tir titriyordu. Dizlerim tutmuyordu artık. Ayakta duramıyordum. Gelip yakınında duraladığım evin çardak damı üstünde iki karartı duruyordu. Kendi aralarında bizim dille konuşuyorlardı. İçim ısındı. Umutlandım. Beni görebilmeleri için açıklığa doğru birkaç adım attım. Evin önünde boy vermiş bir ceviz ağacı ay ışığını perdeleyip kapı önündeki çifti gölgeliyordu. Çiftin kim olduğunu seçemiyordum. ‘Korkma! Olsa olsa köylülerdir, asker bu saate köyde durmaz!’ diyordum kendi kendime.

Durduğum açıklıkta derin bir nefes aldım. İçimin ta derinliğinden kopan “ah” saatler sonra çıkarabildiğim ilk nıdam oluyordu. Öyle derinden ahlanişım çardaktakileri hareketlendirdi. Beni fark ettiklerinde telaşa kapıldılar. Toprak damlı evin kapısından içeri seğirtecek oldular. Sonra eşikte duralayıp tekrar bana baktılar. Evlerinden beş on metre geride, ay ışığı altında duruyordum. Kapıdaki iki kişiden birinin kadın, diğerrinin erkek olduğunu seçebiliyordum. Kadın mezardan çıkmış halimi görüp bana doğru gelecek oldu, adam kadının kolundan tutup geri çekti. Adam, dediğim adam değilmiş meğer! Karısını azarlamaya başladı.

Karşılarında ayakta sallanan, kan revan içinde, sahipsiz bir çocuk duruyordu. Adam, çocuğu kapısından def etmeye, def olup gitmezse yakalayıp askere teslim etmeye niyetli görünüyordu. Kadın kendisine yalvarıyordu: “Vicdansızlık etme! Çocuğun halini görmüyor musun?” diyordu. Vicdansız görmüyordu halimi. Duyduklarımınla kolum kanadım kırıldı.

“Çocuğu içeri aldığımızı haber alırlarsa hepimizi öldürürler! Demenanlılar hak ettikleri sonu buldu! No xora merdera betero! Kamci mezelera qe wejiyo, peyser sero a mezele quyo! Sebebe domane ma mebo!” (Bu çocuk zaten ölüden

beter görünüyor! Hangi mezardan çıkmışsa o mezara geri dönsün! Çocuklarımıza sebep olmasın!) diyordu.

Benim içinden çıktığım mezar, üstünde cesetler yüzen Harçık Irmağı'ydı. Gidip kendimi o kanlı ırmağa mı atsaydım yeniden?

Korkunç bir acı ve çaresizlik oturdu içime.

İnsanımız nasıl bu hale gelmişti? Eskiden böyle acımasızlıklar yoktu. Kimseyi dışarıda bırakmazlardı. Lanetlenmişler, kovulmuşlar bile sığındıkları köylerde korunurlardı. Hasımları tarafından öldürülmesine meydan verilmezdi. Dışarıda kalmış hayvanlar kurda kuşa yem edilmezdi. Hele de yaralı, sahipsiz bir çocuğu kapıda bırakmak görülmüş şey değildi. Vaktiyle Ermeni Terteleşi'nde öksüz yetim kalmış çocuklara sahiplik eden Dersim insanı şimdi darda kalmışlarına, ölülerin altından çıkmış ben gibi kimsesiz çocuklarına sahip çıkmıyordu. Hiçbir şey artık eskisi gibi değildi. Zaman merhametsizlerin zamanıydı. Köylü adamın söylediği, askerlerin bize yaptıklarından daha acı verdi bana.

“Rıza Yurdu”, “Derviş Toprağı” diyorlardı eskiler bizim topraklara. Ama şimdi bizim toprakların insanı zalimlerin gölgeleri altında düşkünleşmiş, utanılacak insan olmuştu. Utansın kutsal dedikleri toprak! Utansın ziyaretgâhların uluları!

Duyduklarımla kara bulutlar çöktü üzerime. Köye vardığımda duyduğum bir parça umut o ilk kapıda sönüverdi. Ev sahibinin bağırıltılarıyla ilerdeki evlerden bir iki kişi daha ortaya çıktı. Bunun üzerine berideki sesini daha yükseltip “Yakalayın şu çocuğu!” diye bağırıyordu. Zalimin bağırıtısı beni kendime getirdi. Bir umutla yaklaştığım kapıdan korku içinde geri

kaçtım. Yandaki ağılın çeperini arkasından dolanıp bostanların, bahçelerin karanlığına karıştım.

Adam beni yakalarsa askere teslim edecekti besbelli. Bunu anladığımda oradan kaçıp uzaklaşmamı sağlayan gücü buldum kendimde. Karşılaştığım bahtsızlığın böylesi bana acı verdiği gibi güç de verdi. Tükenmişliğimi bir an unutturdu bana. Sağıma soluma dikkat kesilerek köyü etrafından dolandım. Diğer baştan yengemin bulunduğu eve doğru yanaştım. Kapı önünde çocukların hareketliliğini gördüm. Biraz daha ilerlediğimde amcamın kızı Emine'yi seçebildim. Gördüğüme inanmadım. Hayattaydılar. Başlarına bizim yaşadığımız felaket gelmemişti. Evle aramda beş on adım mesafe kalmıştı. Adım atmaya çabalıyorum ama adımlarım beni geri götürüyor, ev benden uzaklaşıyordu sanki. Güç bela kapı önüne kadar varabildiğimde etrafımı saran amcamın üç çocuğu ağlaşmaya başladı. Yengem Fidan çocukların ağlaşmalarını duyup kapıya çıktı. Halimi görünce gözleri fal taşı gibi açıldı, beti benzi soldu, eli ayağı titremeye başladı. Sonra kendisini toparlayıp beni içeri aldı.

İçerde gaz lambası yanıyordu. Tepeden tırnağa kan revan içinde olduğumu görünce yengem de çocuklarıyla birlikte ağlayıp dövünmeye başladı. Ağlaşmalarla komşuları ayaklandıracaklarını aklına getirince sesini kesip hortlak görmüş gibi korku içinde etrafımda dönen çocukları Xozali, Haydar ve Emine'yi sakinleştirmeye çalıştı:

“Korkmayın!” dedi onlara. “Bu bizim Bego, tanımadınız mı?”

Çocuklar nasıl tanısin ki beni; tanınmaz haldeydim. Mezardan çıkmış halim hem çocukları hem de anneyi dehşet içinde bırakmıştı.

Eve gelirken birinin beni görüp görmediğini soran yengeme cevap veremedim. İçeri girdiğimde orta direğin önünde yere yıkılıvermişim. Olanların sonrasında sudan çıkıp eve kadar gelişime ve onları sağ salim buluşuma inanamıyordum.

Kurtulmuş muydum? Şimdilik, evet! Sonrasını düşünecek durumda değildim. O arada kendimden geçmişim. Yengem beni kucağına almış, hıçkırıklarla ağlıyordu. Sesini duyabiliyordum:

“Bego’m, kendine gel! Kurbanın olayım, buraya kadar geldin! Yanımızdasın artık, dişini sık!”

Söylediklerini duyuyorum ama çenem kilitlenmişti, ağzımı açamıyordum. Ağırlaşan göz kapaklarımı aralayamıyordum. Çocukların ağlamalarını da duyuyordum. Yengem öleceğimi sanıyordu. Hem ağlıyor hem de bana cesaret vermeye devam ediyordu:

“Gözlerini aç, bak hayattasın!” diyordu. “Abine haber salacağım, o gelip seni beraberinde dağa götürecektir, bir daha zalimlerin eline düşmene izin vermeyecek!”

Birden ben de ağlamaya başladım. Kurumuş gözpınarlarımdan seller akıyordu. Yengem, kanlı giysilerimle beni bir şiltenin üzerine yatırıp ayağa kalkıyor, sağa sola koşturuyor, yaralı elimdeki kanı, tozu, toprağı silmeye dönüyordu. Kanı nasıl durduracağını bilemiyordu. Lime lime durumdaki parmaklarım ne temizlenebiliyor ne de sarılabiliyordu. Yüzük parmağım kökünden kopmuştu, orta parmağımın kemiği açıktaydı. İşaret parmağımı ise alt tarafından bir parça deri tutuyordu. Boynumdaki yarayı göremiyordum. Üzerime kuyan kanla simsiyah bir paçavraya dönüşmüş mintanımı üzerimden çıkarıp çocuklarından birinin mintanını giydirdi üzerime yengem. Vakit kaybetmeden o gece biriyle dağdaki

ağabeylerime haber saldı. Gecenin ilerleyen bir saatinde Ali ağabeyim çıkageldi. Durumumu gördüğünde çılgına döndü. Gözleri yuvalarından fırladı. Evin içinde dört döndü, duvarları yumrukladı, durduğu yere diz çöktü, elleriyle başına vurdu. Sonra gelip sımsıkı sarıldı bana, hıçkıra hıçkıra ağladı. Gözyaşlarımız birbirine karıştı. Başımı tutup göğüs kafesine bastırdı. Korkmamamı, artık yanımda olduğunu söyledi. Olup biteni anlatmamı istedi; annemize, kardeşlerimize ne olduğunu sordu, hepsinin öldüğünü söyledim, duyduklarıyla iyice çıldırdı. Beni bırakıp evin içinde dört döndü, acı ve öfke içinde dövündü. Halime bakıp tekrar yanıma geldi. Yeniden kucakladı. Gözyaşlarıyla ısladı yüzümü. Elimdeki yaraya bakmak için yengemin sardığı kana bulanmış bezi çözdü. Gördüğüyle gözleri büyüdü. Sonra kendisini toparlayıp:

“Korkma Bego’m, iyileşeceksin! Bundan sonra seni yanımdan hiç ayırmayacağım, seni beraberimde götüreceğim. Korkma, bu yara öldürmez seni!” dedi.

O arada yengeme dönüp yaramdaki kanamanın sardığı bez parçasıyla durdurulamayacağını, taze hayvan derisiyle yaranın sarılması gerektiğini söyledi.

Ağabeyimle birlikte birileri daha gelmişti eve. Kim olduğunu hatırlamıyorum, köyden biri olmalıydı. Ağabeyimle o adam ağıla inip bir keçi kestiler. Yüzdükleri hayvanın derisinden bir parça getirmişlerdi, elimi sarmadan önce ağabeyim tekrar parmaklarımın durumuna baktı. Derisi ve kemiğiyle paramparça, koptu kopacak durumdaki parmaklarımdan birini tuttu, kökten sarkan eti kemiği sağa sola evirip çevirdi, koparıp atmaya niyetlendi. Fakat bunun bana acı verdiğini görünce daha fazla acı çekmeme kıyamadı. Gözleri doldu:

“Bego’m, bu parmağın sana faydası yok artık, orta parmağın gibi bu parmağın da tamamen kopmuş, kemik kökünden ayrılmış ve un ufak olmuş. Ne yapsak iyileşmez artık. Böyle boşlukta sallandıkça elin kanamaya devam eder. İşe yaramaz bu parçayı koparmamız lazım. Bunu sen kendin yapmalısın!” deyince titreme tuttu beni. Parmağı koparıp atmaktan başka bir çare olmadığını ben de biliyordum. Buna gücüm ve cesaretim yoktu benim de.

“Oncasına dayanmışsın, azıcığına daha dayan!” dedi ağabeyim.

“Çektiklerimin yanında bir parça derinin acısına mı dayanamayacağım” dedim ben de kendi kendime. Koptu kopacak durumdaki parmağımı çekip koparacağım ama dönüp elimdeki yaraya bakamıyorum. Her baktığımda gözlerim kararıyor, bayılacak gibi oluyordum. Yapmam gerekene cesaret bulup parmağıma asıldığımda ciğerlerim dağıldı, beynimde yıldızlar uçtu. Koparıp yana attığım parmakla gitmedi acı, benimle kaldı. Akan ve akmaya devam edecek olan ne çok kanım varmış meğer.

Elimden şarıl şarıl boşalan kanı durdurmak için aceleyle hayvan derisini elime sıkı sıkı doladı ağabeyim. Sonrasında yengem, yemem için ateşte pişirilmiş bir parça et getirdi bana. Bir iki lokma yemeye zorladı beni. Gün ağarmadan evden çıkmamız, bunun için bir şeyler yemem ve güç toparlanmam gerekiyordu. Bir iki lokma yiyebildim mi yiyemedim mi pek hatırlamıyorum. Derken ağabeyim:

“Kalk ayağa Bego’m! Gidiyoruz!” dedi.

Ayağa kalkacak halim varmış gibi...

Ama ağabeyim acele ediyor, “Evde daha fazla kalamayız!

Köylüler varlığımızdan haberdar, gün ağarmadan köyü terk edip dağa ulaşmamız gerek! Burası senin için güvenli değil, benimle geliyorsun!” diyordu.

Kendim ayağa kalkmaya güç bulamayınca ağabeyim tutup beni ayağa kaldırdı.

Fidan yengem, bana yakın yaşlardaki çocukları Xozali ve Haydar ağlıyorlardı. Yengem ağabeyimden bu iki çocuğunu da beraberinde dağa götürmesini istiyordu.

“Sabah askerler kapımıza dayanırsa bu yetimlerimi kim koruyacak!” diyordu.

Xozali ve Haydar gözyaşları içinde bir annelerine, bir ağabeyim Ali’nin gözlerine bakıyorlardı. Durumum başlarına neler gelebileceğini sezdirmişti amcamın çocuklarına. Ama nedense ağabeyim iki kardeşin bizimle gelmesini kabul etmedi. Bunun nedenini daha sonra dağda yaşadığımız zorlukları gördüğümde anlayacaktım.

Ağabeyim kendisine yalvaran gözlerle bakan çocuklara:

“Korkmayın! Size kimse bir şey yapmaz. Bego’nun durumu farklı, o yaralı, onu bulurlarsa öldürürler, başka çaresi yok beraber götürmek zorundayım onu,” dedim.

Geride bırakacağı o çocukların da öldürülebileceklerini biliyordu ağabeyim. Onları yalan sözlerle teselli ederken acı çektiği, kahrolduğu belliydi yüzünün ifadesinden. Dağ, kurtuluş demek değildi. Dağ yokluktı, açlıktı, gece gündüz süren takipti, çetin çepellerde, uçurum boylarında, ormanlarda durmaksızın süren kaç göçtü. Dağ, başka bir çaresizlikti. Sabi çocukları dağda yaşatmak, tehlikelerden sakınmak, açlıktan ölmemelerini sağlamak kolay değildi.

Yengem ağabeyimi daha fazla zorlamanın anlamı olmadığını bilerek hazırladığı azık torbasını kendisine uzattı, dönüp beni kucakladı, gözyaşları içinde yanaklarımı öptü, “Hızır yardımcın olsun Bego’m! Elin iyileşecek! Bugünler geçecek! Asker buralardan çekildiğinde sana da ben annelik edeceğim! Kimsesiz değilsin, iki ağabeyin var, ben ve amca çocukların var geride,” dedi vedalaşırken.

Oysa var dediklerinden geriye kimin kalacağını o da bilmiyordu. Yarın çocuklarıyla neler yaşayacağını tedirginliğini saklayamıyordu titreyen sesi.

Yengemi üç çocuğuyla kendi kaderlerine bırakıp evden ayrıldık. Sabaha yakın bir saatte dağın yolunu tuttuk. Yola düşer düşmez ağabeyim beni sırtına aldı. Yol boyunca sırtından indirmedi. Arada soluklanmaya durduğu yerde indirip

yola devam ettiğinde tekrar sırtına alıyordu. Ağabeyim benim ağırlığımla birlikte yemek çıkını da taşıyordu. Buna üzülmüyor, beni sırtından indirmesini istiyordum. Yürüyecek durumda olmadığımı bildiğinden indirmiyordu beni sırtından.

Birkaç saatlik yolculuğun sonunda dağdakilerin yanına vardık. Orada gördüklerim arasında diğer ağabeyim Hüseyin, Demenanlıların kolbaşlarından biri olarak isim yapan Sılê Pîtê ve oğlu Cebrail de vardı. Beni aralarına alıp teker teker kucakladılar! Hüseyin ağabeyim bana sarılıp hüngür hüngür ağlarken neler olduğunu sordu bana.

Onun ve diğerlerinin sorularını cevapladım. Olanı biteni anlattım. Hüseyin ağabeyim anlattıklarımla yıkıldı. Kırımı uğrayan kabilemiz içinde diğerlerinin de aile bireyleri, yakınları vardı. Herkes mateme büründü. Her biri çöktüğü yerde ağlayıp dövündü. Biraz zaman geçtiğinde bazıları: “Ölülerin arasında belki yaralılar kalmıştır. Birkaçımız gidip bakalım!” dedi.

Başkaları bunun tehlikeli olacağını, askerin işini bitirip ortalıktan çekilmiş olsa da dönüp kırım yerini tarayacağını, sağ kalmış olanları yoklayacağını söyledi. Sılê Pîtê ile ağabeyim Ali, kırım yerine gidip bakmaya ısrar ettiler. Yanlarına birkaç kişi daha alıp vakit kaybetmeden yola koyuldular. Sabah olmuştu artık. Yolda çok tedbirli davranıp askere denk gelmiyorlar. Kırım yerine vardıklarında ortalığın kan gölüne döndüğünü görüyorlar. Kurşuna dizildiğimiz yerde, uçurum dibinde, ırmak kıyılarında paramparça durumda yığınla ceset görüyorlar.

Kurşuna dizildiğimiz sıra küçük kardeşim Bıra annemin kucağındaydı. Ağabeyim gittikleri yerde serili buldukları

cesetler arasında sağ bulabileceğini umduğu Bıra'yı da diğerleri gibi cansız halde buluyor. K       kardeşimin başparmağını emme alışkanlığı vardı. Onu serili bulduğu yerde, başparmağı ağzında duruyormuş. Yanında başının parçalandığını g  rd  ğu Elif ablam yattığı kan g  l   içinde tanınmaz durumdaymış. Dediğim gibi, bizi kurşuna dizdikleri sırada yanımda toprağa diz     en ablamın saçlarına tutunmuştum. Onun başını parçalayan kurşun benim de sağ elimi parçalamıştı. Ağabeyim diğer ablam Hatice ve annemizin cesedini bulamıyor. Irmak boyunca yaralıları aramaya acele ediyorlar. Kırım yerinde abimi kan kokusu tutuyor, dönüş yolunda defalarca baygınlık geçiriyor. Dönüp geldiklerinde her birinin gözleri kan çanağına dönmüştü. G  rd  kleriyle suratları çarpılmıştı. Betleri benizleri solmuştu. Hiçbirinin ağzını bıçak a  mıyordu. Korkutan bir halleri vardı. Uzun süre konuşmadılar. Burunlarından soluyorlardı.   fkeleri sınıra dayanmıştı. Bir şey yapamamanın kahrı içindeydiler. Dağdakilerle geçireceğim zaman içinde görecektim ki o güne mahsus bir çaresizlik değildi yaşadıkları. Her geçen gün kırıma uğrayanlar oluyor, dağdakiler bu kez de onların kederlerini y  kleniyorlardı. Günden güne omuzları       yor, bedenleri inceliyor, ruhları kararıyordu. Bitimsizdi çekilen acı.

  ncesinde çağrıldığı nahiyede kaybolan babamın, gözlemin önünde can veren annemin, ablalarımın, kardeşimin, k  yl  lerimin ve diğerlerinin bedenleri dağıldıkları yerlerde kalakaldı.   oklarına derelerin, ırmakların suları mezar oldu. Niceleri yaz güneşi altında, kızzgın topraklar üstünde kurda kuşa yem oldu. Kalanlarımız da günden güne yok oluyordu. Köylerde, dağlarda aralıksız sürüyordu kırım.   lenlerle   l  yor, yeni acılar görmeye diriliyorduk...

On yaşında, yaralı, korkuları son bulmayan bir çocuktum. Karanlık içindeydim! Umutsuzdum! Sanıyordum ki hiç aydınlık görmeyeceğim. Çetin çepel dağlarda durmaksızın yer değiştirenlerle hareket halindeydim. Vardığımız hiçbir yer durup soluklanacağımız yer değildi. Gece gündüz alayların takibindeydik. Sığınabileceğimiz yerleri bilen yerli kılavuzlar tazılar gibi izimizi sürüp alayları bulduğumuz yerlere çekiyorlardı.

Toplu kırıma uğramamak için grubumuz daha küçük gruplara ayrıldı. Her grup bir yerlerde hayatta kalmaya yol aradı. Her gün orada burada bulunup imha edilenlerimiz oldu. Gün geçtikçe azalmaya başladık. Çektiğimiz zorluklar günden güne çoğaldı.

Çektiğim ağrı, sızı soluk aldırımıyordu bana. Parmaksız elime sıkı sıkı sardıkları hayvan derisi kavurucu yaz sıcaklığında elime sarılı kalmıştı. Günler sonra nihayet sargıyı açtıklarında gördüm ki, derinin sıcaklığı altında elim haşlanmış, incelmış, küçülmüştü. Yok olan parmaklarımın kökünden kan ve irin akıyordu hâlâ. Yaram etrafımdakilerin burun direklerini sızlatan bir koku yayıyordu. Yarayı temizlemek, sargıyı yenilemek için üzerimizde paçavraya dönen, toz toprak yüklü kirli mintanlarımızdan başka bir şey yoktu elde. Çıkarılan deriyi otlarla temizleyip onunla elimi yeniden sardılar. Daha sonraları *pepux* otu ve tereyağı karışımından hazırladıkları merhemi yarama sürdüler. Merhem iltihabı kuruttu. Fakat yaram kabuk tutmak bilmiyordu. Sık sık kanayan parmaksız elimdeki yarayla kalakaldım.

Zaman gelir yaram iyileşirdi. Ama her an ölümle burun buruna yaşama korkusu son bulacağı benzemiyordu. Ölüm hep peşimizdeydi. Ne zaman, nerede vurulacağımızı bilmesek

de hepimizi bekleyen sonun bu olacağını biliyorduk. Her an ölümü ensemizde duymak, hiç durmadan oradan oraya kaçmak, kendimizi güvende hissedeceğimiz bir yere varamamak korkunç bir azaptı.

O yaralı çocuk ve aç biilaç halimle daha nice çetin çepeller arşınlayacaktım? Babamın, annemin, kardeşlerimin ölümü, dağılmış yuvamız, yersiz yurtsuz kalışımız, dönecek bir evimizin olmayışı hiç aklımdan çıkmıyordu. Gözyaşlarım hiç dinmiyordu. Ağıtlar yakıyordum kendi kendime, ah vah çekip küçük kardeşime, anneme, ablalarım ağılıyordum için için. Kan, gözyaşı ve umutsuzluk günleriydi o günler.

“Gola Dersimî” dedikleri baştan başa kan gölüne dönmüştü. Herkes, her şey ateşler içindeydi. Köyler, komlar yanıyor. Gizlendiğimiz dağ yamaçlarından görünen yangın yerlerinde can verenlerin, yanıp kül gidenlerin kederlerini taşıyorduk. Gözlerimizin önünde, yok oluyordu Dersim; canlı cansız ne varsa kül oluyordu hepten. Yeri göğü saran dumanlar, kara bulutlar dağılmak bilmiyordu.

Durmadan yol yürüdük, yer değiştirdik. Dağları, tepeleri, çetin çepelleri aştık. Dere boylarını arşınladık, meşeliklerde, önümüz sıra çatallanan keçi yollarında nereye gittiğimizi bilmeden dolandık. Saklandığımız meşeliklerde varlığımızı fark ettiklerinde çevresinden ateşe veriyorlardı meşelikleri. Alevler arasında çıkış bulamayan vahşi hayvanlar gibi can telaşıyla koşturuyorduk oraya buraya. Yangınlar içinde geçti upuzun yaz. Dökülen derelerce kan seli söndürmüyordu yangını. Yorulmuş, tükenmiştik. Hayatta kalışımızın anlamı kalmamıştı. Can telaşımız bizi canımızdan usandıran bir raddeye varmıştı. Yorulmak bilmiyordu peşimizdeki kırım alayları.

Genç kızlarının ellerinden tutup beraberinde kendilerini uçurumlardan atan anneler çoğalmıştı. Ormanlarda kendilerini asanlar, Munzur'un, Harçik'in taşkın sularına kendilerini bırakanlar, kucaklarında bebekleriyle alevlerin arasına koşanlar görüyor, duyuyorduk. Zaman öyle melanet, zalimlerin hunharlığı öyle korkunçtu ki, annelere bebelerini boğduruyordu.

İnsan etine alışmıştı köpekler, azgın sürüleriyle alayları takip ediyorlardı. Alaylar geride bıraktıklarının üstüne körpек, tazecik bedenler bırakıyorlardı ertesi gün. Köpekler kan sofrası hazırlıyorlardı geçtikleri her yerde. Sivil kıyafetlerle önlerine çıkan her insan, kurdukları köpekler sofrasının bir lokmasıydı onlar için. Köpeklerin karşımıza çıktıkları her yerde üzerimize hırlayışları, diş göstermeleri insan etine alıştırmış olmalarındandı.

Gündüzleri asker ve milislerden, geceleri kudurmuş vahşi hayvanlardan kaçıyorlardık. Kaya diplerinde, ağaç kovuklarında, mağaralarda korku ve tedirginlik içinde yatıp kalkıyorduk. Akrep, yılan, çıyan korkusu yatıp kalktığımız, hareket ettiğimiz her yerde bizimleydi. Oradan buradan yükselen top tüfek sesleri, çığlıklar, haykırışlar ölümün bizden uzakta olmadığını hatırlatıyordu bize.

Sığındığımız mağaralarda nicedir aç susuz kalmış kadınlar, çocuklar, yaşlılar, yaralılar görüyorduk. Bulduklarımızın çoğu ölümü beklemeye durmuş, çaresiz, tükenmiş insanlardı. Yanlarında soluktan kesilmiş bedenlerle koyun koyuna yatanlar vardı. Geçtiğimiz yol boylarında ölü annelerinin kanlı memelerini emen sahipsiz çocuklar görüyorduk. Yaralarını iğdiş eden leş kuşlarına el kaldırmaya dermanı olmayan yaralılar görüyorduk. Cesetleri dağlayan köpek sürüleri,

kan kokusuna ayaklanmış engerekler ve leş kuşları sarmıştı her tarafı. Uçurumlardan atılmış insanların kayalara, ağaç dallarına asılı kalmış kanlı giyitlerini, kopuk kollarını, bacıklarını görüyorduk. Atların peşi sıra sürüklenip yol üstünde ibret için bırakılmış bedenler görüyorduk. İnsanlara olmadık eziyetler ederek öldürüyorlardı. Hele de kadınların, kızların ellerine düştükleri askerlerden çektikleri... Ahırlara, samanlıklara doldurdukları kadınlara, çocuklara hunharlıkların türlüünü gösterip kapattıkları o yerlerde cayır cayır yakarak ortadan kaldırıyorlardı. Alayların çadır kurdukları yerler gece gündüz kadın çığlıklarını yükseldiği cehennem yerleriydi. Uzaktan uzağa duyduğumuz feryatları, çığlıkları duymamak için kulaklarımızı kapardık.

Her gün ayrı bir yöne hareket ederdik. Gittiğimiz her yönde, her yerde tehlikeler atlatır, yeni yeni kayıplar verirdik. Verdiğimiz kayıpların yerini bizler gibi çareyi dağa kaçmakta arayanlar doldururdu. Saklandığımız meşeliklerde yaprak kıpırdatmadan, ses çıkarmadan, soluk keserek süvarilerin, onları izleyen piyadelerin ve milis takımının geçişlerini beklerdik. Köpeklerin havlamaları, atların kişnemeleri, kırlangıçların ortalığı telaşa vermeleri yakınlarımızdan geçişlerine işaretledi. Her anımız yakalanma korkusuyla geçiyordu. Her neredeysek heyulasıyla oradaydı ölüm.

Çıkmadığımız dağ, inmediğimiz dere, saklanmadığımız kuytu yer, kaya gediği, ağaç kovuğu kalmamıştı. Günlerce birer lokma ekmek bulamadığımız olmuştu. Ölüm korkusuyla beraber açlık ve susuzluk da hep bizimleydi. Açlığa dayanamayıp köylere inenler canlarından olma tehlikesini göze alıyorlardı. Bütün dağ başlarında, hâkim tepelerde askerler çadırlar kurmuştu. Her tarafta gezici alaylar dört dönüyordu.

Bir yeri temizlediklerinde, birkaç gün sonrasında orada hayatta kalmış olanların temizliği için geri dönüyorlardı. Belli başlı geçitleri, yolları tutmuş, oralardan geçişlerimize yol vermiyorlardı. Köylere ekmek bulmaya inenler ya askerlere rast geliyor ya da birilerinin şikâyetiyle yakalanıyorlardı. Ele düşenin kurtuluşu yoktu. Türlü badireler atlatarak indikleri köylerden sağ dönebilenlerin getirebildikleri genellikle birkaç kuru ekmek ve birazcık çökelek olurdu. O çökelek ve ekmeği onlarca kişi kendi aramızda bölüşür, her birimize düşen parçayla günlerce idare ederdik.

Yaz ortalarıydı dağlarda otlar kavrulmuş, kemirilecek given kökünden gayri hiçbir şey kalmamıştı. Meşe ormanlarında da acı palamuttan gayri bir şey bulunmuyordu. Bulanabilen ahlat armutları, yabani asmalar, koruğu, yaprağıyla başkalarınca yolunmuştu. İnilebilen köylerin çevrelerindeki tarlalarda kavrulmuş arpa, çavdar, buğday, darı başakları bulunduğu taneleriyle aramızda bölüşülürdü. Süvari birliklerinin geçtiği yollara inip buldukları at dışkısından arpa taneleri ayıklayanlarımız olurdu. Yedikleri otları yemyeşil safrasında kusan çocuklar kursaklarının boşluğunu bulabildiklerinde suyla doldururdu. Su susuzluğumuzu giderir, açlığı gidermezdi. Açlık hep bizimleydi.

Yokluktu, acıydı, zorluktu, ölüm korkusuydu dağlarda geçen o günlerden aklımda kalan.

Günler acı, günler çok ağırdı.

Hayat ölümden beterdi.

Ben o yaralı, küçücük, bitmiş, tükenmiş bedenle yaşadıklarımaya nasıl dayandım, şimdiki aklım almıyor. Geçip gittiğimiz her yer; yazı yaban, çayırliklar, meydanlar, dere boyları,

su kıyıları ceset yığınlarıyla yüklüydü. Yüreğimiz parçalanarak, burun direklerimizi tutarak, öte tarafa yüz çevirerek geçerdik cesetlerin yakınından, uzağından. Kızgın yaz güneşi altında çürümeye terk edilen bedenlerin yaydığı koku bayıltıcıydı. Aradan mevsimler, yıllar geçecek duyduğumuz o dayanılmaz kokular taş toprağı sinip kalacak ve hiç silinmeyecekti.

Ortalıktaki ceset yığınları türlü salgınlara yol açıyordu. Nasıl açmasındı ki? Çeşmelerin, derelerin, göllerin, ırmakların sularına kan karışmıştı. O yıl hiç görülmedik sinek sürüleri peyda olmuştu. Sıtma, tifo, dizanteri, sarılık... Her ne ölet, illet varsa musallat olmuştu hayatta kalabilenlere. Süregiden kırımı kıtlık ve salgınlar tamamlıyordu. İnsanlar patır patır dökölüyordu. O toplu yok oluştan geriye kalanlar gitgide azalıyordu. Her taraf tarumardı. Kül yağıyordu her yere.

Günlerden bir gün Harçık düzlüğünü gören bir yamaçta, meşelikler içinde saklanmışız. Irmak boyunca uzanan düzlükte her gün ayrı bir kabile kurşuna diziliyordu. O gün de kalabalık bir kabileyi toplamışlardı düzlüğe. Alaylar kurşuna dizecek insanlar bulmakta zorluk çekmiyordu. Bizler gibi dağa, ormana sığınanlar dışında, köylerin ahalileri evlerinde duruyor, köylerinin dışına çıkmalarına izin verilmiyordu. Sırası geldiğinde çalınmadık kapılar çalınıyordu dipçiklerle. Askerler o gün kurban etmeye karar verilenleri önlerine katıyor, bizim sürüldüğümüz kırım yolunda gördüğümüze benzer eziyetlere, hakaretlere maruz bırakıldıktan sonra uygun gördükleri yerde kurşuna diziyo, süngüden geçiriyor, sonrasında cesetleri yakıyor, suya atıyor ya da oracıkta leşçillere bırakıp ertesinde kurban edilecekleri arıyorlardı başka kapılarda.

O gün sanki de kıyamet günüydü. Harçık düzlüğünde, Uzun Tarla dedikleri yere binlerce insanı toplamışlardı. Öyle görünüyordu ki çevre köylerde kim kalmıştıysa hepsini o gün oraya toplamışlardı. Orada ecel terleri dökenler gibi bizi de korku tuttu. Yere çömeltilip beklemeye aldıkları kalabalığın etrafında askerler sabırsızca döneniyordu. Derken, öteden albayrak sallayan bir atlının yaklaşmakta olduğunu gördük. Belli ki yukarıdan kırım emrini getirecek olan görevliydi

doludizgin at koşturup gelen. Sonlarını bekleyen kalabalığın bulunduğu Uzun Tarla'ya varışını soluğumuzu tutarak izledik. Pür dikkat kesildiğimiz kalabalığın kıpırdamaya başladığını gördük. Yere çöktürölmüş insanların bir anda ayağa fırladıklarını, birbirlerine sarıldıklarını, anlam veremediğimiz çığlıklar attıklarını, deli danalar gibi öteye beriye koşturduklarını, habercinin atının toynaklarına kapananlar, askerlerin ayaklarına sarılanlar olduğunu ve askerlerin kimseye müdahalede bulunmadıklarını görüp şaşkına döndük!

Öncesinde gördüklerimize benzer bir durum değildi bu. Neler olduğunu anlamaya iyice kulak kesildik. Gitgide yükseliyordu sesler. Uğultular arasında belirgin anlam kazanıyordu işittiklerimiz: "Af gelmiş! Af!" Birbirimizin yüzlerine bakıp duyduklarımızın doğru olup olmadığının cevabını arıyorduk soran gözlerle.

Hükümetin yeni bir oyunu muydu bu?

Ama işte görüyorduk ki Harçık düzlüğünden ayaklanmış uzaklaşıyorlardı. Bize yakın taraftan geçip gidenler af çıktığını, bu yüzden salıverildiklerini haykırıyorlardı. Dağın taşın duyduğunu biz de artık çok net duyuyor, duyduğumuzu birbirimize onaylatıyorduk. Ölümünden son anda kurtulmuş insanlar öylesine taşkın haykırışlar, çığlıklar atıyorlardı ki, sanki de o düzlükte öncesinde kırıma uğrayanların, sularda boğulanların seslerini de katmışlardı hançerelerine. Tükenişin, bitişin ve yeniden var oluşun çığlıkları, haykırışlarıydı o gün orada duyduklarımız.

İnsanlar bitmiş, tükenmiş, her şeyini yitirmişken, onca olup bitenden sonra, neslimizi kökten tüketmeden önce gelmişti AF.

Babamın, annemin, ablalarımın, kardeşimin canını alanlar benim canımı bağışlamıştı yani. Benim gibiler bu habere sevinmeli miydi?

Uzun Tarla, öncesinde orada kurşuna dizilenlerle bir mezbaha yerine dönmüştü. Şimdi oradan salıverilenlerin çoğu öncesinde aile fertlerini, yakınlarını kaybetmiş kimselerdi. Her biri benim gibi süngü artığıydı. Öncesinde Demenanlı ve Haydaranlı ailelerin kırımları gerçekleşmişti. O arada hükümete bağlı sayılan aşiretlerin ileri gelenleri, belli başlı aileleri seçilip orada burada kurşuna dizilmişti. O gün oraya toplatılıp kurşuna dizilecekken af kararıyla salıverilenler ölümü görüp sıtmaya razı edilenlerdi.

Neye yarayacaktı af?

Kaybettiklerimi, kopuk parmaklarımı mı geri verecekti bana?

Onca suçsuz günahsız insanımızı kırıp geçirdikten sonra neyin affıydı bu?

Varlığımıza toptan kast edenleri biz affedecek miydik?

Yaptıklarını unutacak mıydık?

Duyduğumuz af haberiyle çektiklerimizin son bulmayacağına biliyorduk. Dönecek bir evimiz, tutunacak bir dalımız, kimimiz, kimsemiz kalmamışken her şeyimiz tarumar olmuşken... Duyduklarımıza sevinemezdik. Bizler için o gün başka bir gün değildi. Kaderimizin değişeceğine inancımız yoktu.

O günden sonra da sürekle avından kaçan yaban hayvanları gibi oraya buraya kaçmaya devam ettik. O arada af dediklerinin nasıl bir karar olduğunu, aramızdan teslim olmaya inenlerin akıbetlerinden haberler alarak anlamaya çalıştık. O günlerde askerler, öncelerinde izlerimizi bulup bizi imha

etmeye kılavuz aldıkları yerli milisleri bu kez elçi olarak gönderir oldular dağlara. Elçiler duyabileceğimiz mesafelerde durup etrafa bağıyor; af çıktığını, teslim olacaklar hakkında cezai işlem yapılmayacağını duyuruyorlardı. Bu duyurularla dağdan inip teslim olmaya başlayanlarla azalıyorduk günden güne. Yaşadıklarımızdan, gördüklerimizden sonra ağabeylerim teslim olmaya çekiniyorlardı. Ben onlardan daha çok korku taşıyordum. Ağabeylerimin yarı yaşındaydım ama onların gördüklerinden daha beterini yaşayarak hayatta kalmıştım. İki ağabeyimin de öldürülmeleri halinde kimim kimsem kalmayacaktı. Ben onları kaybetmekten onlar beni sahipsiz bırakmaktan korkuyorlardı. Teslim olanların öldürülmediğini, sürgüne gönderildiklerini, askerlik çağında olanların kışlalara teslim edildiğini öğrendiğimizde de tedirginliğimiz devam etti. Ağabeylerim askere alınırlarsa kendilerinden ayrı düşecek, kaderimle baş başa kalacaktım. Onlar olmadan nasıl hayatta kalacaktım? Bana kim bakacaktı? O arada kendisinden haber alamadığımız yengem ve çocuklarının başlarına ne geldiğini de bilmiyorduk. Onların neler yaşadıklarını çok sonra öğrenecektik.

Benim kırım yerinden yaralı olarak ayaklanıp yengemin evine gidişim sonrasında kendilerine büyük bir sorun olmuştu. Yengem ve çocukları askere teslim edilmekten kurtulmasına kurtulmuş ama çekmedikleri kalmamıştı. Ağabeyim Ali'nin gelip beni yengemin evinden alıp dağa götürüşünden sonra köyün muhtarı yengemi rahat bırakmamış, köyden çıkıp gitmesini, gitmezse kendisiyle beraber çocuklarını da askere teslim edeceğini hatırlatıp durmuş. Köyün muhtarı olacak Süleyman Oğlu Hıdır, yaralı bir çocuğu saklamamın, onu dağa kaçırmanın kefaretinin kendi köylülerinden

çıkarılmasından korkuyormuş güya. Fidan yengem muhtarın baskılarına dayanamıyor, sonunda dediklerini yapmaya mecbur kalıyor. İki oğlan çocuğundan büyüğü olan Xozalı'yi Pilvenk köylerinden Çemceli'de bulunan kardeşinin yanına gönderiyor. Oğlu Haydar ve kızı Emine'yi ise başka bir köye gönderiyor. Bunun sonrasında muhtar, yengemden yanında tuttuğu küçük kızı Fatoş'u da alıp köyü terk etmesini istiyor. Yengem bu isteğine de boyun eğiyor. Askerlerin her tarafta Demenanlıları aradığı o günlerde sabi bir çocukla başını alıp nereye gideceğini bilmeyen yengem, suyun öte yakasına geçişine yardımcı olmaları için muhtardan iki kişi bulmasını istiyor. Muhtar iki adamı ayarlıyor ayarlamasına ama bunun karşılığında yengemin elinde kalan üç keçisini kendilerine vermelerini istiyor. Muhtara ve kendisini ırmaktan öte tarafa geçirecek iki adamın her birine birer keçi veriyor yengem. Adamlar keçileri alıp kendilerinin ağıllarına kapattıktan sonra yengemi kucağındaki çocuğuyla yanlarına alıp yola koyuluyorlar. Kendilerini askerlerden sakınarak Munzur Irmağı'nın kıyısına varıyorlar. Süa Gewre mezrasının yakınından Segank tarafına (zamanımızda Cumhuriyet Mahallesi) geçecekleri sırada, adamlar yengemden kucağındaki çocuğu suya atmasını istiyorlar. Zira o sırada çocuk ağılıyormuş. O zaman oralar alayların Mameki Kışlası'na, Nazımiye'ye, Mazgirt ve Elazığ taraflarına geçiş güzergâhıydı. Terkilerinde insan başları taşıyan milisler, mekkâreciler, kelepir (ganimet) taşıyıcılar hiç eksik olmazdı ırmak boyunca uzanan ana yoldan. Kendisine buyurulanla dili tutuluyor, adamlara ne diyeceğini bilemiyor yengem. Bu kadar zalim olabileceklerine inanamıyor. Adamlar ağlayan bebeği ısrarla suya atmasını isteyince yengem hançeresinde tuttuğu haykırışı koparıyor ve o an bebeğiyle

birlikte kendisini suya atıyor. Bunun üzerine adamlar vicdana gelip arkasından suya atlıyor, anne ve çocuğu boğulmadan beri yakaya çıkarıyorlar. Kıyıda oyalanmadan, Sıxenk köyünü yandan dolanıp meşeliklere dalıyorlar. Gazik köyünde bir eve yengem ve çocuğunu teslim ettikten sonra -görevlerini yerine getirmiş olarak- köylerine dönüyorlar. Yengem bırakıldığı Gazik'te de rahat yüzü görmüyor. Çocuklarının her biri bir tarafta, kendisi kucağındaki sabi çocukla ortalıkta kalıyor.

Her birimizin yaşadıkları, gördükleri, duydukları dile dökülenden ibaret değıl elbet. Dil yaşananın nicesini anlatabilir ki?

“Af gelmiş” diyorlardı ama orada burada insanları öldürmeye devam ediyorlardı. Güya öldürdüklerini yanlışlıkla öldürmüş oluyorlardı. Öldürenler af çıkmış olduğından haberdar olmamış oluyordu. Telafisi imkânsız yanlışlıkların kurbanı olmaktan korkuyorduk biz de. Onca yaşadıklarımızdan sonra askerlerin bize bir şey yapmayacaklarına inanmak kolay değildi. Ağabeylerim en çok da benim için kaygılanıyorlardı. Ne olacaktı benim durumum? Zaman geçiyordu, mevsim yazdan güze dönüyordu. Derken kar kış ayları geldi.

Bir gece Gema Gewreke ormanının açıklık bir yerinde taş, toprak üzerinde yatmaya kalmışız. Uyandık ki üzerimizde bir karış kar var. O kış dağda donarak ölenler, elleri, ayakları kangren olup acılar içinde can verenler, çığ altında kalanlar, boğanaklara yakalananlar, karda tipide kaybolup kurda kuşa yem olan çokça insan yitip gitti. Mağaralarda, ağaç kovuklarında *wegra vesan*, *morra vıran* (kurttan aç, yilandan çıplak) geçirdiğimiz o kışı, insan etine alışkın çakallara yem olmadan geçirdik. Derken bahar geldi, meşelikler göverdi. Dağdan düze inip teslim olmaya karar verdi ağabeylerim.

Aileden geriye kalmış biz üç kardeş birlikte Harçık köyüne teslim olmaya indik. Karakolda nüfus kayıt işlemlerimiz yapıldı. Her birimize ayrı bir soyadı verildi. Bana Polat soyadını, Ali ağabeyime Gür soyadını, Hüseyin ağabeyime (saçının, sakalının renginden hareketle) Kızıl soyadını uygun gördüler. Böylece, biz üç kardeş üç gün tutulduğumuz karakoldan üç ayrı soyadıyla salıverildik, fakat salıverilişimize sevinemedik. Daha birkaç gün geçmeden ağabeylerimi tekrar karakola çağırdılar. İkisini jandarmalar eşliğinde Elazığ'a sevk ettiler. Orada Ali ve Hüseyin ağabeyimi birbirinden ayırıyorlar. Her birini ayrı bir yere sevk ediyorlar oradan. Her birimize verilen farklı soyadlarıyla kaderlerimiz de ayrışiyordu böylece. Korktuğumuz başımıza geliyordu. Geride ben sahipsiz ve tek başıma ortalıkta kalakalıyorum. Nereye gideceğimi, varıp kimin kapısını çalacağımı bilmiyordum. İyileşmemiş yaram o gün depreşiyor, acılarım katlanıyor, iliklerime kadar hissediyordum yalnızlığımı. Kimsesizliğin ne demek olduğunu asıl o günden sonra anlıyordum.

1938 ve öncesinde Memnu Mıntıka (Yasak Alan) ilan edilen bölge köylerine giriş yasağı, af çıktıktan sonra da kaldırılmamıştı. Yerimiz yurdumuz bildiğimiz köyler yasak edilmişti bize. Demenanlılardan kırım görmeyen kalmamıştı. Bazı

ailelerden fert kurtulmamıştı. Kurtulabileni de benim gibi ortalıkta kimsesiz kalmıştı. Demenan, Haydaran, Mercan, Koçuşağı, Axpanos-Kalan ve Yukarı Abasan bölge köylerinde hayat durmuştu. Buralarda *tertele* sonrasına sağ çıkabilen aile fertlerinin çoğu sürgüne gönderilmişti. Terteleda zayıya uğrayan aileler, sonrasında sürgüne gönderilenleri, ağabeylerim gibi silahaltına alınanları, alıkonan kız çocukları, oraya buraya sevkiyat yolunda meçhule gidenleriyle dağılmaya devam etmişti.

Bizim aileden hayatta kalabilen iki ağabeyim askere alındıktan sonra nereye gideceğimi, kime sığınacağımı bilmeden ortalıkta kalıvermiştim. Tertele sonrasında benim gibi yatacak bir dam altı aramaya, bir parça ekmek dilenmeye köy köy dolanan sürüsünce sahipsiz çocuk kalmıştı geride. Çocukların yanı sıra kurşun ve süngü yaraları taşıyan, kimi kimsesi kalmamış yetişkin insanlar da evsiz barksız, yersiz yurtsuz duruma düşmüştü.

Köylerin, komların çoğu harabe durumdaydı. Evlerin damları göçük, duvarlar yıkık, kapıları kırık. Üstünde duman tüten pek az ocak kalmıştı. Kırıma uğrayanlar, sonrasında sürgüne gönderilenlerle köylerin çoğu boşalmış, kolu kanadı kırılmış, karalar bağlamış tek tük insan kalmıştı harabe köylerde hayat sürmeye kalan. Her şeyleri yangına, talana gitmiş insanlar perişanlık içindeydi. Kırım bitmiş, kıtlık başlamıştı. Ekmeğin kırıntısına muhtaç kalınan günlerdi. Böylesi bir darlığın dilencisi olmuştuk. Yiyecek ekmek bulamayanların ellerine bakar olmuştu benim gibi yuvası dağılmışlar.

Ortalıkta aç biilaç dolanan çocuk sürülerinden ayrı hareket ederdim. Benim gibi sürüsünden ayrı duran sahipsiz,

kimsesiz bir çocukla karşılaştığımda birbirimize kardeş olurduk. Nasıl hayatta kaldığımızı, nelere tanıklık ettiğimizi birbirimize anlatır, çektiklerimize ağlaşırdık beraberce. Birkaç gün birlikte dolaşır, birlikte dolaşmanın bizi hepten aç bıraktığını görünce ayrılıp farklı yönlere hareket ederdik. Her birimiz ayrı bir kapıda sadaka arardık.

Bize okul, bize yol, bize köprü, bize medeniyet getireceğini vaat eden hükümet, melanetinin en çirkin yüzünü gösterip felaket ekini biçmeye bırakmıştı bizi. Kırım-kıranın sonrasına kalanlar çora, çorağa kalmıştı. Ocaklarında dumanı tüten, aşı, ekmeği pişebilen haneler, kapılarda dolanan dilenci kalabalığından usanmıştı. O zamanlar Çingeneler bile oba kalabalığıyla dolaşmazlardı. Nasıl dolaşasındı ki, hanelerin ambarları, kilerleri tamtakır, ahırları, ağılları boştu, Ekinlikleri yangın yerine dönmüş, bostanlıkları bozulmuştu.

1938'i izleyen yıllar yokluk yıllarıydı. Tertelede köylerin ahalileriyle birlikte hayvan sürüleri de yok olmuştu. Ertesi sene ekinlerini, bostanlarını ekecek tohumluklar kalmamıştı. Tarlaları sürmeye bir çift öküz bulunamıyordu. Büyük ve küçükbaş hayvan sürüleri, taşınabilir eşyalar kelepir götürülmüştü. Karakol kumandanları, mal müdürleri gasp edilen malların tüccarları olmuştu. İnsanlar kendi hayvanlarını, eşyalarını parayla geri satın alabiliyorlardı almasına ama kimsede para pul kalmamıştı. Varı yoğu yangına, talana gidenler üzerinde yatmaya çul bulamaz olmuştu. Herkesin üstü başı dökülüyordu. Varsıl kim, yoksul kim, belli olmuyordu.

Yokluk *xızanlığı* da beraberinde getirmişti.

Ev sahiplerinin kendileri yemeğe ekmek, katık bulamazken kapı önlerindeki açları düşünemezlerdi.

Arada bir iş tutmaya kaldığım evlerde, hep yerde yatıyordum. Kimsenin bana serecek çulu olmadı. Doğru dürüst beslenemediğimden, tedavi olamadığımdan yaram bir türlü iyileşmiyordu. Derdikçe yeniden irin topluyordu. Bir deri bir kemik kalmıştım. Geceleri ağrıdan, sızıdan gözlerime uyku girmiyor, inleyip sızlanıyordum. Uykuya dalabildiğimdeyse kurşun sesleri, bağırtılar, feryatlar duyuyor, ardından Elif ablamın başının parçalanışını, yardan suya atılışımı, sudaki çırpınışlarımı, etrafımda sürüklenen ceset karartılarını görüyordum. Hep aynı korkunç rüyalara yatıp kendi çığlıklarına uyanıyordum. Çığlıklarla uyanışım kaldığım evlerde sorun oluyordu. Uykularını böldüğümü, çocuklarını korkuttuğumu söylüyorlardı ev sahipleri. Ne yapsınlar, onların dertleri kendilerine ağır geliyordu. İnsanlar çektiklerinden yorgundu.

Çokları beni işlerine yarar da bulmuyorlardı. Elimin yaralı oluşundan başka bir iş tutamıyordum. Tuttuğum orak, kazma kürek işlerinde elimi kanatıyor, sızılarımı depreştiriyordum. Yapabildiğim sadece keçi gütmekti. Bu ihtiyaçtan evlerinde yatıp kalkmama izin verenler bir parça ekmeği, bir tas ayranı hak etmeye yeter bulmuyorsa beni kapısından uzaklaştırmaya bahaneler arıyorlardı. İşlerine gelmiyordu benim gibi yarım yamalak bir çocuğu sahiplenmek. Ben de yediğim azarı, köteği kaldıramıyordum. Ağrıma giden bir muameleyle karşılaştığımda önüme kattıkları keçileri merada çobansız bırakıp bir yerlere kaçıyordum. Doğrusu bir yerde tünek tutmayı bilmiyordum. Onun bunun kahrını çekmek yerine açıkta yatayım daha iyi, diyordum kendi kendime. Kaldığım evlerde sabahın köründe kaldırılıyordum. Aç karnına, bir lokma ekmek vermeden keçileri önüme katıyorlardı. Dediğim gibi, evler çok yoksuldu. Ev sahiplerinin kendi çocukları

açken bana sabah öğünü vermelerini beklemiyordum. Hay-huy içinde uyandırılıp aç karına davarların peşine salındığım o zamanlar ayaklarımda çarık da yoktu, yalın ayaktım. Taşların, çalılarının, dikenlerin kanattığı ayak tabanlarımdan sızısı bazen yaralı elimin acısını bastırıyordu. Akşamları da çoğu zaman aç yatıyordum. Kimseye açım, demişyordum. Boynumu kırıp duruyordum. Halimi anlayan anlar, verecek ekmeği olan veriyordu ben istemeden. Ekmeği olup da vermeyeninse ekmeği yenmezdi zaten.

Alıp başımı köylerden uzağa düştüğüm, yazı yabanda avare dolandığım zamanlar içimi boşaltıyordum. İçimde yer eden kederi haykırırdım dağa taş. “*Dayê* (anne), *bawo* (baba), *wae* (bacı), *bıra* (kardeş) diye sesleniyordum. Kendimce ağıtlar yakıyordum. *Pepux* (puhukuşu) olup öterdim avazımca.

Rüzgâr beni nereye savurursa oraya savruluyordum, bozkır dikenleri gibi. Gün geceye kavuştuğunda bir yerlerde kıvrılıp yatıyordum. Kuru toprak yatağım, göklerin karası yorganım oldu. Afakanlar içinde uyandığım sabahların tesellisi yoktu. Hep aynı döngüde dolanıp duruyordum. Çıkışım yoktu.

Kabuk tutmayan yaram, kaybettiklerimin kederi, çektiğim açlık, bana kapılarını aralayabilen evlerden bir nedenle kovuluşum ya da benim başımı alıp oraya buraya kaçarken boşluğa düşüşüm son bulmuyordu. Kırım günü ve sonrasında dağda yaşadıklarım, tanık olduklarım dermansız bir hastalık gibi ruhumda yer etmişti. Ezik, sinik, boynu bükük bir cocuktum.

Hiç büyümeyeceğimi, hep çocuk olarak kalacağımı düşünüyordum. Ortalıkta sürünür kaldığım o yıllar hiç yuvamın

olmayacağını, bazen başımı sokabileceğim bir ev bulsam da hep sığıntı kalacağımı, ekmek yerine dayak yiyeceğimi düşünüyör ve düştüğüm çaresizliğe ağlıyordum.

Azar kötekle karşılaşacağım insanların kapılarını çalmak, onlardan bir parça ekmek dilenmek bana ağır geliyor, ruhumu eziyordu. İnsanların bana üzülmeleri de ağırıma gidiyordu. Her şey ağır geliyordu bana. Kötü muameleyle karşılaştığım evlerden küçülerek kaçıyordum. Yaşıtlarım büyürken ben küçülüyor, ufalıyordum adeta.

Bazen hayaller kuruyordum. Annem, babam, ablalarım ve kardeşlerimle bir arada olduğumuz zamanları düşünüyordum. Hayallerimin güzel tarafı tüm ailemi bir arada görüyor olmamdı. Bir yuvamızın olduğu o yıllar hep hareket halinde oluşumuzu, yuvalandığımız her damın üzerimize çökertilmesini, köyden köye sürölüşümüzü, babamdan başlayarak diğerlerimizin uğradığı kırımla yitip gidişini, kırımdan kurtulup boşluğa düşüşümü, hayatta kalan ağabeylerimin bana el verip beraberinde dağ, bayır sürükleyişlerini, sonra beni sahipsiz koyup gidişlerini aklıma getirince hayallerim tuz buz oluyordu. Dünyam yıkılıveriyordu yine.

Makûs gerçeğime döndüğümde, tepetaklak durduğum yeryüzünde doğrulacağım, kendi ayaklarımın üzerinde duracağım zemin yoktu. Aylar, mevsimler, yıllar geçiyor ve ben bir yere sığamıyordum. Parmaksız elim tutamıyordu uzandığı hiçbir dalı. Bağışlanmış hayatımın sonrası buydu. Yoktu ben gibi kimsesize, evsize, parmaksıza el veren!

Bize okul, bize yol, bize medeniyet vaat etmiş hükümetin gösterdiği melanetin ardı arkası buydu.

Yok edilmiş canlar, söndürölmüş ocaklar, dağıtılmış yuvalar, öksüz, yetim, bekes bırakılmış çocuklar, korkunç

sakatlıklarla kalan dermansız insanlardı merhametsizlerin eseri.

Acıların Araf'ında, cehennemin eşiğinde kalakalmıştı benim gibiler.

Ne ölü ne diriydi.

Hayatın dışında, ölümün eşiğinde can taşıyanlar, iflahsız yara bereler yüklüydü. Benim yaşadıklarımın bin beterini yaşamış, badireden badireye sürükleneduran sahipsizler yitirmişti her şeylerini.

Ölü yığınları arasından, cesetler taşıyan sulardan ayaklanıp ortalıkta hortlaklar gibi gezinen, aldıkları korkunç yaralarla karşılaştıklarını dehşete düşüren yarım yamalak insan çok; bedeni, ruhu yara almamış insan kıttı.

Kırımdan geriye kalmış tek tük anneler, babalar evlatlarını, evlatlar annelerini, babalarını, kardeşlerini, hısım akrabalarını, kapı komşularını, tanıdıklarını kaybetmişlerdi. Geride kimseleri kalmayanların hikâyesiydi benim hikâyem.

Birlikte kırımı götürüldüğümüz dört kafilenin toplamından geriye benden başka kimsenin kurtulmadığını sanıyordum. Ortalıkta avare dolandığım günlerin birinde, Küçük Hüseyin ile karşılaştım. Onun da bizim kafileden kurtulmuş olduğunu, onu karşımda bulduğumda gördüm. Küçük Hüseyin benden birkaç yaş büyüktü. Yukarı Bor köyünden, akrabamız sayılan Kale Sovayige ailesindendi. Babası Hıdır 1937'de öldürülmüştü. Küçük Hüseyin annesini ise daha öncesinde kaybetmişti. Ona iki halası bakıyordu. Halalarından biri bekâr, diğeri evli ve çocuk sahibiydi. Kırım yılında Hüseyin, Hopike'nin Rewune mezarına çocuklarıyla sığınan halasının yanında kalıyordu. Bizi topladıkları gün onları da bulundukları mezradan getirip kafilemize katmışlardı. Kafilemizden ilk öldürülen kişi diye sözünü ettiğim onun halasıydı.

Kurşuna dizilişimizden sonra, diğerlerimiz gibi Hüseyin'i de yardan suya atıyorlar. O sudan çıkarken halasının oğlunu da beraberinde kıyıya çekiyor. Ancak hala oğlu çok sayıda kurşun ve süngü yarası taşıyormuş. Başından yediği kurşun kafatasında derin bir çukur açmış. Hâlâ nefes alıyor olsa da, yaşayacak gibi görünmüyormuş. Hüseyin'in kendisi de ağır yara almış. Karşılaştığımızda benim parmaksız elimdeki yara gibi, onun da çenesinden aldığı yara kapanmamıştı. Durumu

benden besbeter görünüyordu. Kurşun üst dudağını, damağını yırtmış, dişlerini dökmüş, alt çenesini parçalayarak baştan aşağı yarmıştı. Yediği içtiği ağız ve çenesinde açılan o yarıktan dökülüyordu. Yarası korkunçtu, yüzüne bakılamıyordu. Çocukları korkutmamak için ağzını, çenesini peçe altında gizliyordu.

Küçük Hüseyin, beraberinde sudan çıkardığı kendi yaşıtı halasının oğluyla üç gün üç gecesini kıyıda, sazlıklar arasında geçiriyor. Kıyıda çakılı kalmasının nedeni sudan çıkardığı hala oğlunun aldığı ağır yaralar nedeniyle ayağa kalkamaz durumda oluşuymuş. Sudan çıktıklarında ikisi de serili kaldıkları kıyıda baygın kalıyor. Zaman sonra, Hüseyin kendisine geldiğinde hala oğlunu yine suyun içinde buluyor.

“Onu sudan geri çekip başında beklemeye durdum,” diye anlatıyordu. “Arada bir çocuk hareketleniyor, yine kendisini suya doğru sürüklemeye çabalıyordu. Ben de onu sudan uzak tutmaya uzanıyordum. Onu terk edip gitmeye içim elvermiyordu. Beklemeye devam edersem ben de onunla birlikte ölecektim. Aldığım yaradan ölmesem bile askerler gelip bizi bulacak, işlerini tamamlayacaklardı. Bunları düşünüp birazcık uzaklaştığımda, onu tek başına ölüme bırakmaya içim razı gelmiyor, yine geri dönüyordum. Döndüğümde, onu yine yarı gövdesiyle suyun içinde buluyordum. Su kıyıda sığlaştığından onu alıp götüremiyordu. O da suyun derinliğine kendini taşıyamıyordu. Kaldırıp onu beraberimde uzaklaştırmaya gücüm yoktu, yapabildiğim sadece onu sudan uzak tutmaktı. Kurtuluşunun olmadığını biliyordum. Alnında derin bir çukur açmış kurşun yarasının yanı sıra göğsünden de birkaç yara almıştı. Kurşunun biri arkadan, kürek kemiği üstünde pencere açmıştı. O halle yaşaması mümkün değildi.

Ölecekse yanımda ölsün, diyordum kendi kendime. Asker Hopike'ye gelip oradaki Demenanlıları, Haydaranlıları evlerden topladıkları sırada hala oğluna: "Gel kaçıp kayalıklarda saklanalım," demiş ama ona sözümü dinletememiştim. O, kaçmayı kabul etmeyince ben de kaderimi ona bağladım. Sonra işte başımıza gelen geldi. Suyun kıyısındaki sazlıkta onunla üç gün üç gece geçirdim. Etrafımızda kan kokusunu almış karayılanlar dolanıyordu. Etçil karıncalar, karasinekler üşüştü yaralarımıza. "Durun hele ölek, ondan sonra yiyecekseniz yiyin leşimizi," dedim kanımıza, etimize dadanan böceğe, sineğe. "Aç mahlukatını etimizle doyurmaya mı yarrattın bizi, gözü kör olası Allah!" diyerek intizar ettim. O üç gün içinde yaram kurtlanmaya başladı. Ağrıdan, sızıdan, kan kaybindan, açlıktan tükendim. Baktım benim de kurtuluşum yok, üçüncü günün sabahında sazlıktan çıkıp tek başıma uzaklaşmaya karar verdim. Hala oğlu hâlâ hırıltılarla can çekişmekteydi. Onu son kez hareketlendirmek istedim. "Gel senin halangile gidelim," dedim. "Onlar yaşıyor, yaralarımızı sarar, bize bakarlar," dedim ama biliyordum ki onun yaraları iflah verir yaralar değildi. O da biliyordu kurtuluşunun olmadığını. Bana hiç ses vermedi. Ben kalkıp yanından uzaklaşırken o iniltiler içinde hareketlendi, kendisini son bir çabayla suya taraf sürükledi, o sefer geri dönüp onu boğulmak istediği sudan geri çekmedim."

Küçük Hüseyin sonrasında yaşadıklarını şöyle anlatıyordu:

"Benim ağzım, çenem parçalanmıştı. Ne dudaklarım ne damağım, ne de çenem kalmıştı. Ondan kalanı, kendimden geçtiğim, uyuyakaldığım zaman ağzımın boşluğundan girip burnumdan çıkan karıncalar, yarama üşüşen karıncalar tü-

ketiyordu. O üç gün üç gece kursağımdan bir şey geçmemişti. Açlık da tüketmişti beni. Oradan uzaklaşmaya kalktığımda adım atacak dermanım kalmamıştı. Sen nasıl bir zorlukla yol aldınsa ben de öyle düşe kalka Textxel köyüne ulaştım.

Gittiğim ilk ev Seydali Oğlu Ali'nin eviydi. Ali seyitti. Bizim ailenin rehberiydi. Annem babam sağken bize gelip giderdi. Sağ olsunlar, beni içeri aldılar. Evin orta yerinde yere yıkılıverdim. Seyit Ali'nin karısı Ana Hatun, ağız ve çenemdeki açık yarayı görünce ne yapacağını bilemedi. Yara mı temizlese temizlenemiyor, sarmaya kalksa sarılamıyordu. Bana nasıl su içireceğini, ne yedireceğini de bilemiyordu. Ekmeği çiğnemem mümkün değildi. Damağımın, çenemin her hareketi bana dayanılmaz ağrılar veriyordu. Kadıncağız, bu halimle katı bir şey yiyemeyeceğimi görünce bana bulamaç yaptı, yememi istedi. Nasıl yiyeyim, duman beni tutsun, diş yok, damak yok, çene yok, ağzıma aldığım çenemdeki yarıktan dökülüyor. Bunun üzerine beni sırt üstü yatırıp yarımşar kaşık bulamacı ağzıma koydu. Zor bela birkaç kaşık yutabildim. Ondan sonra, evden gitmemi söylediler. Neden evi terk etmem gerektiğini biliyordum. Hiç sesimi çıkarmadım. Günler sonra boğazımdan geçen birkaç lokmayla evden ayrıldım.

Nereye gideyim? Kimim, kimsem yok. Bilmediğim kapılara gitmek istemiyorum. Tutup beni askere teslim edeceklerinden korkuyorum. O korkuyla evlerden uzak durdum. Köylerin etraflarında dolandım. Küllükleri karıştırdım. Salatalık artığı, karpuz kabuğu ne buldumsa onunla idare ettim. Bazı köylerde beni ortalıkta dolandır görenler, ekmek getirip bana veriyor, uzaklaşmamı istiyorlardı. Gün geçtikçe ağrılarım çoğalmaya başladı. Yaramda yuvalanan kurtçuklarla baş edemez oldum. Ayıkladıklarımın yerinde yenileri bitiyordu.

Dudağımda, damağımda, çenemde açılan yarık hiç kapanmıyordu. Öyle zaman oldu ki ağrıdan kafamı taşlara, duvarlara vuruyordum.

İlk zamanlar kimse beni evine almıyordu. Kapılarına vardığımda ev sahipleri korkuya kapılıyor, kimileri getirip bana kapı önlerinde bir parça katık vererek çekip gitmemi istiyorlardı. Bazıları bana yaban hayvanına davrandıkları gibi davranıyorlardı. Uzaklaşmam için bana sopa kaldıranlar oluyordu. Çekip gitmezsem beni askere teslim etmekle korkutuyorlardı. Ödümü koparan da buydu, “asker” lafını işittiğimde arkama bakmadan kaçıyordum. 38’den sonraki yıllarda da evsiz barksızlığım devam etti. Ağıllarda hayvanların arasında yattım. Gecelerim çoğunca dışarıda geçti. İnsanlar arasında yer bulamadığımda mezarlıklarda sabahladığım oldu. Sen yaşamışsın, bilirsin biz kimsesizlerin neler yaşadığını. Askerlik çağıma geldim, ben hâlâ ortalıkta dolanıyordum. Evim, adresim yokken beni bulup askere yolladılar. Elazığ’da doktor kontrolünden geçirildim. Sonrasında sevk edildiğim Ankara Gülhane Askeri Hastanesi’nde yeniden kontrollerim yapıldı.

Bana, “Çenen nasıl bu hale geldi?” diye sorduklarında, düştüğümü söylüyordum. Tabii bu söylediğime inanmıyorlardı. Beni sıkıştırıp sorguya çekiyorlardı. “Bu kurşun yarası değil, sen kimi kandırıyorsun?” dediklerinde, ben susuyor, hazır ola durup önüme bakıyordum. Seslerini yükselttiklerinde zangır zangır titriyordum. Aradan onca zaman geçmiş, koca adam oldum, askere alındım, tertibim olan erlerden korkuyordum. Hele de beni bir pırpırlının karşısına diktiklerinde onun oracıkta canımı alacağını düşünüyordum. Zaten bende can yoktu, minnacık, inceciktim. Beni bıçak altına

yatıran cerrah, 38’de Dersim’de görev yaptığını, benimki gibi yaralanmalarla çok karşılaştığını, söylüyordu. Onların hiç-biri bıçağımın altından kalkmadı derken, beni de canımdan edeceğini ima ediyordu. “Bana bak!” diyordu, “Bana yalan söyleme!” Korkudan ona doğruyu söyleyemiyordum. Neyse, asker arkadaşşıma söyleyeyim, sağ olsun, o cerrah beni canımdan etmedi ama narkoz vermeden yatırdı beni bıçağının altına. Her neşter vuruşunda ağzımın içini kanla doldurdu, boğulacak oldum, kanı tükürmeme izin vermedi, havaya kaldırdığı elini yumruk yapıp çenemin ortasına indireceğini söyledikçe, ağzımdaki kanı yutup dayanılmaz acılara katlandım. Adam, cerrah değil, kasaptı. Ama sağ olsun, kesti, biçti, dikti, yamuk yamuk bir şekil verdi de çeneme ondan sonra yediğim içtiğim ağzımdan boşa dökülmez oldu. Ameliyattan sonra dudaklarım, damağım, çenem iyileşti. Eskisi gibi olmasa da rahat rahat yiyip içmeye başladım. Hayatın garipliği işte; yarayı açan da asker, sağaltan da... Daha nesini anlatabayım kimsesiz gardaşım, asker arkadaşım Bego, neler çektiğini mi sen yaşadıklarınla bilirsin.”

Bilmez miyim, Küçük Hüseyin’in çektikleri benim çektiklerimden beterdi. Ben ondan daha şanslıydım. Benim hiç olmazsa iki ağabeyim hayatta kalmıştı. Onun hayatta kimi kimsesi kalmamıştı. Yarası da benden ağırdı. O yara yüzünden onu evinde tutan olmamıştı. Hep dışarılarda kalmıştı. Neyse ki askerden dudakları, damağı, çenesi az çok düzelmiş olarak geri döndü. Kendisiyle karşılaştığımda o bana “asker arkadaşım”, “devrem”, ben ona “kaderdaşım” diye hitap ediyordum. Arada bir araya geldiğimiz oluyordu. O yaşadıklarını bana anlatırken ben ağlıyordum, ben anlatırken o gözyaşı döküyor. 1938 ve izleyen yıllarda bizim yaşadıklarımıza benzer

durumlar yaşıyan çok insan olmuştu. Çokları o yıllarda iflah vermeyen yaralar ve yoksunluklar içinde yok olup gitmiş, kendilerinden iz bırakmadan, zamana tanıklık vermeden ebediyen susmuşlardı. Usênê Borê Serini (Yukarı Borlu Hüseyin) diye tanınan Hüseyin Gül yaşadıklarını Cemal Taş ve Mikail Aslan'a anlatmıştı. Cemal Taş, onun ve benim bu anlattıklarımıza kitabında* yer vermişti. Getirip o kitaptan bize bizim hikâyemizi okumuşlardı. Ben de Hüseyin de yaşadıklarımızı kısa anlatmışız Cemal'e. Şimdi size bu anlattıklarım da yaşananları karşılamıyor. Bizim hikâyemiz başkalarının dile gelmeyen hikâyelerinin eksikliğini taşıyor. Kaybolan hayatlardan artık bir hikâyeye bizimkisi...

Acımasızlıkların büyüüttüğü, melanetin besbeteriyle sınıadığı bir çocukluktu bizimkisi. Öylesi bir çocukluktu ki, aydınlık bir gün göstermemişti. Bir çocuğa canlılık veren, hayata bağlayan ne varsa hayat bizden esirgemişti.

Dağıtılmış yuvaların kanatsız palazlarıydık biz.

Evlerde çocukları; anneleri, babaları, kardeşleriyle gördüğümde benim içim sızlıyordu. Kendimin kimsesizliğine, sahipsizliğine ağlıyordum için için. Bir güler yüz gösterenimin, tatlı söz edenimin olmayışına, saçlarımı okşayanımın olmayışına, kılıksızlığıma, başkalarının döküntülerine, sofrartıklarına kalışıma, sersefil bir çocukluk yaşıyor oluşuma ağlıyordum. Üzüntüsüz, acısız tek günüm geçmiyordu. Hayat hep soğuk, somurtuk yüzünü gösteriyordu kimsesizlere. Lapa lapa yağan karlar altında, yağmurda, çamurda, kızgın sıcaklarda aç, açıkta kalışım son bulmuyordu. Mevsimler değişiyor, değişmiyordu zamanın getirdikleri.

* Cemal Taş, *Dağların Kayıp Anahtarı-Dersim 1938 Anlatıları*, Türkçesi: Emirali Yağan, İletişim yayınları, 2011, İstanbul.

Kovulduğum, terk ettiğim köylerden uzaklara kaçıp yazı yabanda dolandığım zamanlar içimde acıyı, kederi, sıkıntıyı gölleyen bendi yıkıyor, sel gibi gözyaşlarına dalıyordum. Anneme, babama, ablalarım, küçük kardeşime, hayatta olup olmadıklarını bilmediğim Ali ve Hüseyin ağabeylerimin yokluğuna ağlıyordum.

En çok da getirdiği dünyada beni öksüz koyan anneme seslenirdim: “Dayê, behesne! Bege to pesew u peroz naleno! Be bivinê chî haldero laze ti yo bekes!”

Nafile bir çağırıydı bu. Duymaz, görmez, kimsesizlerin kimsesi olmazdı ölüler.

İnsanın hayatta kimsesi kalmamışsa imdadına ölülerinin ruhunu çağırırdı. Ulularının terk ettiği o kapkara göğün altında ben de onu yapıyordum. El kapılarından döne döne düştüğüm aynı ıssız boşlukta ağlıyor, dövünüyor, kendi kendime konuşuyordum.

Ölülerin geri gelmeyeceklerini bilsem de onlara seslenmekten geri durmuyordum. Yolum Marçik taraflarına düştüğünde, ırmak kıyısınca geziniyor, kaybettiklerimden izler arıyor; oralarda çalılıklara takılmış giyitler, kumlardan baş vermiş iskelet kalıntıları görüyordum. Her kalıntı kaybolup gidenleri, geri dönmeyecek olanları hatırlatıyordu bana. Ben o işaretlerle bağlanmıştım kaybettiklerime.

Geçmişim kara, günüm umutsuz, geleceğim bulanıktı. Çıkışsızlığım bunaltmıştı beni. Omuzlarımı çökertmişti. Bıkmıştım kendimden ve her şeyden.

Bazen delirdiğimi, aklımı kaçırdığımı düşünüyordum.

* (Kırmançki) Gece gündüz inleyen Bego’nu duy anne! Gel, bekesinin ne halde olduğunu gör!

Geçirdiğim afakanlar içinde gaipten sesler duyuyor, cinlerin, gulyabanilerin cisimsiz varlıklarını görüyordum etrafımda. O zaman anne, baba diye çığırıyor, tarifsiz çığlıklar atıyordum. Yaban mahlukatlarını hareketlendirdiğim oluyordu kopardığım feryatlarla. Kayalıklarda tünek tutan kuzgunlar havalanırdı sesime. Ayak bastığım toprak, altındaki yılanı çıyanı salıyordu peşime sanki de. Canımı alamamış askerler kovalıyordu beni gördüğüm rüyalarda. Ortalıkta sahipsiz dolandığım üç yılın gecesi gündüzüyle kâbus içinde geçti.

Bu süre içinde, askere alınan ağabeylerimden hiç haber alamadım. Öldüler mi kaldılar mı bilmiyordum. Ağabeylerimin biri bana bir mektup yollamışsa mektubun gelip beni bulması mümkün değildi. Yerim yurdum belli değildi. Ölülerimin mezar yeri, benim evim, adresim yoktu. Ağabeylerim hayattalarsa nasıl haber ulaştırabilesindiler bana?

Askerde eğitim zayıfına uğrayanların künyeleri gönderilirdi adreslerine. 1938'in sonrasında askere alınanlardan pek azı geri dönüyordu. Yıllar geçiyor ağabeylerim de geri dönmüyordu. Zaman geçtikçe geri döneceklerine dair umudum kayboluyordu. Eğer hâlâ hayattaydırlarsa geride yaralı halde sahipsiz bıraktıkları beni, ne durumda olduğumu merak ediyor olmalıydılar.

Ben hayattaydım hayatta olmasına ama yaşadığım hayat mıydı?

Ölüp gidenler kurtulmuştu. Kalan kurtulamıyordu çekmeye kaldığı çileden.

Binbir zorlukla geçirdiğim üç koca yılın sonunda Ali ağabeyimin, askerliğini sağ salım bitirip memlekete geri döndüğünü ve beni aradığını duydum. O beni, ben onu ararken

nihayet birbirimizi bulduk. Karşı karşıya geldiğimizde durup uzaktan birbirimize bakakaldık. Benim elim ayağım tutuldu. Ağabeyim gelip bana sarıldı. Gözyaşları içinde gözlerime, yüzüme, ellerime, ayaklarıma baktı. Kalbim yerinden fırlayacak oldu. Heyecandan soluk alamaz oldum. Karmakarışık duygularla hüngür hüngür ağlamaya başladım.

Ağabeylerimi 1940 yılında askere almışlardı. Ali ağabeyim dönüp geldiğinde 1944 yılıydı artık. Yaralanmamın üzerinden tam altı yıl geçmişti. O dönüp geldiğinde yaram hâlâ tazeydi. Geçen zamanda neler gördüm, neler yaşadım, hepsi gözlerimin önünden geçti. Beni bağına basan ağabeyimin varlığı yaşadığımı hissettirdi bana. Onun varlığıyla yeniden var oldum. Sahipsizliğim, kimsesizliğim son buldu.

Ağabeyim benden önce eşi Fidan'ı ve onun çocuklarını bulmuştu. Onlar da benim gibi geçen yılları evsiz barksız geçirmişti. Yengem Fidan çocuklarıyla çok perişanlık çekmişti. Kırım zamanı ve sonrasında onlar da çekeceklerini çekmişlerdi. Ben onların öldüklerini sanıyordum. Ortalıkta gezindiğim yıllarca amca çocuklarımla izlerine rastlayamamıştım. Ali ağabeyimin ortaya çıkışıyla birlikte yengem ve amca çocuklarıma da kavuşmuş oldum.

Bir araya gelişimiz hepimizin hayatında dönüm noktası olmuştu. Bir evimiz olmasa da ağabeyimin buna bir çare bulacağını umuyorduk. O zaman Demenan köyleri hâlâ yerleşime kapalıydı. Hayatta kalıp sürgüne gönderilmeyen Demenanlılar çoğunca Mazgirt köylerinde yaşıyorlardı. Kimileri kendilerine bir ev, bir parça arazi bulabilmiş, kimileri bizim gibi evsiz barksız durumdaydı.

1938'de diğer aşiret köylerinde kırıma uğrayanların evleri, arazileri başkalarınca işgal edilmişti. Biz Demenanlılar

ise topraklarından hepten men edilmiştik. O nedenle insanlarımızın sığıntı yaşamaya devam ettikleri Mazgirt köylerinde kendimize bir ev yeri arar olduk. Hezirge (şimdiki adıyla Aşağı Tarlaçık) köyünde bir yer bulup üzerine bir ev kurduk. Böylece ailemizden geriye kalanlarımız (Hüseyin ağabeyim dışında) aynı dam altında bir araya geldi.

Ağabeyim Hüseyin de 1944 yılında askerlikten terhisini alıp geri döndü. İstanbul Hadımköy’de tamamlamıştı dört yıllık askerliğini. Görev yaptığı süvari birliğinde haraları temizlemiş, atları tımar edip bakımlarıyla uğraşmıştı. Geri döndüğünde bizi Hezirge köyünde buldu. Bir süre yanımızda kaldı. O aralar toplamımızın kaldığı tek gözlü toprak damlı, metruk evin altında kendisini fazlalık bulunca bizden ayrılp Mazgirt merkeze gitti. Orada da kalacak bir ev bulamadı. Kalenin eteklerinde yatıp kalkacağı bir mağara buldu kendisine. Bir süre mağarada kaldı. O arada Mazgirt kaymakamlığına müracaatta bulunup kendisine bir ev yeri ve bir parça arazi vermelerini istedi. Mazgirt’te kendisine sekiz dönümlük bir arazi verildi. Hüseyin ağabeyim o arazi üzerinde kendi evini kurduktan sonra biriyle evlilik yaptı. Bu evlilikten, biri kız, biri oğlan iki çocuğı dünyaya geldi. İkinci çocuğun doğumundan sonra ilk eşini kaybetti. İki küçük çocukla bir süre yalnız kaldı. Sonra ikinci evliliğini yaptı. Bu evlilikten bir süre önce erkek çocukları vefat etmişti. Kadın küçük kız çocuğına bakmak istemedi. Bu yüzden geçimsizliğe düştüler. Kadın bir gün evi terk edip gitti. Baba evine de dönmedi. Kadının iz bırakmadan ortalıktan kayboluşu ağabeyimin başını derde soktu. Kadının babası ağabeyim hakkında şikâyet-te bulundu, kızını öldürmekle suçladı onu. Bu şikâyet ciddiye alındı. Ağabeyim tutuklanıp, işkenceli sorgudan geçirildi.

Tutuklanıp hapishaneye konuldu. Bir süre sonra kadının yaşadığı ortaya çıkınca ancak o zaman salıverildi. O arada ortada kalan iki küçük çocuğuna da diğer yengem baktı. Hüseyin ağabeyim salıverildikten bir süre sonra üçüncü evliliğini yaptı. Yeni eşi ve rahmetli ilk eşinden olan çocuklarını yanına alıp Manisa'ya sürgün gönderilen köylülerimizin çağrısına uyarak ırgatlık yapmaya gitti. Epeyce sene ailesiyle orada mevsimlik ırgatlık işini sürdürdü. İlerleyen yıllarda döndüğü Mazgirt'te ömrünün sonuna kadar hayat sürmeye kaldı ve 19 Temmuz 2006 yılında orada hayatını kaybetti.

Ali ağabeyimle beraber üç beş yıl başkalarına yarıcılık yaparak geçindiğimiz Hezirge köyünde ilerleyen zamanda bostan yerimiz, bahçemiz, birkaç dönüm tarlamız ve davar sürülerimiz oldu. Ağabeyim Ali, yengem Fidan ve çocukları Emine, Xozali, Haydar'la el ele verip çalışıp çabaladık, kendimize iyi kötü bir düzen tutturduk. Hayatımız yavaş yavaş değişiyordu fakat yüzümüz hiç gülmüyordu. Yaşadıklarımız aklımızdan çıkmıyordu. Hüseyin ağabeyimin başına gelenler de bizi üzüyordu.

Hiç son bulmayacak sandığım çocukluktan çıktığımı, çektiğim acılara inatla büyüdüğümü fark ettiğimde ergenlik yıllarımı geride bırakmış, evlilik çağına erişmiştim. On yedi on sekiz yaşlarındaydım artık. Boydan büyümüş, yüzüm delikanlı çehresi edinmiş, sakallarım çıkmıştı artık.

Bir gün ağabeyim Ali beni yanına çağırıp karşısına oturttu:

“Seninle konuşacaklarım var!”

Ne konuşacağını merakla beklerken ağabeyim usulca diyeceklerini dedi:

“Bego kardeşim, başımızdan yığınla felaket geçti. Çekmediğimiz dert, kasavet kalmadı. Yıllar geçti gidiyor yüzümüz hiç gülmedi. Hepimizden çok sen çektin. Yuvamız dağılılı beri senin hiç yuvan olmadı. Ortalıkta çekeceğini çektikten sonra büyüdün işte, koca delikanlı oldun. Biliyorum acılarını unutacak değiliz, kaybettiklerimizin hatırası hep bizimle olacak. Ömrümüzce de arayacağız gidenlerin yokluğunu. Ama ömürce de ellerimiz koynumuzda böyle bağlı kalmasın. Gidenler gitti. Geri getiremeyiz onları. Şimdi sana söyleyeceklerimi can kulağıyla dinlemeni istiyorum. Bak Bego’m, sen büyüdün artık, evlilik çağı geldi. Yaşıtlarının hepsi birer birer evleniyorlar. Senin de sevmeye, sevmeye hakkın var. Hem de hepimizden çok... İstiyorum ki senin de bir eşin, yuvan ve çocukların olsun.”

Bu söylenenleri dinlerken heyecandan yüzüm kızardı, tek kelime etmeden onu sessizce dinlemeye kaldım. Ağabeyim söyleyeceklerine devam etti:

“Aklından geçen, beğendiğin bir kız varsa gidip sana onu isteyeyim, yoksa da birilerini düşün ve bana kimi istediğini söyle, çekinme. Seni evermemizin zamanı geldi,” deyip kalktı. Arkasından bakarken gözlerim nemlendi, ağlamaklı oldum. Oturduğum yerde uzun süre kalakaldım. O güne kadar duymadığım bir sıcaklık doldu içime. O vakit ben de sordum kendi kendime; “Sevdiğin biri var mı?” Anneme, ablalarım, küçük kardeşime duyduğum bitimsiz hasretten bilirdim ben sevgiyi. Onların yokluğuyla oluşan içimdeki sevgi boşluğunu başkası doldurabilir miydi? Ruhumdaki yarayı kapayabilir miydi seveceğim biri? Bana acılarımı, kederlerimi unutturabilir miydi? Kendi kendime bu soruları sorduğum ve karmakarışık duygular içinde kaldığım o günlerde benden ses

çıkmayınca, ağabeyim beni tekrar karşısına alıp konuşmaya başladı:

“Kardeşim Bego,” dedi, “Geçen gün seninle konuştuklarım hakkında senden ses çıkmadı. Düşündüğün biri var mı yok mu demedin bize?”

Ben:

“Yok...” deyince, ağabeyim yengem Fidan’la düşündüğü kızıdan söz etti. “Komşumuz Melek Teyze’nin kızı Gülizar’ı sana istemeyi düşünüyoruz. Senin Gülizar’a itirazın var mı? Önce onu bilelim. Düşün, taşın bize cevabını ver. Biz de gereğini yapalım.”

Sessizliğimi kabule yordu ağabeyim.

Gülizar'ın babası Hıdır Amca, 38'de vurulmuş, anneleri Melek Teyze dört çocuğuyla kalakalmıştı. Onların da başlarına gelmedik olay kalmamıştı. Melek Teyze babasız dört çocuğuyla köy köy dolaşmış, sonunda birkaç akrabasının yer tuttuğu Hezirge köyüne gelip yerleşmişti. Erkek çocukları Hasan ve Mustafa benimle yaşıtlardı. Gülizar ve onun daha küçüğü Sakine yaşça küçüktüler. Melek Teyze'nin çocuklarıyla her gün beraberdik. Birbirimizin evlerine gider gelir; köy içinde, çeşmede, tarlalarda, meralarda karşılaştık. Yaşıtlarım Hasan ve Mustafa ile iyi arkadaşım.

Gülizar, daha on beşinde var, yoktu. Henüz küçük bir çocuk sayılırdı. O zamanlar bu yaştaki kız çocukları erkenden tanındık, bildik bir çocukla baş göz edilirdi. Kimin kime uygun olduğuna aile büyükleri karar verirdi. Ağabeyim ve yengem bana uygun buldukları kızı annesinden istemeye haber yolladılar. İsteklerinin kabulü üzerine birkaç kişiyle kız evine gidildi. Evlilik isteğimize itiraz eden olmadı. Anne ve oğulları kabul verdi. Gülizar'ın sessizliği de kabule sayıldı. Böylece söz kesilmiş oldu, düğünümüzün ben askere alınmadan önce gerçekleşmesine de karar verilmiş oldu. Bana ve Gülizar'a düğün dernek günümüzü heyecanla düşünmek düştü. Günler çabuk geçti. Düğün tarihimiz gelip çattı. Kırımdan

sonraki yıllarda düğünlerde davul zurna çalınmazdı. Bizim düğünümüzde de davul zurna çalınmayacağını bekliyorduk. Büyüklerimiz davul zurna çaldırıp çaldırmamak konusunda bir karara varamıyordu. Hayli zorlandıkları bu konuyu yine ağabeyim Ali çözdü. Onca yaşanandan sonra üzerimizdeki ölü toprağını atmak, çocukluk yılları acıyla, kederle geçmiş ben küçük kardeşinin evlilik gününü sevinçle, şenlikle yaşamasını sağlamak adına davul zurna çaldırmaya karar verdi. Yas karar verilerek bitirilecek bir durum değildi ama ağabeyimin verdiği bu karar, içimizdeki kara düğümü çözdü bir ucundan. Acı ve keder dolu uzun yıllardan sonra davul zurnamız çalındı, halaylar tutuldu.

Bunlar olmadan önce, düğünümüzün arifesinde bir sabah Munzur'un kıyısına indim tek başıma. Ölülerime mezar olan ırmağın kıyısına diz üstü çöküp ağladım, dolu dolu içimi boşalttım. Irmak, acılı çocukluğumdu benim, kıyısında külü savrulan babamdı, sularında yitip giden annem, ablalarım ve küçük kardeşim Bıra idi. O sabah ırmağın sularından ölülerim adına helallik istedim. Beni acılarımdan azat etmesini diledim. Yüzümü suyun serinliğiyle yıkayıp sabah güneşine döndüm, ona da yakarlarda bulundum. Sabah güneşinin aydınlığı, suyun berraklığı dileğimin kabul gördüğünü duyumsattı bana. Sular seller gibi döktüğüm gözyaşlarıyla ferahlamış, huzura ermiş ayrıldım kıyısından ırmağın. O gün başka bir gündü artık benim için. Kendimi hafiflemiş, geçmişin takıntısından azıcık kurtulmuş hissettim. Evliliğimle yuvam yenilenmiş, yeni bir dönem başlamıştı artık. Kurulan düğünümüz, çalınan davul zurna omuzlarımdaki taşınmaz yükü atmama başlangıç olmuştu. Kendimi kaptırdığım düğün eğlencesi sonrasında ben de tebessümle bakabiliyor olmuştum

insanların yüzüne.

Eşim Gülizar'ın ailesi de acılı bir aileydi. Birbirimizin acılarını deşmiyorduk. Onlar bizim başımıza gelenleri biliyordu, ben de onların neler yaşadıklarını biliyordum. Eşimin annesi Melek (Tokmak) Teyze, Kureşanlı'ydı. Bizim Borgini köyünden Hıdır'la evlenip kaderini ona bağlamıştı.

Köyümüzden sürüldüğümüz tarihte Hıdır Amca, eşi Melek'in baba evinin bulunduğu Robaige köyüne yerleşiyor aile efradıyla. Çocuklarının yanı sıra üç kardeşini de beraberinde oraya götürüyor. Melek Teyze'nin baba tarafına Usenê Hemê Dewigiller diyorlardı. Kalabalık bir aileydi. Dört çocuklu Melek Teyze, kocası ve kayınlarıyla, kardeşi Hüseyin'in evinde kendilerine yer buluyor.

Dersim'in üzerinde tufan bulutlarının toplandığı, Demenanlılara ölüm fermanı çıkartıldığı sene, Hıdır Amca'nın kardeşlerinden Mehmet selametini dağa kaçmakta buluyor. Hıdır, Hüseyin ve Musa kardeşler olacakları beklemeye kalıyor. Evlerinde kaldıkları eşimin dayısı Hüseyin, köyünün muhtarlığını yapıyormuş. Askerler köyüne baskın vermeden önce kız kardeşi Melek Teyze ve çocuklarını Turişmek'e yolluyor. Orada da Hüseyin Dayı'nın evi, bostanı ve ekinliği varmış. Eşim Gülizar'ın ailesi kaçtıkları felakete Turişmek'te yakalanıyor. Hüseyin Dayı, kız kardeşinin ailesini kurtarmak isterken kendi akıbetini de onlara bağlamış oluyor. Neyse ki Hüseyin Dayı olacakları sezip ormanda saklanıyor. Eşini ve çocuklarını bırakmayan Hıdır Amca iki kardeşiyle canından oluyor. Turişmek'ten toplatılan yirmi sekiz yetişkin insanla beraber onu ve kardeşi Hüseyin'i götürüp Balişer Deresi'nde kurşuna diziyorlar. Sonrasında askerler katliam yerine yakın bir yerde kazanlar kurup söğüş, şölen yapıyorlar. Karınlarını

doyurduktan sonra kazan diplerinde kalan artıkları Munzur Suyu'na döküp ortalığı yakıp yıkmaya hareketleniyorlar. Daldıkları evlerin kilerlerinde bulduklarını da taşıyıp ırmağa döküyor, ekinlikleri, tınazları, arılıkları ateşe veriyor, ele geçirdikleri kadınları götürüp Nahiye Müdürü'nün ahırına kapatıyor, orada kendilerine olmadık eziyetler yaparak onları da öldürüyorlar.

Turişmek'teki kırımda Gülizar'ın amcası Musa'yı sağ bırakıyorlar. Musa çok gençmiş, henüz yüzüne ustura vurmamış. Askerler onu bir süre yanlarında gezdiriyorlar. Kılavuzluk ve getir götür işlerinde kullanıyorlar. Musa askerlerin her dediğini yerine getiriyor. İşleri bittiğinde askerler onu önlerine katıp Zules köyüne götürüyorlar. Köyün harman yerinde yığılı tınazı ateşe veriyorlar. Alevler yükselmeye başladığında gözlerini Musa'ya dikiyorlar. Bunun ne anlama geldiğini anlıyor Musa. Onu kollarından bacaklarından tutup havada bir iki sallayarak alevlerin içine atıyorlar. Turişmek'ten önlerine kattıkları üç kişiyi (Bunlardan biri Usê Hemê Kudiji diye bili-niyordu, diğer ikisinin adlarını hatırlamıyorum) bağladıkları atların peşinde sürükleyerek öldürmüşler.

Eşim Gülizar'ın dayısı Hüseyin aftan sonra ortaya çıktığında eşinin öldürüldüğünü, evlerinin yıkıldığını, nesi varsa yağmalandığını görüyor. Dağılan yuvasının, yıkılan hanesinin üzerinde hayat sürmeye kalıyor. O arada kardeşinin ailesinden kaybettiklerinin yanı sıra eşini ve iki kaynını kaybetmiş olan Melek Teyze, kırım günlerinde beraberinde saklayıp hayatta tutabildiği dört çocuğuyla geriye kalıyor. Af sonrasında da dağda uzun süre kalan kayını Mehmet, dağdan inip teslim olduğunda Manisa Alaşehir'e sürgün gönderiliyor. Melek Teyze, kardeşi Hüseyin'in ailesinin kırımına

sebepler gösteriliyor oluşlarına üzüldü Robeige'yi çocuklarıyla terk ediyor. Gelip yerleştikleri Hezirge köyünde tek başına çocuklarını büyötmeye kalıyor.

O zaman çocuklarından Gülizar ve Sakine çok küçüklermiş. Oğlan çocukları Mustafa yedi sekiz, en büyükleri Hasan benim öksüz yetim kaldığım yaştaymış. Açlık, yokluk, perişanlık içinde yıllar geçirmişler. Kimseden yardım alamamışlar. Kimsenin kimseye yardım edecek hali de yoktu o yıllar. Herkes kendi canının derdindeydi. Melek Teyze'nin üvey kız kardeşi Emine de Hezirge'de bulunuyordu. Onun kendisine el verebileceğini umarak buraya gelmişler. Her ne zorluk yaşamışlarsa hep birlikte yaşamışlar. Kaybettiklerine birlikte ağlamış, birlikte yokluk çekmişler. Birer lokma ekmek bulamadıkları günler olmuş. Herkesin yaşadığına benzer sıkıntılarla geçen yıllar sonra, Gülizar'la düğünümüzün olduğu zaman onların da durumu biraz düzelmişti.

Biz yeni evli çiftte ayrı bir ev gerekti. Ağabeyim Ali'nin evi iki aileyi barındıracak büyüklükte değildi. Evde rahat değildik. Bir gün Gülizar'la birlikte Manisa Alaşehir'e gitmeye karar verdik. Orada, Gülizar'ın amcası Mehmet sürgündeydi. Onun yanına gidip yerleştik. Birkaç gün sonrasında üzüm bağlarında iş bulup beraber çalışmaya başladık. İkimizin gündeliği geçimimizi sağlamaya yetiyordu. Dil bilmiyoruz, gelenek görenekleri bizimkinden farklı, onlar bizi anlamıyor, biz onları... Geride bıraktıklarımızın hasretini de çekiyoruz tabii ki. Orada da çektiğimiz zorluklar var ama Dersim'de gördüğümüz yoksunluk yok. İnsanların yüzü gülüyor. Dünya oradakilerine güllük gülistanlık görünüyor. Yavaş yavaş Türkçeyi anlamaya, çat pat konuşmaya başlıyoruz.

Derken bir yıl geçiyor. Sürgündeki Dersimlilere af çıkarılıyor. İsteyenlerin memleketlerine dönebileceklerine yol veriliyor.

Bu karar üzerine Gülizar'ın amcası Mehmet: "Ben, eşimi ve çocuklarımı alıp topraklarıma döneceğim, siz ister burada kalın ister benimle gelin," dedi bize. O memlekete dönmeye karar verince bizim orada kalışımızın bir anlamı kalmıyordu. Hasret çektiğimiz Dersim'e dönüşümüze bahanemiz de bu oldu. Dönüş karar veren oradaki sürgün ailelerle denklerimizi yüklenip tren garına gittik. Ailelerden bazıları geride kaldı. Dönenler orada burada kaybolanlarını, alıkonulanlarını, oraların yerlileriyle evlendirilenlerini bırakıp eksikleriyle dönüyordu. Sürgün yolunda kırım görenler dönüşte de ailelerinden fire veriyordu.

Dersim'e geri döndüğümüzde Demenan köylerindeki yasak kaldırılmıştı. Ora köyleri yeniden yerleşime açılmıştı. Gülizar'ın amcası Mehmet, 1937'de boşaltılan Borgini köyüne dönüp aile topraklarına yerleşti.

Ben ve Gülizar yakınlarımızı bıraktığımız Hezirge'ye geri döndük. Bizim döndüğümüz tarihte, yıllar önce Kütahya'ya sürgüne gönderilen Hüseyin ve Hıdır Ak kardeşler de gelip Hezige köyüne yerleştiler. Ben bu iki kardeşi kardeşlerim gibi seviyordum. Kendileri de bizim köylerdendiler. Küçük yaşlardan arkadaşlık. Onların bulduğumuz köye gelişi bizleri sevindirdi. Gerçi onlar daha sonrasında taşınıp Veli Ağa'nın Hasorik köyüne yerleştiler ama ilişkilerimiz hep sürdü.

İlerleyen zamanda abim Ali'nin evinin karşısında küçük bir arsa üzerinde kendimize bir ev yaptık. O evde iki çocuğum dünyaya geldi. İlki oğlan çocuğuydu. İkinci çocuğum

olan kızım doğum sırasında kafasından çizikler aldı. Çizik zamanla geçer diye bekledik ama bebeğin başı irin topladı, altı aya kalmadan can verdi. İlk bebeğimizi kaybedişimiz Gülizar ve beni çok sarstı. İkinci kız çocuğumuza Elif adını verdik. O daha birkaç aylıkken, beni askere aldılar. 1955 senesinde Urfa Siverek'te altı ay askerlik hizmeti verdim. Sonra beni sağ elimdeki eksik parmaklar nedeniyle çürüğe ayırıp erkenden terhis verdiler. İki kız çocuğundan sonra bir de erkek çocuğumuzun olmasını istedik. O zaman erkek çocuksuz ev olmayacağını düşünüyorduk. Cahillik işte. Evlat evlattır, kızı, erkeği fark eder mi? Fark etmediğini şimdi düşünüyorum tabii.

Bir erkek çocuğumuz olsun derken üçüncüsü ve dördüncüsü de kız oldu. Nihayet beşinci doğumda bir erkek çocuğu dünyaya gelirken de beraberinde ikizi olarak kız çocuğunu getirdi. Dünyalar bizim oldu. Oğlan çocuğunun dünyaya gelişini kurban kesip niyaz dağıtarak kutladık. Sonrasında Gülizar iki doğum daha yaptı, son iki doğumunda da oğlan çocukları dünyaya getirdi. Böylelikle beş kız, üç erkek çocuğumuz oldu. Ailemiz büyüdükçe, büyüyen çocukların sorunları da büyüdü. Her birini besleyip büyütme, ihtiyaçlarını gidermek zorlaştı. Zaten baştan beri zar zor geçiniyorduk. Büyüklerinin okul zamanı geldi, diğerleri büyüklerini takip etti. Onların kendilerine küçülen önlüklerini diğerleri giyindi. Kızlar ilkokulu bitirdiklerinde, ortaokula devam etsinler diye köyden taşınıp Mameki (Tunceli merkez) merkeze yerleştik ama öncesinde şehir merkezine çalışmaya gidip oradan aldığım öteberiyle köye dönüyordum. Baktım şehirde çalışıp köyde yemek masrafı çoğaltıyor, yokluğumda Gülizar çocuklarla köyde sıkıntı çekiyor, bunun üzerine evi barkı yüklenip

şehre taşındık. O zaman Mameki, Mazgirt kasabasından daha küçüktü. Bizim evimizin bulunduğu Kanoğlu Mahallesi tarafında ev yoktu. Her taraf meşelikti. Benim gibi evsizler geceleri gelip orada, şehrin üst taraflarındaki dik yamaçlarda ormandan kök söküyor, kendilerine bir iki göz gecekondunu çatmaya didiniyordu. Gece çatılan derme çatma kondukları gündüz belediye görevlileri gelip yıkıyorlardı. Bu böyle epeyce zaman devam etti. Çocuklar daha köydeyken ben Dağ Mahallesi'nin üst taraflarında, bana elveren arkadaşların yardımıyla bir gecekondunu çattım. O gecekondum yıkımdan kurtuldu. Zamanla orada oturma izni aldım. Daha sonra o evi satıp karşılığında aldığım parayla Kanoğlu Mahallesi'nde, yol kıyısında bir arsa aldım. Üzerinde bu evi yaptığımda çevrede sadece bir ev vardı. Benim evin yapımı bittikten sonra arkadaşım İmam Seçkin gelip bitişliğime kendi evini kurdu. Sonraları buralar dolup taşı. Mahallenin ismi değişti, Cumhuriyet Mahallesi oldu.

Durumumuz bir süre iyiye gitti. Çocuklarımla ortaokul, lise yıllarında sağ sol olayları başladı. Bizim buraların çocukları tabiatıyla solcu oldular. Çocuktular, gençtiler, kanları kaynıyordu. "Devrim yapacağız," diyorlardı. "Gençler okuyun, okullarınızı bitirin, hayatı tanıyın, bir meslek sahibi olun, sonra düzeni değiştirmeye halktan destek bulursanız değiştirin! Bu halk size destek vermez, bu devletle baş edilmez, yapmayın, etmeyin, gençliğinize yazık!" dedikse de bizi dinleyen olmadı. Sonra korktuğumuz oldu. Gencecik çocukları işkencelere çektiler, hapisanelerde çürüttüler, nicesini canından ettiler. Benim çocuklarımdan da işkence görenler oldu. 1980 darbesinden sonra bizim buralarda genç bırakmadılar. O yıllarda çocuklarımla hepsi okuyordu. Kimi ka-

cağa düştü, okulunu yarım bıraktı, kimi yurtdışına kaçmak zorunda kaldı.

Manisa Alaşehir'den geri döndüğümüzde abim Ali'nin eşi Fidan'ın ilk eşinden olan erkek çocukları Xozali ile Haydar hâlâ abim ve yengemle birlikte kalıyorlardı. Bu çocukların benimle yaşıtl olduklarını söylemiştim. Köye döndüğümüz tarihlerde eşim Gülizar'ın kız kardeşi Sakine'yi abimler Xozali'ye istemişlerdi. Sakine Xozali'yle evlenmek istemiyordu ama büyüklerin baskısıyla bu evlilik gerçekleştirildi. Gönülsüz bir evlilik tabiatıyla iyi gitmedi. Sakine istemediğı bu evlilikte geçimsizlik gösterdi. Üçüncü çocuğuna hamileyken kocasını iki küçük çocuğıyla terk edip anne evine karnı burnunda geri döndü. O zaman eşim Gülizar ve Sakine'nin anneleri Melek Teyze, eski köyümüz Borgini'ye taşınmıştı. Sakine, orada çocuğunu dünyaya getirdi. Annesiyle büyüyecek bu çocuğa Adil adını verdiler. Sakine ilerleyen zamanda ikinci evliliğini yapınca, Xozali üçüncü çocuğı Adil'i de yanına aldı. Bu arada Xozali de ikinci evliliğini yapmıştı. İkinci eşinden de üç çocuk dünyaya gelmişti. Daha sonrasında o da Hezirge köyünden taşınıp ailesiyle Mameki merkeze yerleşmişti.

Rastlantı Xozali'nin ikinci eşinin adı da Sakine'ydi. Birinci Sakine gibi ikincisi de eşine dirlik vermedi. İnsanın şansını ters gitmeye görsün, bir daha tersten doğruya dönmüyor.

Xozali'nin ikinci eşi Sakine'nin ruh sağlığı bozuktu. 38'de o da çok kötü şeyler yaşamıştı. Xozali onu Elazığ'da doktora götürüyor. Muayeneden sonra gidip Hozat Garajı'nda bir otele yerleşiyorlar. Kaldıkları otel odasında Xozali uykudayken ikinci eşi masa üstünde duran bombeli su şişesini kapıp onunla uykudaki kocasının başına vurarak onu öldürüyor.

Xozali'nin ölümü ve İkinci Sakine'nin Elazığ Deliler Hastanesi'ne kapatılmasıyla çocuklar sahipsiz kaldı. Diğer kayınbiraderim Haydar Gür, Xozali'nin iki eşten olan çocuklarını yanına alıp kendi çocuklarıyla birlikte büyüttü.

Binbir zorlukla geçen yıllardan sonra çocuklar büyüdü derken, dediğim gibi ğrenci olayları başladı. Olaysız gün geçmedi. Her gün bir yerlerden Dersimli gençlerin cenazeleri geldi memlekete. Hayattakilerin başlarına neler geleceğı korkusu tuttu biz anne babaları, amcaları, halaları, dayıları, teyzeleri. Karakolları, emniyet saraylarını, mahkeme salonlarını, hapishane kapılarını yol belledik 1980’li-90’lı yıllar ve sonrasında.

Hayatından endişe ettiğımız gençlerimizden biri, Xozalı’nın ilk eşi Sakine’den doğma Adil Gr idi. O yıllar içeri düşen herkes gibi o da ağır işkence görenlerden biriydi. 1980 darbesinden sonra Elazığ’da, şehir dışında yer alan Binsekiz-yzevler dedikleri ünlü bir işkence merkezi vardı. O merkezde Dersimli gençlere evvelden beri kast etmeye can atan Mehmet Ağar’ın işkencede uzmanlaşmış adamları iş grrlardı. Adil’e yaptıkları akıl almaz işkenceleri, onunla birlikte sorguda kalan ğretmen Ali Upin salıverildiğinde anlatmıştı bize. Orada yaşadıklarını daha sonrasında Adil’in kendisinden de dinlemiştik. Gördüğü korkunç işkencelerin sonunda Adil’i bir araziye götürüp kendisine mezarını kazdırıyorlar. Gmlecek derinlikte bir çukur kazdırdıktan sonra kendisinden son isteğini soruyorlar. Adil, bir sigara istiyor ve “Benim bir

abim var, ona selamımı söyleyin,” diyor. Gömüleceği mezarı başında sigarasını içmesini beklerlerken yaklaşan bir arabanın motor sesi duyuluyor. Bulundukları yere uzanan farların aydınlığı düşüyor üzerlerine. Arabanın bulundukları yere yön tutması üzerine canına kast etmeye niyetlenenler telaşa kapılıyor, onu apar topar arabalarına atıp oradan uzaklaştırıyorlar. Onu götürüp yakaladıkları yere bırakıyorlar. O yıllarda Adil çok kez işkenceli sorgulardan geçmiş, gördüğü işkencelerle sakat bırakılmıştı. Akranlarının çoğu içerde, o dışarıdaydı ama sağlık durumu bozulmuş, yapayalnız yaşıyordu. İnsanlar kendisiyle görüşmeye korkuyordu. Sonunda arkadaşları bir yolunu bulup onu da yurtdışına kaçırdılar. “Gitti, kurtuldu, dedik!” Adil Gür Almanya’da tedavi gördü, sağlığına kavuştu. Orada evlendi, iki çocuk babası oldu. Memleket hasretine dayanamayıp 2015 Ağustos’unda Alman vatandaşı olarak Der-sim’e geri geldi. Gelmez olaydı!

O yılın 10 Ekim’inde, Ankara Garı önünde toplanan çocuklarıyla yaşıt gençlerle saf tuttu Adil Gür, onlarla birlikte halaylar çekmeye durdu. Halayın ortasında patlatılan çifte bombalarla meydana serilen genç yaşlı bedenler arasında can verdi.

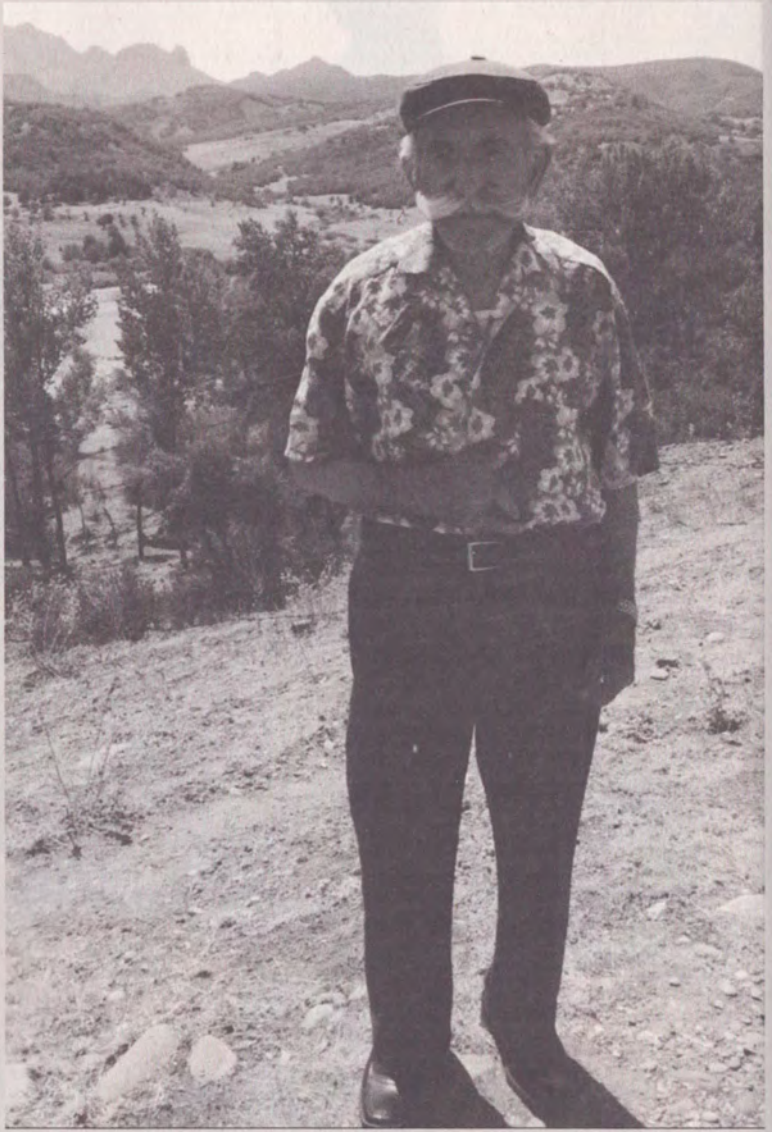
1938 kırımıyla başlayan acılı hikâyem, 10 Ekim 2015’te Ankara Garı önünde barış mitinginde can veren amcamın torunu, ağabeyimin oğulluğu Adil Gür ve diğerlerinin elim akıbetlerine bağlandı.

Gördüm ki kırım kıran 1938’le bitmedi. Kırımdan sonra sürgün yollarında çok insanımız kayboldu. Geride kalanlarımızın yaşama isteği kayboldu; dirliği, sevinci, umudu yok oldu, diline, inancına ve toprağına bağlılığı kayboldu. O yıllarda kimileri kafayı sıyırdı. Deli divaneler çoğaldı. Çokları

sakat kaldı. Ortalık kör topal, kambur, bastonlu, kötürüm doldu. Süngü yarası alanların çoğu tetanos oldu. Kimi açlıktan, sefaletten kırıldı. Kimini salgın hastalıklar götürdü. Kimi kendi canına kıydı. İnsanlarımızın telef oluşları ilerleyen yıllarca da sürdü. Kimi kurşuna gitti, kimi işkencede can verdi, kimi içerde, kimi dışarıda çekti. Gide de gelmeye o melanet yıllar hayatlarımızı kararttı, geçip giden zamana gölge etti. Çocuklarımızı sakınamadığımız şerden, melanetten uzak olsun torunlarımız ve çocukları.



Bego, Dersim'de Seyit Rıza'nın heykeli önünde



Katliamın olduğu bölge



Bego, Dersim katliamından kendisi gibi
sağ kurtulan arkadaşı Hüseyin ile



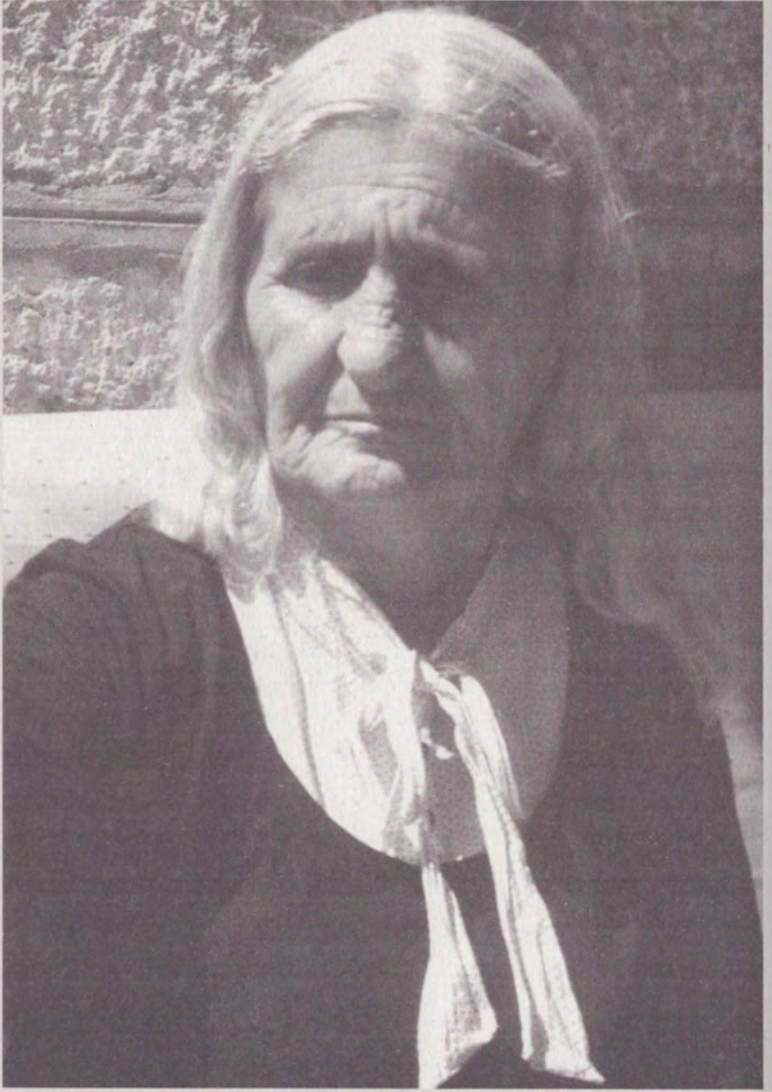
Bego ve arkadaşı Hüseyin



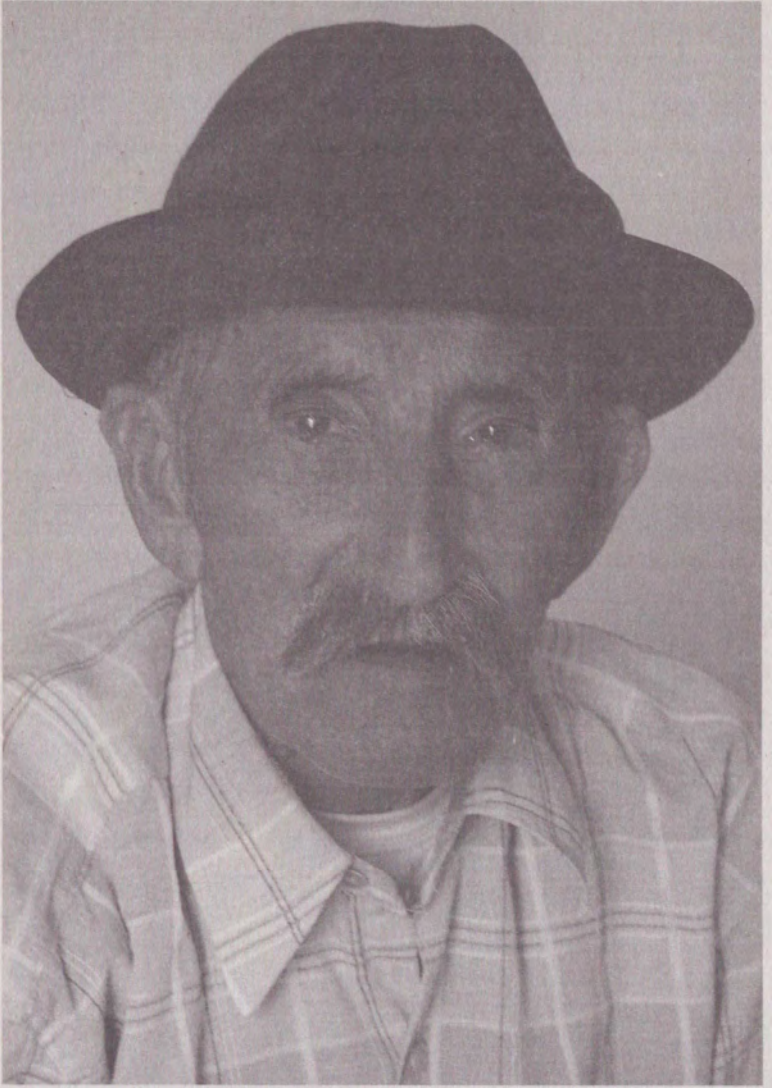
Bego, Dersim katliamına ilişkin bir etkinlikte konuşurken



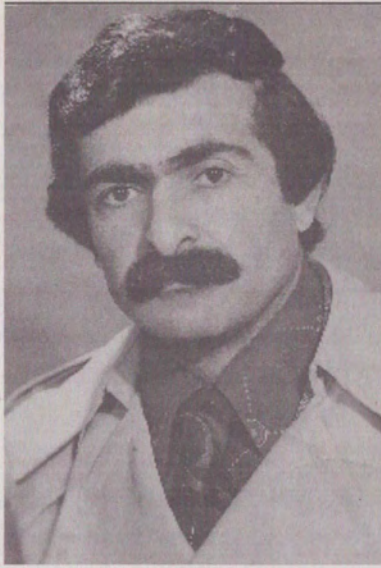
Katliamdan sağ kurtulanlardan Bego'nun ağabeyi Ali Gr.



Bego'nun eşi Gülizar



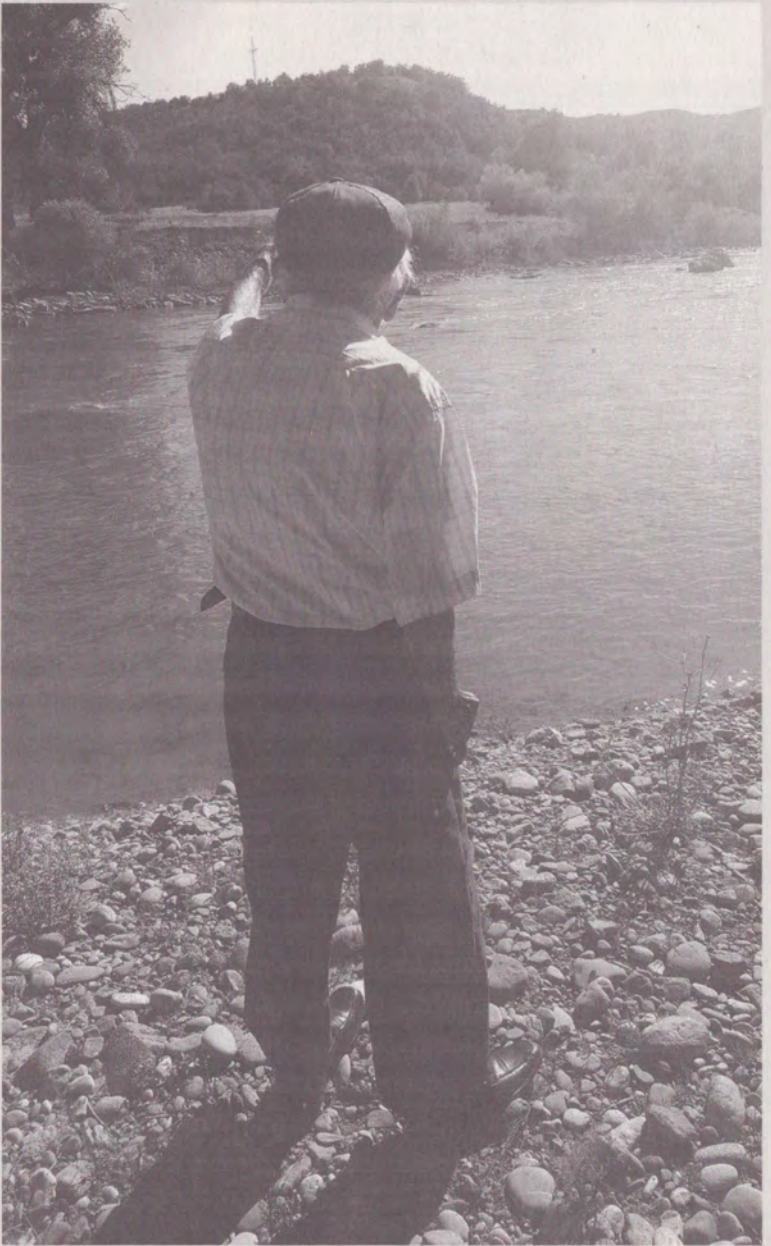
Bego'nun ağabeyi Hüseyin Kızıl



Haydar Gür



Xozali Gür
(Adil Gür'ün babası)



Bego katliama maruz kaldığı yeri gösterirken



Ali Gür ve eşi Fidan



Gülizar'ın kardeşi Sakine



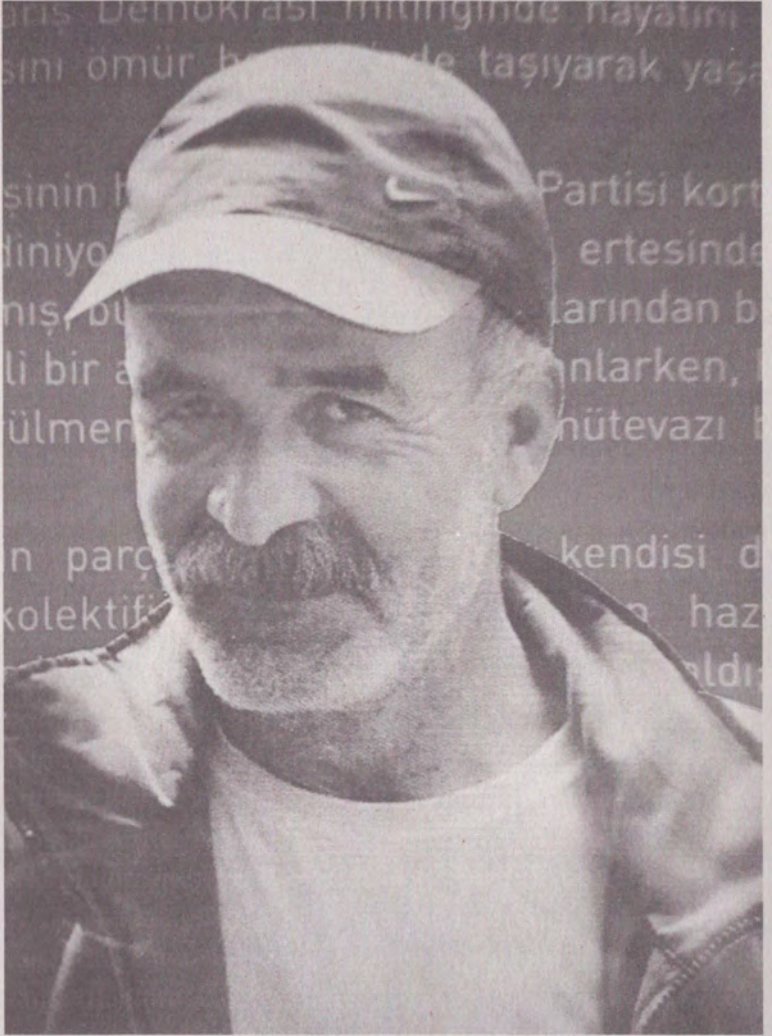
Gülizar'ın kardeşleri (soldan) Hasan ve Mustafa Tokmak



Xozali ve Haydar Gür'ün kardeşi Emine



Rose Polat babası Bego ile



10 Ekim 2015'te Ankara Garı'ndaki Barış Mitingi'nde
katledilen yeğenimiz Adil Gür



ROSE POLAT AGUM

BEGO

Dersim 1938 ve Sonrası

İnsanın ömrü, içine doğduğu tarihin, varlık gösterdiği yerin tabiatıyla biçimlenir. Bego Polat'ın Dersim 1938 kırımının ön yıllarını başlangıç alan, sonraki yüzyıla uzanan doksan yıllık hayat hikâyesi, çatık bir tarihin el çekmediği sarsık yerin biçimlediği bir hikâye. Rose Agum'un bu ilk kitabı, babası Bego Polat'ın Dersim 1937-38 kırımı sırasında ve sonrasında yaşadıklarını konu alıyor. Yetmiş yıllık sessizliğin sonrasında, son on yılda, döneme tanıklık edenlerin anlatımlarına dayalı pek çok kitap ve dokümanter çalışma ortaya çıktı. Bego'nun kitabı benzerlerinden farkını alt başlığındaki "Sonrası" vurgusuyla açığa vuruyor ve bir boşluğu dolduruyor. Elbet 1938'in sonrasında neler yaşandığına ilişkin dile gelmiş, kayda alınmış, kaleme dökülmüş, kitaplara, belgesellere konu olmuş çalışmalar da var. Öyleyse bu kitabın bir boşluğu doldurduğu iddiasını temellendiren ayrımı nedir? Ayrıca "boşluk" yerine konulanla doldurulabilir bir şey midir? Hele de bir topluluğu yediden yetmişe kırıp geçiren, varlığının olanca dayanaklarını tarumar eden, bir daha kendisi olamayacağı türden bir yıkıma uğratan ve geride bıraktığı boşluğa külünü bırakan kötücül bir tarihin yarattığı bir boşluksa bu... İşte böylesi bir tarihin ortaya çıkardığı boşlukta çılgınlığını gezdiren bekes bir çocuktur Bego. Zaman geçmiş doksanına varmıştır ama hâlâ aynı göğün altında uzandığı tutamağı kavrayamayan eksik bir eldir...

Emirali Yağan



babek



/babekyayinlari



/babekyayinlari



/babekyayin

